

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

28954

ZEYREK BÖLGESİ'NDE ÇEVRE ANALİZİ
VE
KORUMA MODELİ ÖRNEĞİ

28954

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMAR NAZLI FERAH ERYURTLU

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ DANIŞMANI: Prof. IŞIK AYDEMİR

İSTANBUL 1993

İÇİNDEKİLER

ÖZET

SUMMARY

GİRİŞ	1
BÖLÜM 1	
1.1. Bölgenin Kent İçi Konumu	5
1.2. Bölgenin Sınırları	10
BÖLÜM 2	
2.1. Bölgenin Tarihçesi	11
2.2. Bölgenin Anıt Eserleri	28
2.2.1. Camiler, Medreseler ve Okullar	28
2.2.2. Hamamlar	42
2.2.3. Sarnıçlar	46
2.2.4. Çeşme Yapıları	48
2.2.5. Mezarlar	49
BÖLÜM 3	
3.1. Bölge Sivil Mimari Dokusu	50
3.1.1. Bölge Sivil Mimari Dokusunun Tipolojik İncelenmesi	62
3.1.2. Bölge Sivil Mimari Dokusunun Sosyal Alt Yapısı	84
BÖLÜM 4	
4.1. Bölgenin Sosyolojik İncelenmesi	90
4.2. Bölgeye Göç ve Sonuçları	96
4.3. Bölgeden Göç ve Sonuçları	101
4.4. Sosyal Anketin Değerlendirilmesi	103
BÖLÜM 5	
5.1. Bölge Tarihi Dokusunun Değişimi	109
5.1.1. Korunması Gereken Doku	115
5.1.2. Kat Yükseklikleri	117
5.1.3. Kullanım	118
5.1.4. Yapım Sistemleri	120
5.1.5. Yapı Yerleşim	123
5.1.6. Genel Değerlendirme	124

BÖLÜM 6	
6.1. Zeyrek Koruma Modeli	127
6.1.1. Planlama İlkeleri ve Çalışma İlkeleri Taslağı	133
6.1.2. Zeyrek Finansman Modelitesi	137
6.1.3. Zeyrek Koruma Modelitesindeki İç Bi- leşenler	137
6.1.4. Zeyrek Koruma Modelitesindeki Dış Bi- leşenler	141
SONUÇ	143
KAYNAKLAR	145
ÖZGEÇMİŞ	148

ÖZET

İstanbul'da, geleneksel ahşap evlerin, yoğun bir şekilde bulunduğu, yerleşim alanlarından birisi de, Zeyrek Bölgesi'dir. Tezimde, konu olarak ele aldığım Zeyrek Bölgesi, bünyesinde her döneme ait, kalıtları taşımaktadır. Fakat, günümüzde bölge, bakımsızlık sürecine girmiştir. Bu süreç, devam ederse, kültürler katmanını Zeyrek de yok olacaktır. Buna, biran önce önlem alınması gerekmektedir.

Tezimde ki, asıl amaç da, bütün bu bölge yok oluşunu önleyebilmek için, bir koruma modeli önerisi hazırlamaktır. Bunun için de, bölgeyi çok iyi tanımak gereklidir.

Tezi, bölüm bölüm özetliyecek olursak;

Giriş bölümünde, "Neden, araştırma alanı olarak, Zeyrek Bölgesi'ni seçtim?" ve "Neden, bölge için koruma, gereklidir?" sorunlarına, yer verdim.

1. Bölümde, Zeyrek'i daha iyi tanıyabilmek için, bölgenin kent içi konumundan ve sınırlarından bahsettim. Böylelikle, bölgeyi bilmeyen bir kişi, burdaki bilgilerle, kendisini rahatlıkla aydınlatabilir.

2. Bölümde, Zeyrek Bölgesi'nin tarihçesi hakkında bilgi verilmiştir. Bunun yanında, bölgede bulunan anıt eserler tek tek incelenip, yazıya dökülmüştür.

3. Bölümde, bölgede, bulunan yapılarda, bir tiplere gidilmiştir. Herbir tiplere hakkında, bilgi verilmiştir. Geçmiş zamanın Zeyrek'inde, hangi kişilerin oturduğu ve nasıl yaşadığı, konularına da yer açılmıştır.

4. Bölümde, günümüz bölgesinde, hangi kişiler oturmakta ve nasıl yaşamakta oldukları, anlatılmıştır. Bölgeye ya-

pılan göç ile bölgeden yapılan göç ve bunların sonuçları hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç olarak, bölgede bir anket uygulaması yapılmıştır. Bu anket örneği ile anketin değerlendirilmesi, bu bölümde ele alınmıştır.

5. Bölümde, bölgeye ait, kat yükseklikleri, kullanım, yapım sistemleri ve yapı yerleşim konularında, 1993 tespitleri yapılmıştır. Bu, 1977 ve 1982 tespitleri ile karşılaştırılmış ve bölgedeki değişim yazılmıştır.

6. Bölümde, bu bölüme kadar yapılan çalışmalar, koruma modeli önerisi için, bir alt çalışmaydı. Tezin asıl amacı olan, koruma modeli ise, 6. bölümde yazılmıştır. Burda, bölge korunması için gerekli, finans, örgütlenmeler ve planlama ilkeleri ele alınmıştır.

Bütün bu çalışmada, tezin yönlendirilmesi görüşlerinden faydalandığım Sayın Prof. Işık Aydemir'e teşekkür etmeyi borç bilirim.

SUMMARY

Zeyrek, the subject of my thesis, is one of the early settlements of İstanbul full of old traditional wooden houses. This district is a collection of monuments and contains samples from almost every age. Unfortunately, Zeyrek is in a sad state of dilapidation today. If it is allowed to go to ruin in this state, the cultural layers of this picturesque and antique part will disappear in the near future. A quick action should be taken to preserve this precious region.

The main objective of my study is to propose a protection model for the preservation of the area. Therefore it is necessary to know the region very precisely.

Following is the brief contents of each section:

In the introduction part I have stated " why I chose Zeyrek as the field of my research and why a protection is necessary for the area."

The first section tells the location, and boundary of the district to give an idea to the ones who don't know the region and guide them throughout.

The second section gives information about the history of the region. On the other hand each principle monument is described in detail in this section.

The third section is a classification of the buildings with in the district. Each specific type of building is described in detail. Also some about the kind of people dwelled there in olden days and their way of living is mentioned in this respect.

The fourth section tells us who are living there today and how they live and gives information about the movements

to and from the region, plus the consequences of these movements. A questionnaire is distributed to the people living there. A sample of the questionnaire and its evaluation is added.

The fifth section is about the number of floors the buildings have, the use of the buildings, building systems and the location of the buildings as determined in 1993. These results are compared with those of 1977 and 1982, and the changes have been noted.

The sixth section gives the protection model for which all the above mentioned study has been conducted to set the base. The required financial sources, organization and the planning are stated.

My thanks are due to Prof. Işık Aydemir for his valuable assistance and advice in leading me at every stage of this research.

GİRİŞ

Necatigil, "en zoru evlerle savaşmak" demiş. Bugünü görseydi, bunun nekadar kolay olduğunu görüp şaşırırdı. Mimarî kaygıdan uzak, akli dışlayan, "evleşememiş" apartmanların, ev yerlerini bir bir zaptedişi, hergün biraz daha hızlanarak, sürüyor. Kentin kıyılarını, gecekondulara, merkezini, gökdelenlere terk ediyoruz. Planlı gelişim, insancıl ölçek ve "saygılı" yaşam, akıl dışılık ve ürünlerince yok ediliyor. Garip, acımasız, kirli bir savaş. Yeni tarih anlayışıyla değer kazanan, ahşap evleri, geçelim, çok değerli anıt eserler dahi, bu savaşta korumasız ve çaresizlerdir.

İşte tam bu dönemde, güzel günlere ve güzel ürünlere dönüşü ifade etmeden, "koruma" diyorum. Bu binlerce yıllık kalıtları, yüzlerce yıllık yaşamın izi sokakları, ahşap evleri korumak, zorunlu tasarrufumuzdur. Ne Efes'den, ne Karia'dan, ne Pisilis'den, ne Safranbolu'dan, ne de Zeyrek'ten vazgeçebiliriz. Tüm bunlar, Anadolululuğumuzun, kültürel ve sanatsal temelleridir. Korumayı amaç kabul eden bu çalışma, yüreğinde çok sesliliğin müziğini duyanlara, adanmıştır.

NEDEN KORUMA VE ZEYREK

Ülkemizin genç nüfus yoğunluğu, bazı kavramların sıklıkla dile getirilmesini, sürekli tekrarlarını, gerektirmektedir. Gerçi koruma kavramı -özelde koruma bilinci- toplum gündemimizde, taze yerini -boşluğunu- korumaktadır. Karar ve uygulamalardaki karmaşa, bu eksikliğin göstergesidir. Bu karmaşa, ülkemiz mimarlık camiasında, koruma konusunda, bilgisizliğin/bilinçsizliğin dışavurumudur. Uygulamalar, diyaloglar, koruma mastır öğrencilerine yöneltilen sorulara verilen cevaplar, bu iddiayı desteklemektedir.

Öncelikle, neden korumamız gerektiği sorusunu cevapla-

malıyız.

Kültürel devamlılık...

İnsanlık/Uygarlık tarihi, kesintisiz bir süreçtir. Duraksamalar, bitişler, savaşlar, yıkılanlar, kurulanlar, değişen sınırlar, bu sürecin sadece evreleridir. İnsanın, nedeni ve sonucu olan, kültür ve ürünleri, etkileşimler, kullanımlar, yorumlarla devam eder. Devamlılık kaçınılmazdır. Tarih, işgal ettiği, yüksek kültürlerden etkileşime uğramış topluluklardan sıkça söz eder.

Yüzlerce, binlerce yıllık kültürün ürünlerini, realite adına spekülasyona, rant merkezci yapılaşmaya ve yok oluşa terketmemek, gericilik olarak değerlendirilemez, karşıtına daha yakındır. Alt kültürlerin, güncel beklentileri uğruna, pekçok değeri yokettikleri, bilinmektedir. Bu, kültürel devamlılığın, kesintiye uğramasıdır. Bretch'e rağmen, "yeni her zaman güzel değildir" kendisinden öncesini yadsıyorsa, yokederek varoluyorsa, baştan kaybetmiştir, değerlendirilemez. Yeni, eskiyi aşarak, kalıcı olma mücadelesi vermeli-dir, bu mücadeleyi verirken de eskiye sadık kalmak durumundadır. Bu eskiyi kutsayış, tutuculuk hastalığına, tutulmak olarak değerlendirilemez. "Kültürel mirasın korunmasında, tutucu olmanın tek yolu, bu mirasın doğru ve insancıl yanlarını, bugünün ve yarının uygulamalarında, bir kaynak olarak değerlendirilmesi" ile mümkündür. Tarihin herhangi bir evresinde, oluşan sorular, cevaplar, bugün kü bilimsel, sosyal gelişimin temelidir. Devamlılık uçurumları, tekrarları ortadan kaldırmaktadır. Kültürel uğraş olan mimarlık, devamlılık üzerine yükselir. Bunun yolu, -kültürel devamlılık adına- geçmiş kültürlerin ürünlerinin ayrımsız, gereken değeri ve ilgi gösterilerek korunmasından geçmektedir.

Kültürler katmanı Zeyrek...

Zeyrek Bölgesi de birkaç kültürün, üst üste yaşam şan-

sı bulabildiği, tarihi kent dokularımızdandır. Bu katmanların, iç içe geçmişliğini, ayrılmazlığını, açıklamak için -derinlemesini incelemeden- ürünlerin tanımlanamadığını, belirtmek yeterli olacaktır. Birkaç örnek dışında, pekçok oluşum öncesini yüceltmıştır, tadil edilerek kullanılan eklentilerle, genişletilen ya da yeni oluşumlarda bu yüceltme/saygı -ayrıntılarda dahi- kendini gösterir. Prehistorik çağdan kalma ürünlerle, 19. yy. ürünleri iç içedir. Katmanlardan birini çekip almak veya Zeyrek'i tekil olarak incelemek -bu katmanlarsız tariflemek- mümkün değildir.

Çok güzel iç parçalar yerine, birlik oluşumunu sağlayan, dengeli parçalardan oluşan bölge, salt bu özelliğiyle dahi, özel ilgiye değerlidir.

Günümüzde, değişen sosyo-ekonomik koşullar/beklentiler diye açıklanan, aslında plansız gelişim ve sonuçları, Zeyrek Bölgesi'ni de kıskacına almıştır. 1918 yangınından sonra -aracı önemseyen modern (!) şehircilik çalışmaları sonucu açılan dik açılı yollarla- başlayan yok oluş süreci, 1958 yılında Atatürk Bulvarı'nın açılmasıyla bölge, yeşil alanları, arkeolojik sit alanları, Bizans eserleri, Osmanlı eserleri ve geleneksel sokak dokusu için, ölümcül boyutlara ulaşacak kadar hızlanmış. Plansız gelişimden dolayı yoğun göç alan bölgede apartmanlaşmanın/betonlaşmanın başlamasıyla, dar cepheli, cumbalı evlerden oluşan tarihi sokak dokusu, yerini mimari kaygılardan uzak, -orantısız boşluklu, mozaik cepheli, kişiliksiz, tarihi dokuyu ezen- beton bloklara terketmiştir. Sadece ahşap ev alanları, arsaya dönüşmekle kalmamış, bu işgalden, ne yeşil alanlar, ne arkeolojik sit alanları, ne Bizans eserleri ne de Osmanlı anıt eserleri, kurtulabilmiştir.

Bu çalışma, bölgenin kültürel değerini, açıklamak amaçlıdır. Fakat bunu yaparken, bölgenin salt tarihçesini, kültürel ürünlerini, özellikleri belirtmekle yetinmeyip,

korunabilirlik modelinin ipuçlarını vermek, iddiasındadır.

Korunabilirlik modeli, b6lgenin i dinamikleriyle, dış bileşenleri harekete geirmeēe 6nermekte, kimlik bunalımı olarak adlandırılan toplumsal rahatsızlıēın 6z6m6 olabilecek, Anadolu k6lt6r6 ve sanatının bir yapı taşını daha yerine yerleştirmek iddiasındadır. Zeyrek, Avrupa'da olsa da.

1. BÖLÜM

1.1. BÖLGENİN KENT İÇİ KONUMU

Binlerce yıllık geçmişe sahip olan Türkiye, çeşitli uygarlıkların yaşadığı, bir ülkedir. Bu uygarlıklardan her biri, farklı yaşam tarzları, farklı kültür birikimleriyle birlikte, tarihsel süreç içerisinde, değişimin izleri birbirine eklenerek, günümüze kadar gelmiştir. Bundan dolayı, tarihi kent dokuları, kültürün ete kemiğe büründüğü, nefes aldığı alanlardır. Salt geçmişin izlerini taşımakla da kalmayıp, bugün tablosuna binbir olaydan ve zamandan süzdükleri yaşamın, renklerini katabilirler. Değişen sosyo-ekonomik koşullar diye açıklanabilen bugün kü, işgal ve yok oluş, geçmişin değil, avuçlarımızdan kaçan geleceğin kabıdır. Günümüzde toplumlar, kendi kültürlerini koruyup, geliştirebildikleri ölçekte bağımsızlıktan, evrensel kültüre katkılarıyla da çağdaşlıktan söz edebilmektedirler. Ülkemizde, var olan kimlik arayışı ve çağdaşlık tartışmasının ana eksenini, bu iki başlık oluşturmaktadır. İnsanlık tarihiyle koşut, Anadolu tarihi ve bağrında yaşayanların, kalıntılarını korumak sorumluluğu, zorunlu tasarrufumuzdur. Bunu, sosyal ve ekonomik kaygılar duymadan, tüm dünya insanlarına ve kendi gelecek kuşaklarımıza karşı, sorumluluğumuz olarak kabullenmeliyiz.

İstanbul'un silüetinde, yüzyılımızın başına dek, 2, 3 katlı ahşap evler, bahçeler ve bol yeşil, belirleyici unsurlardı. Dar çıkmaz sokaklar, tipikti. (1) Köşeli cadde ve sokaklarında gezinen turistler ya da yerli halk için asıl etkileyici olan, tarihi ahşap evlerdi.

İstanbul sur içi alanında bulunan "Zeyrek" de, günümüzün en eski yerleşim bölgelerinden birini oluşturmaktadır.

(1) İŞSEVEN, İ.Hakkı, "Haydar Hamamı Restorasyon Projesi Kadınlar Bölümü"

18. ve 19. yy.'la ait evlerin bulunması, bölgenin önemini arttırmaktadır. Bu evlerin, boyutları ve görünüşleri, ev sahiplerinin maddi durumlarıyla ilişkilidir. (1)

Ilıman iklimi, iyi havalanma koşulları, Sarayburnu, Haliç ve Boğaziçi'ni gören manzaralı konumu nedeniyle bölge seçkin bir konut yerleşimiydi. Bölgede "Evini manzaradan ve güneşden üst düzeyde yararlanacak biçimde inşa et; ancak komşunun manzara ve güneşine engel olma." prensibine uygun, hareketli bir doku oluşmuştu. (1)

Bölgede, Bizans yerleşimi varken, Osmanlı döneminde sur içi yerleşim hedeflendiğinden, Bizans yerleşimi üstüne, Osmanlı yerleşimi oluşturulmuştur. Bu durum da, bölgenin farklı iki kültüre sahip olduğunu gösterir.

Zeyrek'te ağır basan konut fonksiyonu, bugün de önemini korumaktadır. (1)

Kırdan kente göç sonucu, diğer yerlerde olduğu gibi, bu bölgede de yoğunluk artmış ve sonuçta, yoğunluğun artması, yangınların da artmasına neden olmuştur. Örnek olarak, 1918'deki yangından sonra, bölgenin kuzey bölümlerinde, oldukça zararlar olmuş ve burada fazla yoğunluğu içine alabilecek, bir doku, oluşmuştur. (2) Bu doku, eski doku struktürünü bozmuştur. Zeyrek'te bazı bölgeler bozulmuş, bazı alanlar ise, direnircesine ayakta. İşte bu bölgeler, geçmişini anlamamıza, hayal etmemize ve hatta yaşamamıza, olanak vermektedir. Bu durumdan dolayı da Zeyrek Bölgesi'nin, kent içinde, önemli bir yeri vardır. Hatta bu duruma, geniş açıdan bakacak olursak, ölçek dünya ölçeğine kadar çıkabilir.

(1) İŞSEVEN, İ.Hakkı, a.g.e.

(2) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, "İstanbul-Zeyrek"

Çünkü, bu ahşap evlere, batı kültüründe, kuzey ülkeleri dışında, pek rastlanmamaktadır. Bu dış dünyanın, -böyle Zeyrek gibi ahşap evlerin bulunduğu bölgeler- ilgisini çekmektedir. (1)

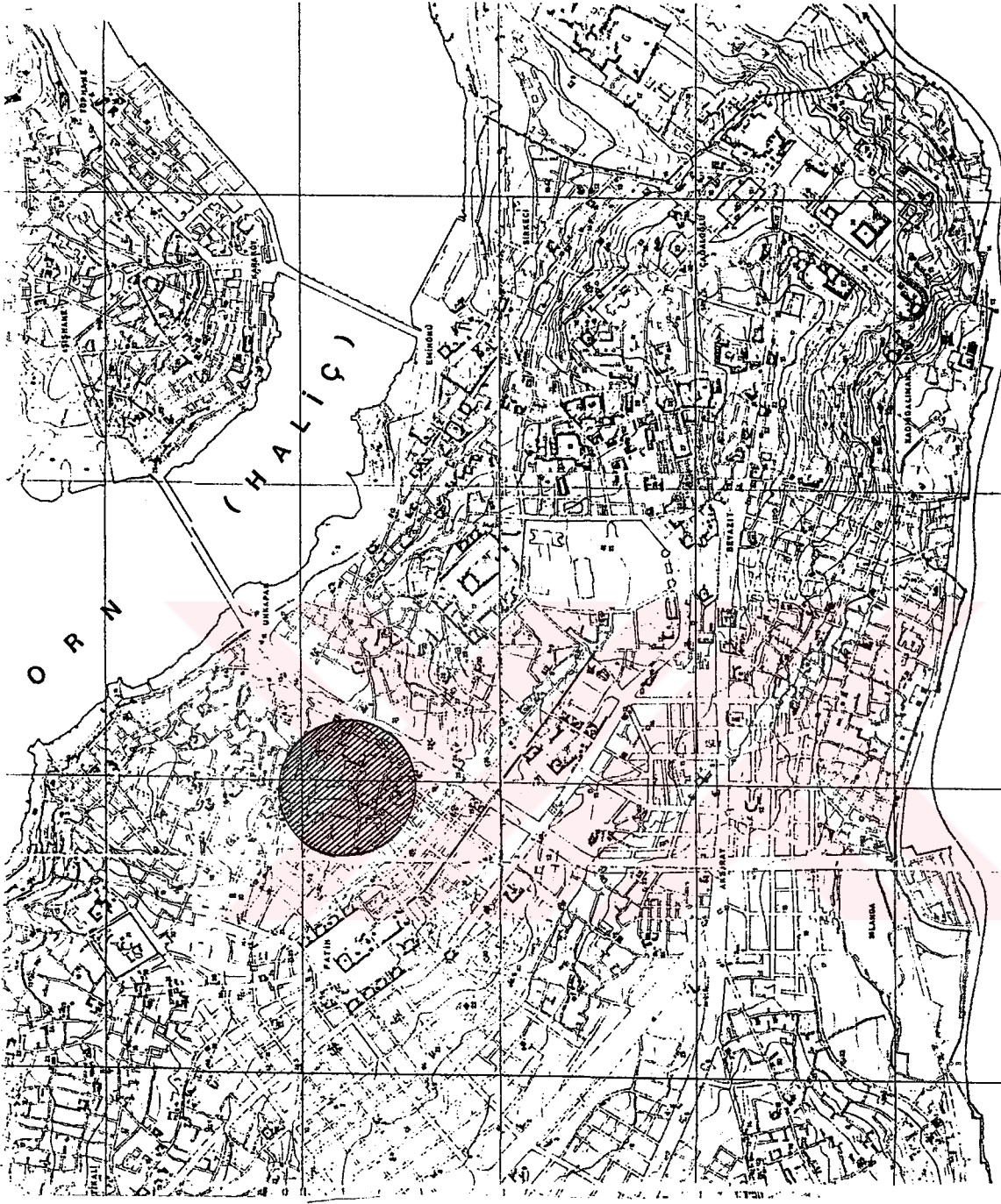
Zeyrek Bölgesi, evlerinin yanında, Bizans ve Osmanlı dönemlerinden kalma, anıtsal kamu yapılarıyla da çok zengindir. Bölgenin en önemli özelliği, tarihi kent dokusunun, bir kısmını algılamamıza, yaşamamıza olanak sağlamasıdır. Fakat bu demek değildir ki; böyle sürüp gidecek. Dış baskıların göz önüne alınması, gerekmektedir. Sonuçta, ciddi ve uygulamalarla sonuçlanacak, araştırma ve çalışmalara gereksinim, büyüktür.

Eski bir İstanbul evini, tutup geniş bir oto yolun kenarında oluşturur duruma getirirsek, kişiliğini yok etmiş oluruz. Amaç, kültürel devamlılık için, tarihi dokunun bütünü korumaktır. Zeyrek Bölgesi'ndeki tarihi evler, sahiplerince, kırsal kesimden geçenlere terk edilmiş, bakımsızlık, bilinçsiz kullanım nedenleriyle, yok olmaktadır. Son imar planlarıyla, beş kat yapılanma izninin verilmesi ve bölgedeki sıra ev dokusunun, 2. sınıf, 3. sınıf tarihi eser kabulü, tarihi kent dokusunun, nasıl bir tehlikeyle baş başa olduğunu göstermektedir.

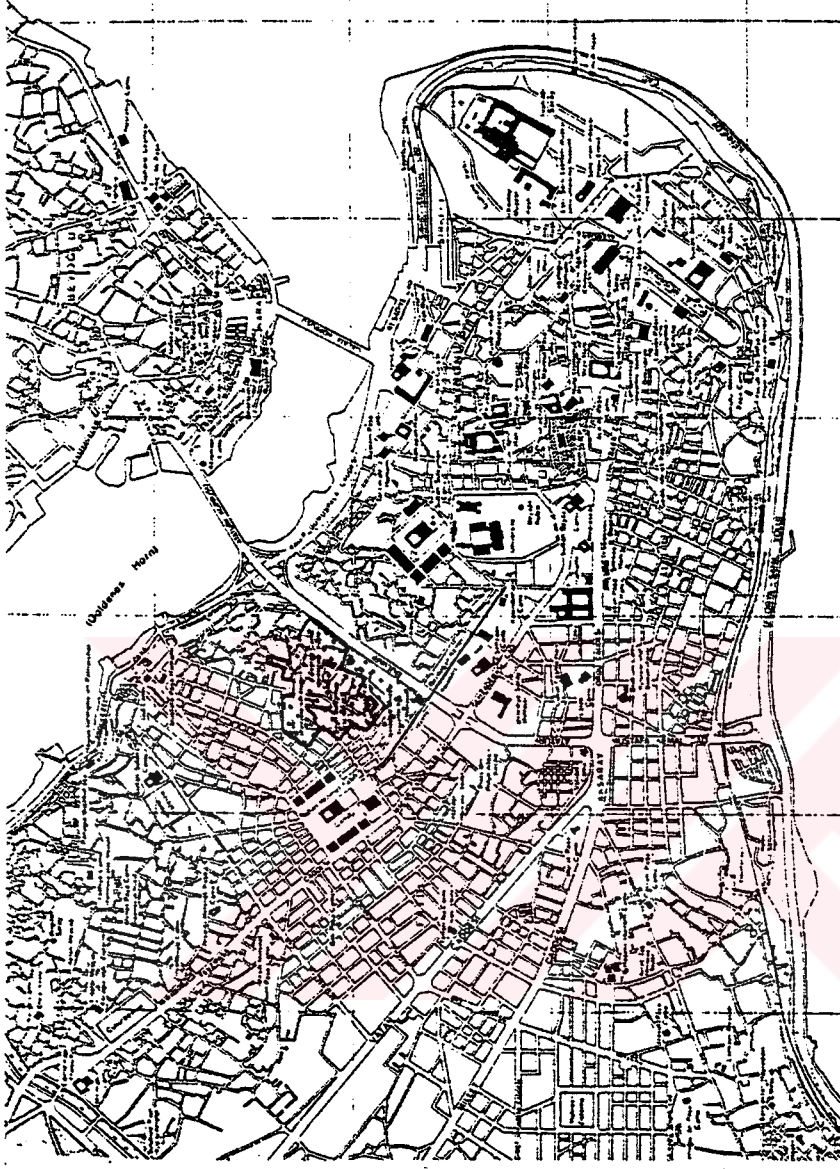
Zamana karşı direnen geçmişin, tüm kalıtlarını, yaşam özümüzü aldığımız kökler kabul edip, gelecek için korumalıyız. Koruduğumuz ölçekte, çağdaş ve gelişen bir toplum olabileceğiz. Bütün bunlar için, geç kalmış sayılmayız.

Zeyrek Bölgesi -bünyesinde sakladığı tarihi dokudan dolayı- bu iddiaya bir kanıttır.

(1) ATAMERT, Serhat, "İstanbul Cibali-Haydar Alt Bölgesinde Tarihsel Merkez Çevre Koruma Ve Yenileme Çalışması"

Harita 1 Bölgenin kent içi konumu

— Bölgenin sınırları

▣ çalışma alanının
sınırları

Harita 2 Bölgenin kent içi konumu

1.2. BÖLGENİN SINIRLARI

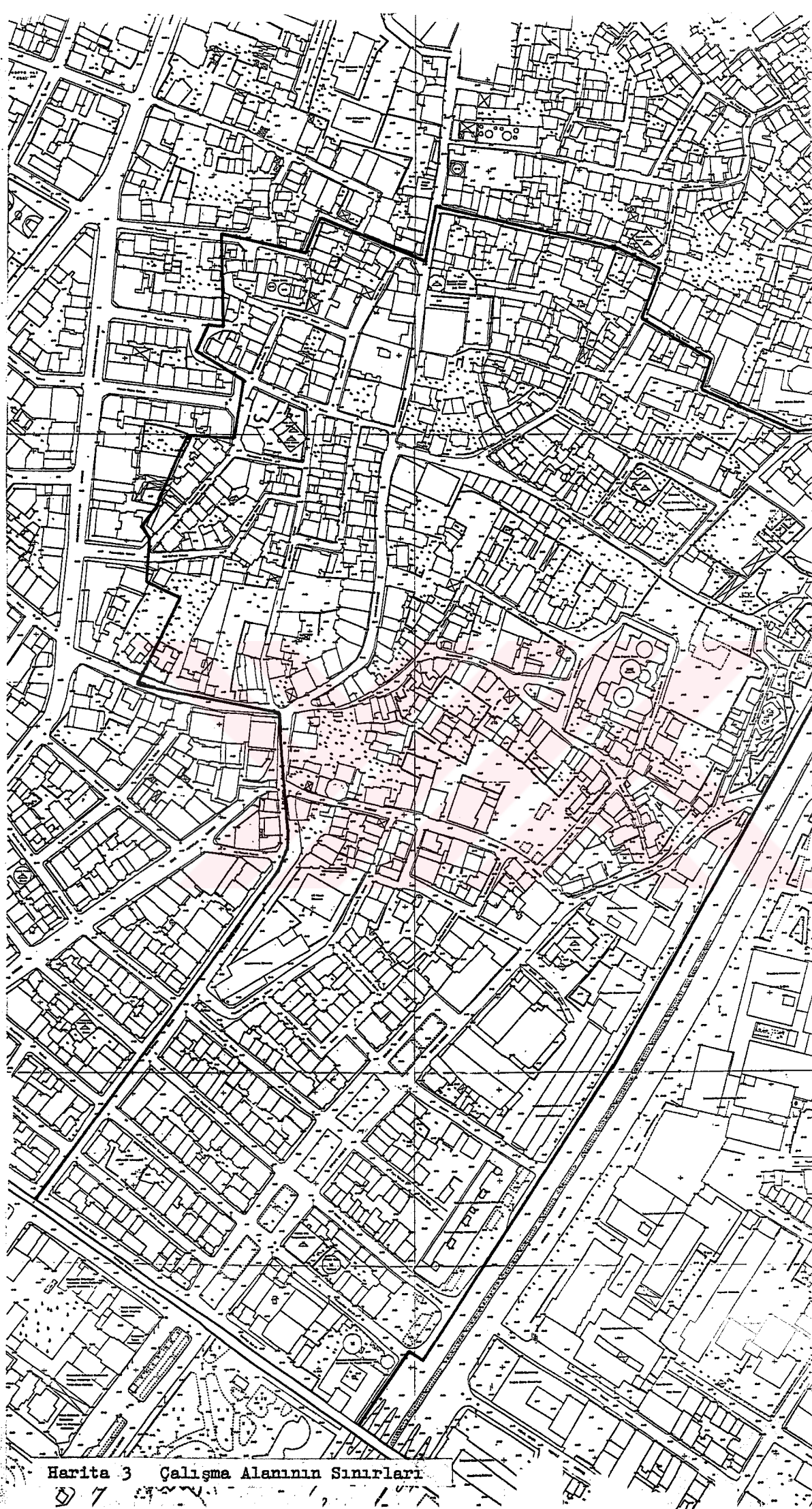
İstanbul'un, Avrupa Bölgesi'nde bulunan Zeyrek yerleşimi, 1960 yılında yapılan Atatürk Bulvarı'yla, Süleymaniye yerleşiminden koparılmıştır.

Atatürk Bulvarı, Zeyrek yerleşiminin, doğusunda yer almaktadır. Çoğunlukla ahşap evlerin oluşturduğu bu yerleşim/doku, kuzeyde Çırçır semtini içine alarak, Haliç'e kadar uzanmaktadır. İncelenen alanın, güney kısmı ise, Bozdoğan Kemeri'ne kadar dayanır. Batı sınırı olarak da, Nevşehirli İbrahim Paşa caddesi baz olarak kabul edilmiştir.

Zeyrek'te yapılan incelemeler, -bugüne kadar- dar çerçevede içinde gerçekleştirilmiştir. Bu tez de amacım, daha geniş bir alanda inceleme yapabilmektir. Bunun için, çalışma alanının, güney sınırını, Bozdoğan Kemeri'ne kadar uzattım. Böylelikle, bölgedeki geleneksel yapı strüktürü gibi yangınlar sonucu değişen dokuyu da inceleme fırsatına erdebileceğim.

Bölgenin batı sınırında, tipik geleneksel yapı strüktürünün yayıldığı alan, (Nevşehirli İbrahim Paşa Caddesi) belirleyici olmuştur.

Bölgenin en önemli özelliği, günümüze kadar geleneksel mimari özelliklerini, kaybetmemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Harita 3 Çalışma Alanının Sınırları

0 7

2. BÖLÜM

2.1. BÖLGENİN TARİHÇESİ

Zeyrek Bölgesi, denizden uzak konumu, ılıman iklimi, iyi havalanma koşulları, Sarayburnu, Haliç ve Boğaziçi'ni gören manzaralı konumu nedeniyle, tarih boyunca seçkin bir konut ağırlıklı bölge olmuştur. Elverişli konumu, Zeyrek'i, diğer şehir içi kesimlere oranla, daha önemli bir duruma getirmiştir. (1)

Bölge, I. Konstantin tarafından kurulan Havariler Kilisesi ile önem kazanmaya başlamıştır. I. Konstantin'in, 4. tepe üzerine inşa ettiği Havariler Kilisesi'nden sonra, bu bölgede, küçük kiliseler ve manastırlar inşa edilmiştir. Bu kadarla da kalmayıp, birkaç saray ve içinde prenslikler, kurulmuştur. Notitia Dignitatum, prensler için üç katedral yaptırmıştır. Ancak, bunların yerleri, belli belirsizdir. 12. yy. başlangıcına kadar, Havariler Kilisesi ve çevresindeki mozoleler, daha sonraları ise Pantokrator Manastırı, -bugünkü Zeyrek Kilise Cami- Bizans krallarının gömüldüğü yerler olmuştur. Bu önemli özelliğinden ötürü, Pantokrator Manastırı, orta ve genç Bizans dönemi boyunca, şehrin önemli noktalarından biri haline gelmiştir. (2)

Kudüs yerine, yanlışlıkla Konstantinopl'ü ele geçiren 4. Haçlı ordusuyla gelen Fransız soylusu Villehardoun, İstanbul hakkında ilk bilgileri sunuşundan dolayı önemli olan kitabı, Konstantinopl'un alınışında, Havariler Kilisesi hakkında "sonra, şehrin başka bir yerinde, Yedi Havariler Kilisesi denen bir başka büyük kilise vardı ve bu kilisenin Saint Sophia'dan da zengin ve daha görkemli olduğu ileri sürülür. Burada öylesine bir zenginlik ve görkem vardı ki,

(1) İŞSEVEN, İ.Hakkı, a.g.e.

(2) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

hiç kimse size bu kilisenin zenginliğini ve görkemini nakledemez ve bu kilisede Yedi Havari yatıyordu. Ayrıca Efendimizin, çarmıha gerilmeden önce bağlı olduğu mermer sütun da buradaydı ve imparator Konstantin ile Helena'nın -anne-si- ve birçok başka imparatorun da burada yattığı söyleniyordu." cümleleriyle bahseder. (1)

12. yy.'da imparator Theodosyus'ca inşa ettirilmiş olan Pantokrator Manastırı, istinat duvarları ve büyük bir sarnıcın üzerinde yer alan yapay, geniş bir terasın üzerine kurulmuştur. Bu yapı öylesine büyük tasarlanmış ki, yapının 3 kubbesi ve zengin süslerle bezenmiş olan cepheleri, 3. ve 4. tepenin arasındaki yapının arkasından dahi görülebiliyormuş. 1453 yılına kadar, gerek Pantokrator Manastırı, gerekse Christi tu Pantepopte Kadınlar Manastırı -bugünkü Eski İmaret Cami- önemlerini yitirmemişlerdir. Fatih Sultan Mehmed, 1453 yılında İstanbul'u feth ettiği zaman, şehirde bulunan azınlıklara rağmen, örf ve adetleri sıkı tutmuş ve şehirdeki kiliseleri camiye çevirtmiştir. Bunun sonucu, Havariler Kilisesi'ni, anlamı, yerleşim bölgesinin muhteşemliği ve kilisenin patrik olarak kullanılması nedenlerinden dolayı, yıktırıp yerine, olağanüstü büyük ve mükemmel bir cami kompleksi, inşa ettirmiştir. Bu arada Havariler Kilisesi'nin yakınında mevcut olan manastır tesisleri de külliye-nin görevini üstlenmiştir. Bunlardan başka, Pantokrator Manastırı, cami ve medreseye kuzey bölgede bulunan Pantepopte Manastırı ise imarete çevrilmiştir. Pantokrator yapı kompleksi, ismini, medresenin 1. müderrisi olan Zeyrek Molla Mehmed Efendi'den almış ve bu isim, bölge adı olarak da çıkarılmıştır. Fatih Külliyesi'nin kurulması (inşaat süresi 1462-1470) ile Zeyrek Medresesi, zaviyeye çevrilir. Fakat semtin adı değişmez. (1)

(1) MÜLLER, Wolfgang-
Wiener ve
CRAMER, Johannes, a.g.e.

1453 yılında, İstanbul'u feth eden Fatih Sultan Mehmed'in bütün çabası, kenti korumak ve göç olayını engellemek için, surları onarmaktır. (1)

Zeyrek Bölgesi, 16. yy.'da Fatih mahallesine bağlanır. Bölgede bulunan, çok sayıda ufak cami ve çeşmelerden anlaşılacağı üzere, 16. yy.'dan itibaren, semtte sadece müslüman halk yaşamıştır. (Harita 4) Bugüne dek bulunan kaynaklardan, anlaşıldığı üzere mahallenin sosyal yapısı, yy.'lar boyu olağanüstü bir değişiklik göstermemiş ve semt sakinlerini, genelde orta sınıfa mensup insanlar oluşturmuştur. Zengin aileler ise, çok az bir paya sahip olmuştur. Bu aileler, daha ziyade o dönemde, Vefa Bölgesi'nde oturmuşlardır. Zeyrek Bölgesi'ndeki en görkemli konak, 1703 yılında Şeyhülislam Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi konağıdır. Ayşe Sultan'ın, Numan Paşa ile evlendiklerinde yerleşmiş (1708) oldukları bu konak, bir süre sonra herhalde yanarak ortadan kaybolmuştur. İnsanlar, büyük, gösterişli evler ve saraylardan ziyade, ticari amaçlı ve el sanatlarına uygun yerleşim bölgelerine özenmişlerdir. Bölgedeki, su kaynaklarını, daha sonraları, açık banyolardan hamama dönüştürmüşlerdir. Bölgede bulunan dört hamamdan biri, güney kısımdaki büyük Çinili Hamam, ikincisi kuzeydeki Haydarhane Hamamı, üçüncüsü az daha kuzeyde bulunan Azebler Hamamı ve dördüncüsü bölgenin batısında Fatih Külliyesi'ne ait ve 19. yy.'da yıkılan Çukur Hamam'dır. Bölgedeki az nüfusa rağmen, bu 4 hamam çevre insanına yetmemiştir. Bu 4 hamam, diğer yerleşimlerin tersine, merkezde değil, bölge sınırlarına yakın yerlerde, meydana getirilmiştir. (2)

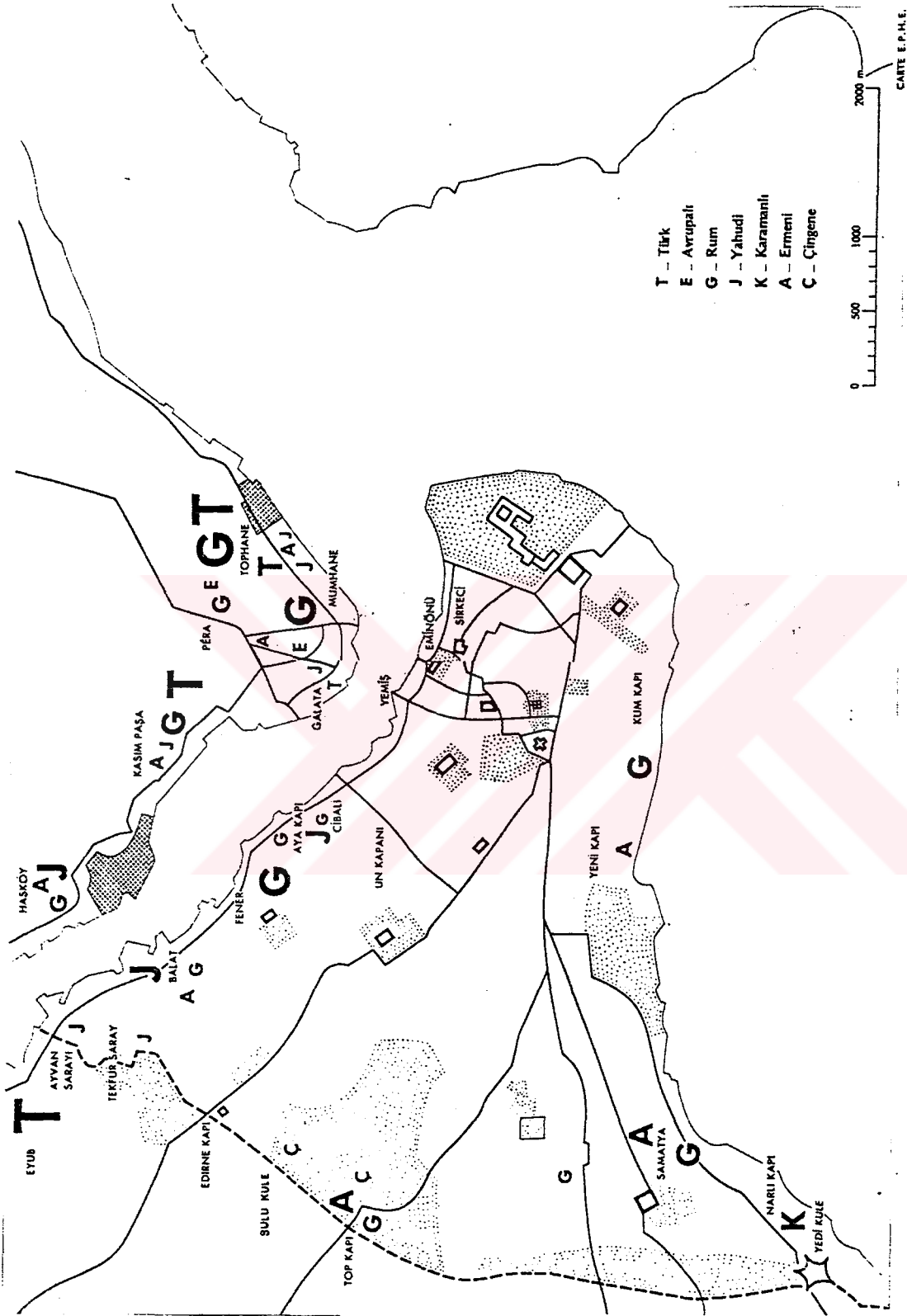
(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener , "Bildlexikon zur Topographie İstanbuls"

(2) MÜLLER, Wolfgang-

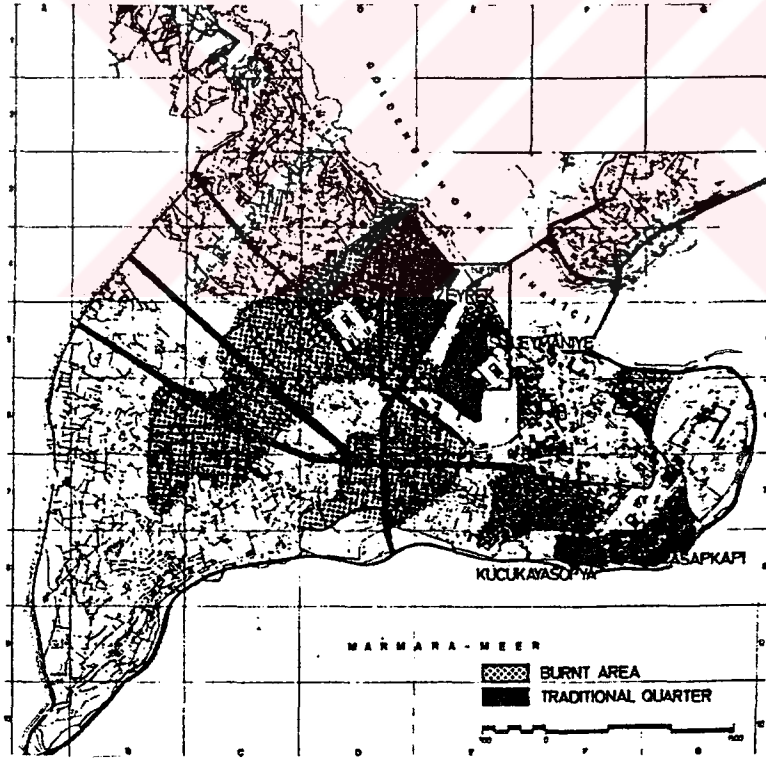
Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

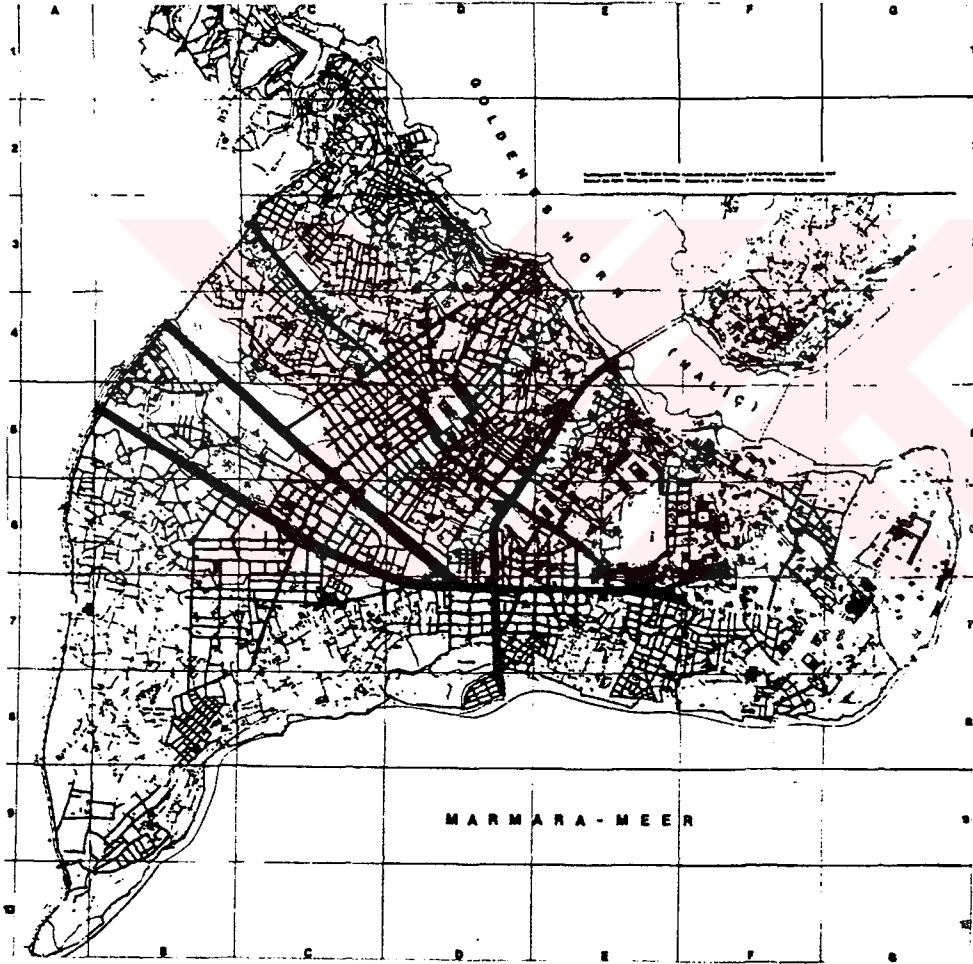
Harita 4 İstanbul'daki gayrimüslim nüfusunun dağılımı

Osmanlı Dönemi zamanında, Zeyrek Bölgesi kullanım şekli açısından, büyük değişiklikler yaşamamıştır. Ancak, 1546 yılında bazı camiler, büyük bir ihtimalle, yangından yok olmuştur. Şehrin her semtinde olduğu gibi, Zeyrek'te de zaman zaman olan büyük yangınlar, birçok yapının yenilenmesine, neden olmuştur. Yangınlar, çoğunlukla Haliç kıyısında bulunan imalathanelerden çıkmış ve kuzey rüzgarı ile Zeyrek Bölgesi'ne kadar yayılmıştır. (1633, 1660, 1693, 1718, 1756, 1782, 1833, 1908 Çırçır yangını, 1918 -yangın tarihleri-) Kaynakçalarda geçen yangınların yanı sıra, günümüzde bilinmeyen birçok küçük yangınların çıktığı da sanılmaktadır. Son iki büyük yangının, yayıldığı alan, bugünkü şehir planında açıkça seçilebilmektedir. Yangınlar sonucu bölge fakirleşmiştir. (Harita 5) 1908 yılındaki yangından sonra, yapılan

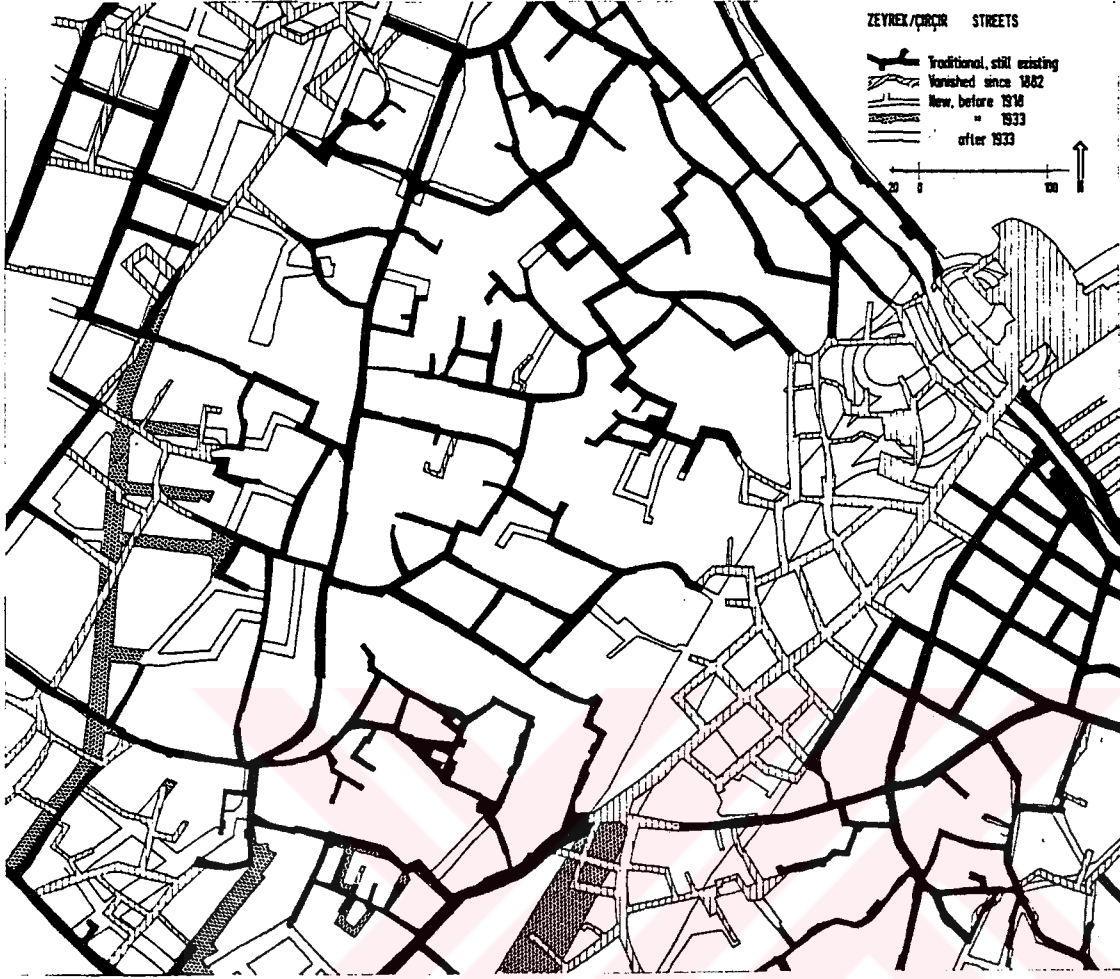

Harita 5 20. yy.'da meydana gelen büyük yangını gösteren bölgeler. Özellikle 1918 yılında meydana gelen yangın alanlarını göstermektedir.

ahşap evler arasına (bir evde yangın çıktığında diğer eve yansımaması için) yangın koruma duvarları yapılmıştır. Bölgenin asıl özelliği, yüksek eğimden dolayı, kıvrımlı, inişli-çıkışlı, kimi yerlerde merdivenleşen, set uçurumlarla, gizli çıkmaz sokaklarla sona erebilen labirent sokak dokusudur. 1908, 1918 yangınlarından sonra, batı modern şehircilik ilkeleri doğrultusunda, (fransız şehir plancısı, Henri Prost'un hiza çizgisi planları) araç trafiğine göre düzenlenmiş, dik açılı yerleşim planlarıyla, bu doku büyük oranda yok edilmiştir. (Harita 6,7) Zeyrek ve Çirçir caddelerinin

Harita 6 Yangından sonra, zarar gören alanlarda, birbirini dik kesen yollar inşa edilmiştir. Eski mimari sokak düzeni tümüyle kaybolmuştur.

Harita 7 Zeyrek'te bulunan geleneksel mimari doku -az da olsa- günümüze kadar gelebilmiştir.

güneyinde kalan dik açılı planlanmış kısım, geleneksel yollarla çakışmaktadır. Batıda ise Nevşehirli İbrahim Paşa caddesi boyunca yeni blok yapılar yer almaktadır. 19. yy.'da, yangınlardan sonra yapılan planlamalarda, çevredeki dokuyla uyum, hiçbir şekilde göze alınmadan yapılması, dikkati çekmektedir. Zeyrek Kilise Cami çevresindeki kesim, değişik açılarda yolları ve çıkmaz sokakları ile 1882-1884 şehir planında görüldüğü gibi günümüze kadar gelmiştir. 1918 yılında çekilmiş olan hava fotoğrafı, Süleymaniye Cami ile Zeyrek Kilise Cami arasındaki alanı göstermektedir. (Harita 7) Bütün bu bölge, Süleymaniye Camisi'ne kadar küçük yapılarla doludur. (Harita 8,9) 1933 şehir planında da (Pervetich pla-

nı) görüldüğü üzere Zeyrek Bölgesi'nde konaklar ve çoğu 1900-1940 yılları arasında inşa edilmiş olan çift taraflı sıra evler, yapı dokusunun, esas öğeleri idi ve yapılarda malzeme olarak, sadece ahşap kullanılmıştı. (1)

20. yy. ortalarına kadar, dört tarafı açık bahçe içinde bulunan konaklar, o zamanın şehir planlarında görülmektedir. Zeyrek Bölgesi'nde mevcut olan son konak, Doğanzade Konağı'dır. (Zeyrek cad. No:6) Bu konak, 1979 yılının kış mevsiminde, yangın sonucu kendiliğinden yıkılmıştır. Bu yıkıntıdan geriye kalan inşaat malzemeleri, temizlenerek ortadan kaldırılmıştır. 1933 yılında, mimarisi çizilmiş olan diğer konaklar ise çok daha önceleri yok olmuşlardır. Bu yıkılan konakların yerine yeni yapılar düşünülmemiştir. Zira bugün bile, çoğu konakların arsaları boş arazi olarak durmaktadır. (1)

1930-1945 yılları arasında bölgede, gerek ahşap malzeme darlığı, gerekse yangın talimatnameleri nedeniyle, kagir yapılar inşa edilmeğe başlandı. Malzeme ve yapı tarzı değişmesine rağmen, 40'lı yılların ortalarına kadar, geleneksel plan şeması ve form değişmemiştir. Bu yapılar, cumbaları, kat sayıları ve kat yükseklikleri ile ahşap yapılarla, uyum içindedirler. (İbadehane sok. , Fenerci Hüseyin sok. v.b.) 1950-1960 yılları arası, İstanbul nüfusu hızla artarak, neredeyse Osmanlı başkent nüfusunun 6 katına ulaşmıştı. Bu hızlı nüfus artışı sonucu, 1960-1975 yılları arasında Zeyrek Bölgesi'ndeki bir miktar ahşap yapıların yıkıldığı ve yerlerine 4, 5 katlı binaların yapıldığı gözlenmiştir. Bununla birlikte bölgenin, sadece ölçeği değil, yerleşimi de değişmiştir. Yeni yapılarla birlikte, yeni yapı formları da bölgeye girmiş oldu. Böylelikle,

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

birbirine benzer, düz, sıva veya mozaikle kaplı, geniş boşluklu cepheleri olan ve bu amaçla eski parsellerin birkaçı birleştirilerek, inşa edilen yapılar görülmeğe başlandı. Bunun yanında da caddeler ve sokaklar asfaltlarla kaplandı. Yapılan yapılarda saçaklar, tamamen ortadan kalktı. Bir aile tarafından kullanılan yapılar, yerini bir katında 2, 3 dairenin bulunduğu apartmanlara bıraktı. Parsel derinliğinin fazlalığı nedeniyle, yapıların ortasında yardımcı mekanların baktığı aydınlıklar oluşmuştu. Yeni bir öge olarak her daireye ait balkonlar ortaya çıktı. Bu yapıların tasarımında, arsaya ve çevreye uyum sağlamak gibi bir endişe görülmemektedir. Geleneksel yapıya değer verme, 60'lı yıllarda ortaya çıktı. Bu, bazı mimar ve şehir plancıları tarafından savunulmuştur. 1968 yılında, İTÜ'deki bir grup mimar, Zeyrek Bölgesi'nde büyük bir araştırma yaptılar. 1975 yılında bu araştırma neticesinde, Zeyrek Bölgesi'ndeki çoğu ahşap evler koruma altına alınmıştır. Ancak koruma altına alınmış olan bu yapıların en az 15'i bugün kaybolmuş, geri kalanlar ise ya yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya, ya da tadilatı mümkün olmayacak derecede zarar görmüş yapılardır. Bu bölge, 1973-1975 yılları arasında değer kazanmış ve özellikle de yurt dışındaki işçi aileler bölgeden evler alıp ev sahipliliği durumuna geçmişlerdir. Burada göze çarpan en önemli nokta, 1973-1974 yıllarında sokaklar, mümkün mertebe korunmaya çalışılmıştır. 1979-1980 yıllarında, koruma bölgesi genişletilerek, Zeyrek Kilise Cami ile Haydar Mahallesi arasını kapsar hale getirilmiştir. Ancak koruma araçları o derece azmış ki daha 80'li yıl içinde, Parmaklık sokaktaki 3/5 nolu ev yıkılmış ve yerine 5 katlı bir bina inşa edilmiştir. Bu binanın, kaba inşaatıdır. Bina, 1981 yılı başında tamamlanmıştır. (1)

(1) MÜLLER, Wolfgang-
Wiener ve
CRAMER, Johannes, a.g.e.

Resim 1 60'lı yıllarda, Atatürk Bulvarı'ndan Zeyrek'e bakış.

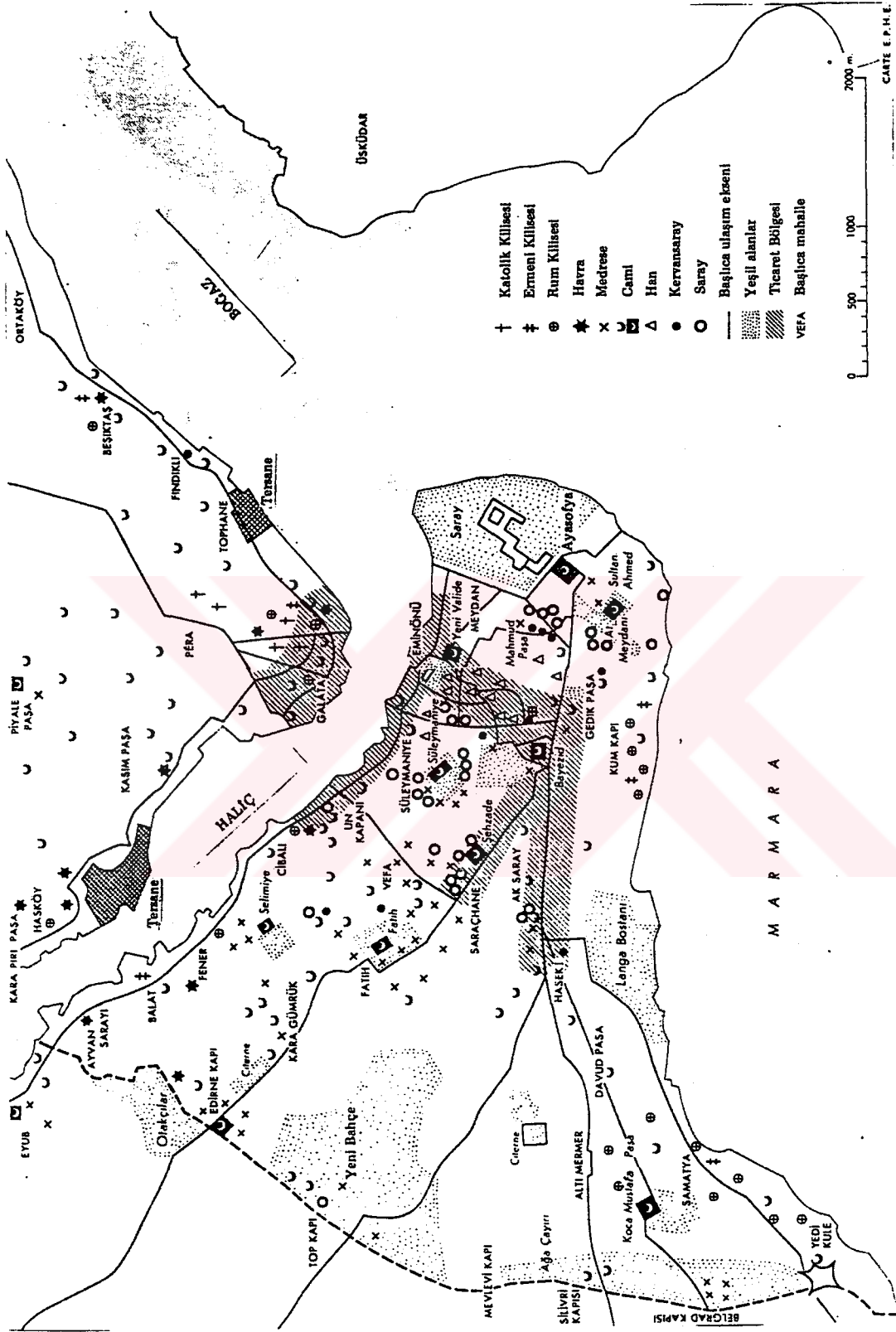
Resim 2 Atatürk Bulvarı'ndan Zeyrek'e bakış. Yıl: 1993

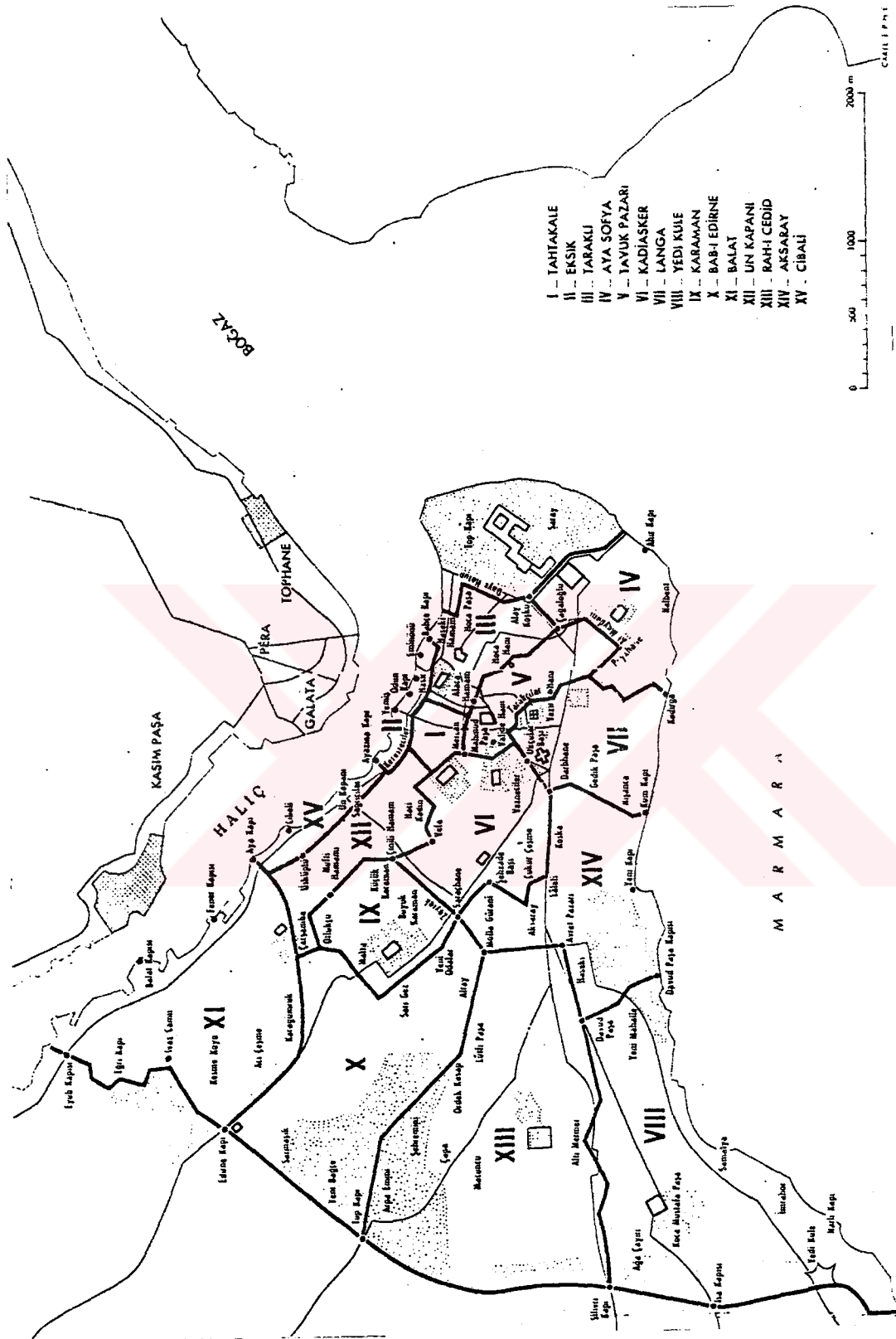
Resim 3 Yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış bir ev.

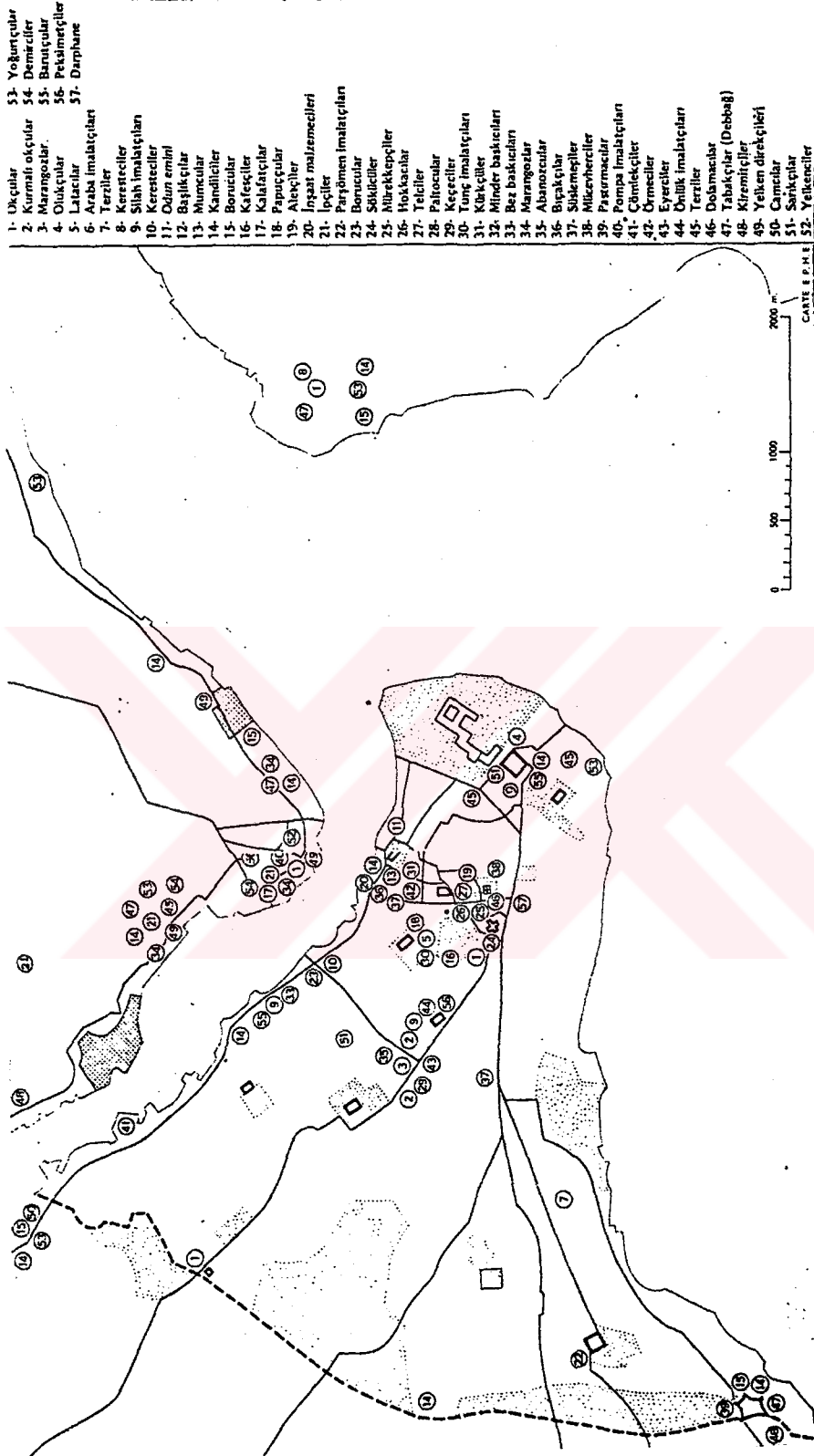
Resim 4 Yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalan evler.

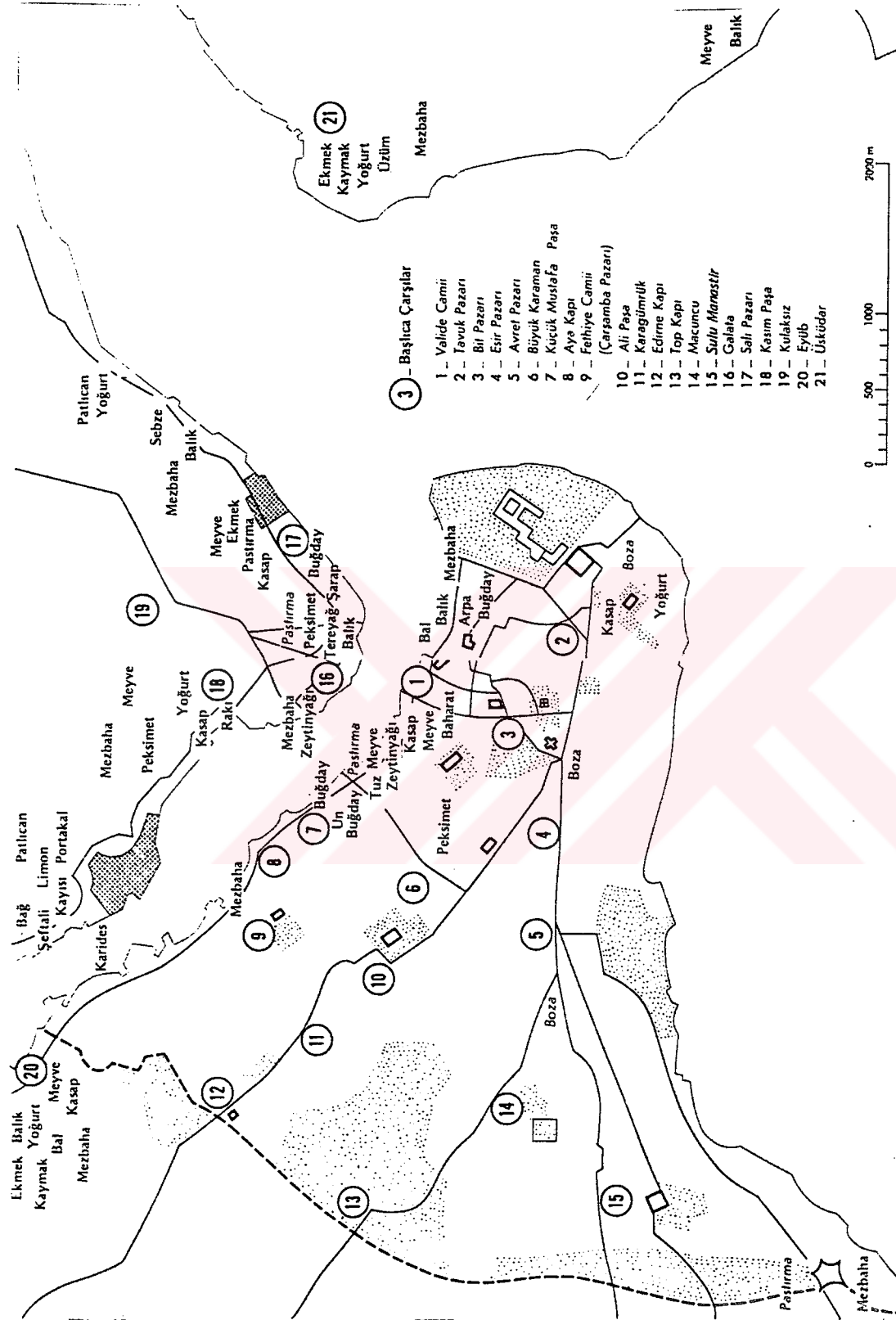
Harita 8 17. yy.'lin 2. yarısı. Başlıca dolaşım eksenleri, ticari alanlar ve başlıca binalar

Harita 9 1093-1683'te İstanbul ihtisab kolları.

Harita 10 17. yy.'lın 2. yarısı. İmalatçı ve Zenaatkar esnafın yerleri

Harita 11 17. yy.'lin 2. yarısı. Gıda pazarı ve Ticaret yerleri.

Harita 12 17. yy.'lın 2. yarısı. Tüccar ve Toptancı esnafın yerleri.

2.2. BÖLGENİN ANIT ESERLERİ

Bölgede bulunan anıt eserler, çok zengindir. Değişik, uslup ve biçimlerde yapılan bu yapıtlar, farklı dönemlere aittirler. Bu tezde, bölgede bulunan anıt eserler; camiler, medreseler, okullar; sarnıçlar; hamamlar; çeşme yapıları; mezarlar, olmak üzere beş bölümde incelenmiştir.

2.2.1. CAMİLER, MEDRESELER VE OKULLAR

1. Haydarpaşa mescidi ve medresesi: Vezir Hadım Haydar paşa tarafından, 16. yy.'nın 3. çeyreğinde, bir hamamla birlikte yapıldı. Medrese, 1566 yılında tamamlandı. Bu bina kompleksi, daha önce açıklanan yangınlar sebebi ile hasar görmüş, ancak yeniden onarılmıştır. Zira, bu binada 1869 yılında, halen 36 kişi mevcutmuş ve 1918 yılına kadar da işletilmiştir. Bu bina kompleksi, 1918 yılından sonra, yok olma sürecine girmiştir. Günümüzde, sadece hamamın çevre duvarları, cami medrese grubunun ise, kare taban alanlı, üstü kubbeli bir mekanı kalmıştır. (1)

Medrese giriş kapısı üzerindeki kitabede:

İntikal eyledi Haydar Paşa

Gitti hak rahmetine ol merhum

Vasf edup dedi bikadi tarih

Dar-ı tahsil mevali-i alum

977 (1569-70)

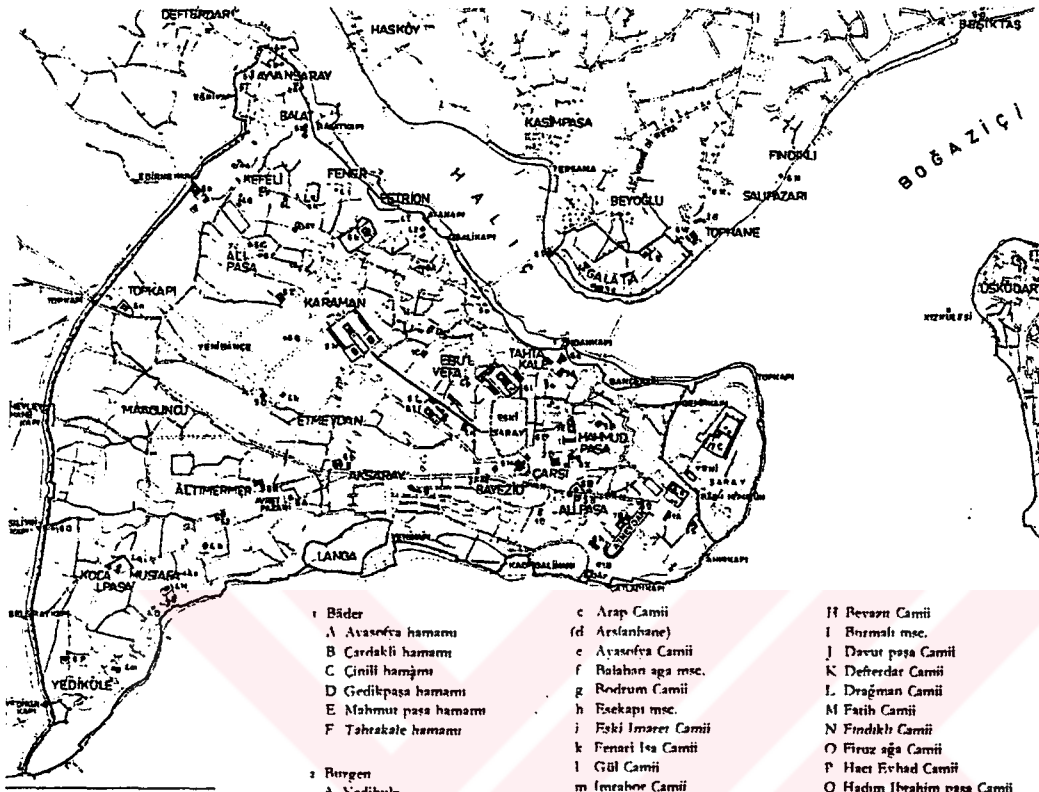
yazılıdır. (2)

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

(2) ATAMERT, Serhat , İstanbul, Cibali-Haydar Alt Bölge-
sinde Tarihsel Merkez Çevre Koruma ve
Yenileme Çalışması

1 Bâder	c Arap Camii	H Revânî Camii
A Avanevra hamamı	(d Arslanhane)	I Bırmalı msc.
B Cardaklı hamamı	e Avanevra Camii	J Davut paşa Camii
C Çinili hamamı	f Balaban ağa msc.	K Defterdar Camii
D Gedikpaşa hamamı	g Bezdüz Camii	L Dragman Camii
E Mahmut paşa hamamı	h Beşiktaş msc.	M Fatih Camii
F Tahrakale hamamı	i Fıski İmaret Camii	N Fındıklı Camii
	k Fenari İsa Camii	O Firuz ağa Camii
2 Bıyık	l Gül Camii	P Hacı Erhad Camii
A Yedikule	m İmaret Camii	Q Hadım İbrahim paşa Camii
	n Kalenderhane Camii	R Haseki Camii
3 Handel	o Karıye Camii	S İshak paşa Camii
A Balkapan hanı	p Kilise Camii	T İskele Camii
B Elçi hanı	q Koca Mustafa paşa Camii	U İskenderpaşa Camii
C Galata Bedestarı und	r Kâdîkâi Avanevra Camii	V İvaz Efendi Camii
Rüstempaşa hanı	s Sancaktar msc.	W Kılıç Ali paşa Camii
D Kapalı Çarşı	t Sinan paşa msc.	X Mahmut paşa Camii
E Kırkcılar hanı	u Şeh Murat Msc.	Y Mehmet ağa Camii
F Simkeş hanı	v Şeh Süleyman msc.	Z Meşih paşa Camii
G Topkane	w Toklu dede msc.	a Mihiimah Camii
	x Zevceki kilise Camii	b Murat paşa Camii
4 Kirchen		c Nişane Mehmet paşa Camii
A Hag. Demetrios Kanana	5 Medresen	d Pirvâle paşa Camii
B Hag. Georgios Kyparissiu	A Gevher Sultan Medr.	e Rüstem paşa Camii
C Hag. Johannes en Trullo	B Rüstem paşa Medr.	f Rum Mehmet paşa Camii
D Hag. Menas	C Semiz Ali paşa Medr.	g Sinan paşa Camii
E Saint Benoit	D Sultan Selim Medr.	h Sokollu Mehmet paşa Camii
F San Nicola	6 Moscheen	i Süleymaniye Camii
G Sainte Marie de Cple	A Atik paşa Camii	k Sultan Selim Camii
H Sulo Manastir	B Atik Ali paşa Camii	l Şahvâde Camii
I Theotokos Muchlionissa	(Çemberlitaş)	m Timurtas msc.
K Theotokos Pammakaristos	C Atik Ali paşa Camii	n Topkapı Camii
	(Zincirlikapı)	o Yavuz Şahin msc.
zu Moscheen umgewandelte	D Atik İbrahim paşa Camii	p Yavuz Er-Sinan msc.
ehemalige Kirchen	E Azapkapı Camii	7 Palâte
a Acem ağa	F Balat Camii	A Fıski Saray
b Atik Mustafa paşa Camii	G Bali paşa Camii	B İbrahim paşa Sarayı

Harita 13 15 ve 16. yy.'la ait, İstanbul'un, abide, anıt, heykel ve anıtsal verileri.

2. Molla Zeyrek Cami: İmparator Yuvannis II. Komnenos'un karısı, imparatoriçe İreni 12. yy.'da binayı yaptırmış ve 1118 yılında da bağışlamıştır. İreni, macar kralının kızı olup, çok dindar idi. Kilisenin bitmiş olduğu tarihte, kendisi de ölmüştür. Bu manastırın yapımında, Nikefor adında birinin adı da litarutürlerde yer almaktadır. Bu manastırın dışında, önceleri bir lahit varmış. Yeşil renkli taştan yapılmış olan bu lahit, bundan 60 yıl önce İstanbul'u ziyaret eden, seyyahlar tarafından da aynı yerde görülmüştür. Günümüzde bu lahitin olduğu yer, sokaktır. Lahitin manastırının banisi ünvanı verilen, imparatoriçe İreni'ye ait olduğu rivayet edilir. (1)

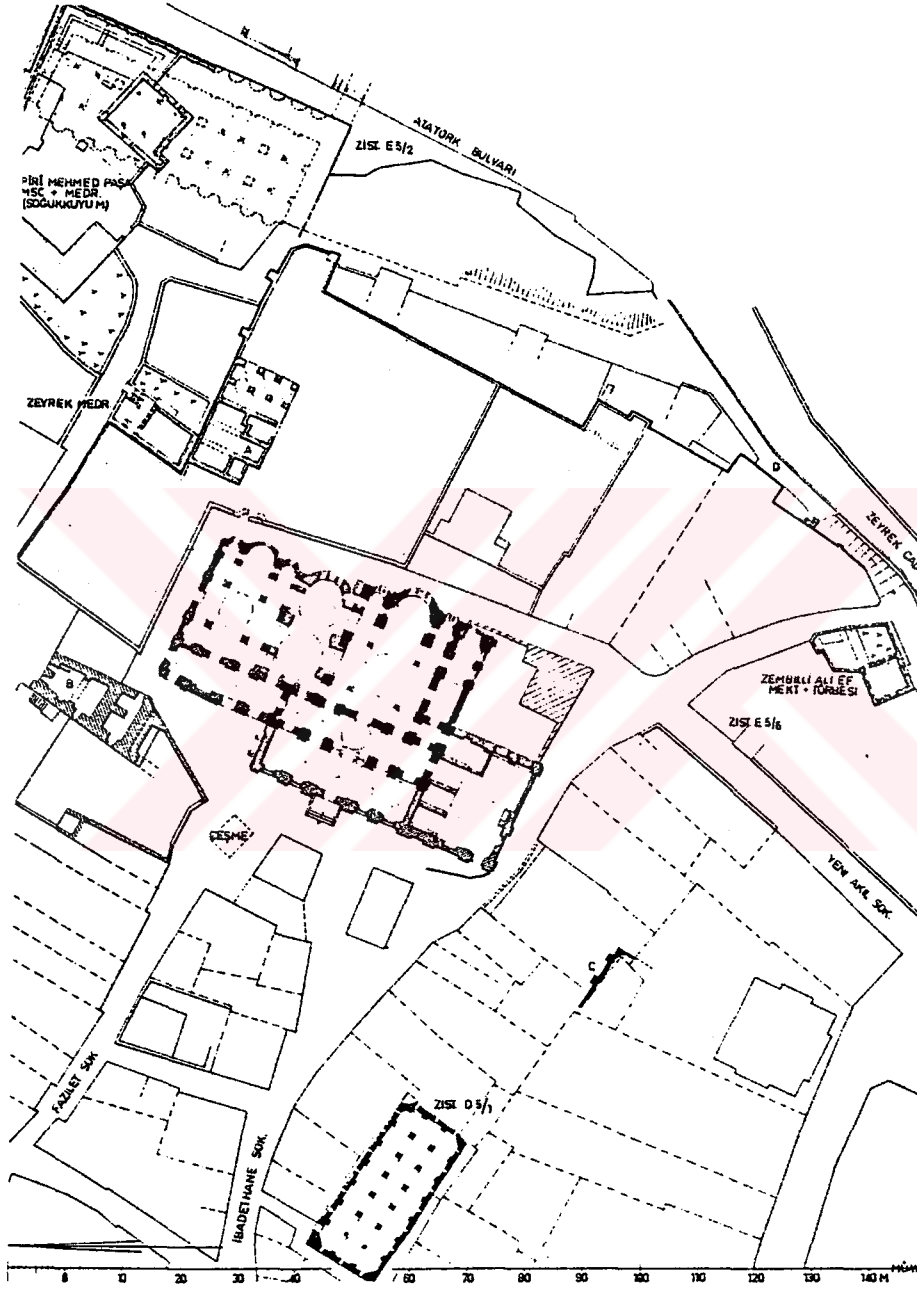
Cami kapısı üzerindeki kitabede, (1124) 1118 tarihinde başlanılıp, (1136) 1143 tarihinde bitirildiği ve 1453 yılında da camiye çevrildiği yazılmaktadır. (2)

Cami, Zeyrek Sinanağa Mahallesi, İbadethane Sokağı'nda bulunmaktadır. Bizans dönemine ait, ünlü büyük Pantokratoros Manastırı'nın Hz. İsa'ya sunulmuş kilisesi iken, Fatih Sultan Mehmed tarafından önce, medrese haline getirilmiştir. Fatih Medreseleri yapılıncaya, Zeyrek Medresesi lağvedilip cami olarak kalmıştır. İlk müderrisi, Zeyrek Mehmed Efendi olduğu için, Zeyrek Medresesi ve Camisi olarak şöhret bulmuştur. Kendisi, bitişiğindeki zaviyede medfundur. İsmide Vakfiye-yi Zeyrek Medresesi olarak geçmiştir. (2)

Zeyrek Cami, birbirine irtibatlı, üç kiliseden meydana gelmiştir. Kuzey ve güney kiliselerinin planları aynı olup, herbiri kubbeli olan, üç mahfili bulunmaktadır. Kubbe kasnağında ise, 12 pencere vardır. Bir narteksi olup, XIV. yy. da bir de dış narteks eklenmiştir. Diğerleri ise, iki kilise

(1) KOÇGÜNDÜZ, Mesut, İstanbul'da Bizans Devri'ne Ait Anıt ve Yapılar.

(2) Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler

Harita 14 Molla Zeyrek Camisi'nin vaziyet planı.

Resim 5 Molla Zeyrek Camisi'ne, Fazilet Sokak'tan bakış.

Resim 6 Molla Zeyrek Camisi'ne bakış

Resim 7 Molla Zeyrek Camisi'nin doğu tarafına bakış.

arasında tek sahinli bir şapel şeklinde olup, iki kubbelidir. Bu manastırı, XII. yy.'da kurduran, Komnenas sülalesi mensuplarının mezar şapelidir. Camiye tahvilinden sonra, birinci kısma, duvarı oyularak, mihrap ve sağ tarafına da tuğladan tek şerefeli, bir minare yapılmıştır. Alt pencere-ler, genişletilerek karanlıktan kurtarılmaya çalışılmıştır. Güney tarafında, tonozlu üç Osmanlı Hücresi ve hankah bulunmaktadır. Burası, Akşemseddin Emir Buharı ve birçok Halveti ve Şabaniye Şeyhinin dergahı olmuştur. İhata duvarında, yedi satırlık talik bir kitabe, Akşemseddin'in buradaki hatıralarını yad etmektedir. (1)

Zeyrek Camisi'nin, zamanla yıpranan, minber ve mihrabı yenilenmiş olup, tarihi bir değer taşımaktadır. Mihrabı, alçı kaplama, minberi mermer, kürsüsü ise ahşaptır. Kadınlar ve müezzin mahfili olmayan caminin, hünkar mahfili vardır. Cami, XVIII. yy. ortalarında, her halde büyük zelzeleden sonra, büyük ölçüde tamir geçirmiş, bu arada kubbeleri taşıyan sütunların yerlerine, bugün görülen Barok uslubundaki payeler ile mihrap ve hünkar mahfili yapılmıştır. 1969 yılında, üçüncü bölümüyle, giriş cephesi tamir gören caminin, abdest alma muslukları ve tuvaleti yeterlidir. İstifade edilemeyen bir kuyusu vardır. Caminin avlusundaki çeşme, meşhur kırk çeşmelerdendir. Cami yakınında, Zenbilli Ali Efendi ile Cemali Efendi'nin türbeleri vardır. (1)

3. Eski İmaret Cami: 11. yy.'nın 4. çeyreği; 1081-1118 yılları arasında yaşayan, kral Aleksios I. Komnenos Manastırı yeniden düzenletir ve kadınlar manastırı olarak, kullanıma açar. Kuzeydoğu bölgesine düşen taraflarda, terasla-
ma yapılmıştır. Kilisede, tulani dairesi üzerine oturttu-
rulmuştur. Üst yapısı da alt yapısına eşdeğer kubbelerle
inşa edilmiştir. Üç bölümden oluşan, doğu tarafındaki çap-
raz kubbe, kiremit taşlarıyla düzenlenmiştir. Kilisenin i-

(1) Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler

çindeki nartheks bölümü, 2 kat olarak inşa edilmiştir. Bu nartheksin içinde bulunan, eksonartheks bölümüde bir ihtimal, sonradan ilave edilmiş olabilir. 12. yy.'da manastır, çoğu kez, sürgün bölgesi olarak kullanılmış ve 1181 yılında Patriark Theodosios Boradiotes kısa bir süre için, bu manastıra gönderilmiştir. 1178-1183 yılları arasında, burada kalmıştır. 13. yy.'da bu manastır, silahhane olarak kullanılmış. Aynı zamanda, gözetleme kulesi olarak da kullanılmıştır. 1206 ? yılında da S. Giorgio Makgiore tarafından, 1222 yılına kadar yönetimi altına girmiş ve 1261 yılından sonra, Yunanlıların yönetimi altına girmiştir. Fetih kadar, manastır olarak kullanılan bu yapı, zaman zaman imaret olarak değerlendirilmiştir. 1463 yılından sonra da tümüyle cami olarak kullanılmaya başlanmıştır. 18. yy.'lin 1. yarısında, cami tümüyle restore edilmiş ve bu restorasyonu, Şeyhülislam Ishak Efendizade Ahmet Efendi (1739-1152) yapmıştır. 20. yy.'da, yangın bölgesinin kenarında bulunan bu yapı, 1918'de zarar görmüştür. Dış cephede yapılan restorasyonlar, 1935'de tamamıyla sona ermiştir. (1)

Harita 15 Yapının eski vaziyet planı.

(1) MÜLLER, Wolfgang- Wiener, a.g.e.

Resim 8 Yapının bugün kü görünüşü.

4. Divittar Keklik Mehmed Efendi Cami (Eskiden Kaptan Paşa Mescidi imiş.) : Yangından hasar gören Divittar mescidi, milletvekili Hasan Hüsnü Paşa tarafından, 1883 yılında onarılmış ve ahşaplar tümüyle, taş ile değiştirilmiştir. Sonuçta, ahşap kubbe ve minareli taş bir yapı olmuştur. 1972 yılında kagir kubbe ve taş minare ile yenilenmiş ve isim değiştirmiştir. (1)

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

5. Bıçakçı Alaettin Mescidi: Mezarı ön avluda bulunan, Bıçakçı üstad Acem Ali Mahmut tarafından, 16. yy. başlarında yaptırılmıştır. Mezar taşının üzerinde, 1504 tarihi bulunmaktadır. Birçok tadilatın sonra bina, 1833 ? yılında çıkan yangından sonra, büyük hasar görmüş ve 1866 yılında yenilenmiştir. 1894 yılında, yapının önünde duran çeşme yapılmıştır. 1930 yılında ise, caminin hemen yanında duran, okul yıkılmıştır. Yapının, 1982 yılındaki durumu, iyi ve arka bahçe tarafında, bir teras da mevcuttur. (1)

Mabedin duvarları, tuğla ve taştan olup, çatısı ahşaptır. Minaresi tuğladandır. (2)

6. Hacı Hasanzade Mescidi: Mevlana Hacı Hasanzade'nin 1505 yılındaki bağış dilekçesine takiben, 16. yy. başında yaptırılan cami, medrese ve mektepten oluşan yapı grubudur. Uzun zaman dilimi içerisinde, çok kez hasar görmüş bina, son olarak 1965 yılında yenilenmiştir. Günümüzde, Kuran Okulu olarak hizmet vermektedir. Yapının dış duvarları, küçük dört köşe tuğlalarla yapılmıştır. Pencere bitişleri ise kemer şeklindedir. Minare, poligonal bir temel duvarı üzerine oturmaktadır. Küçük tadilatlar, bugün hala yapılmaktadır. (1)

7. Demirhon (Timurhan) Mescidi: Fatih Sultan Mehmed devrinin, sonlarına doğru inşa edilmiştir. Günümüze kadar, çok kereler onarım gören yapı, 1900-1902 ve 1967-1975 yıllarında yenilenmiştir. Sıvanmış dikdörtgen yapı, kiremit çatılıdır, alçak bir minaresi vardır ve bahçe içinde yer almaktadır. (1)

(1) MÜLLER, Wolfgang-

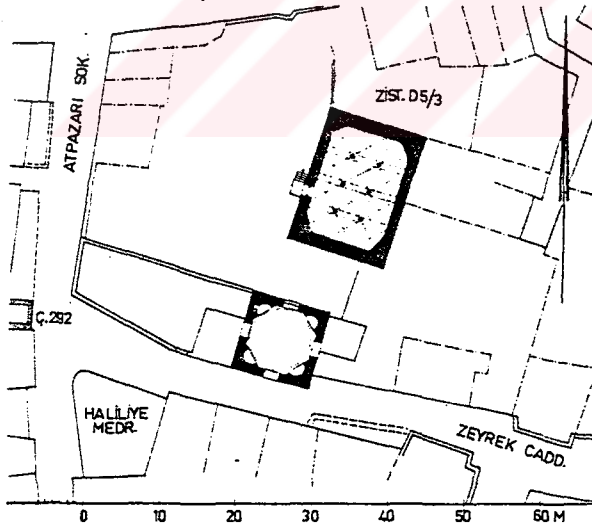
Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

(2) ATAMERT, Serhat , a.g.e.

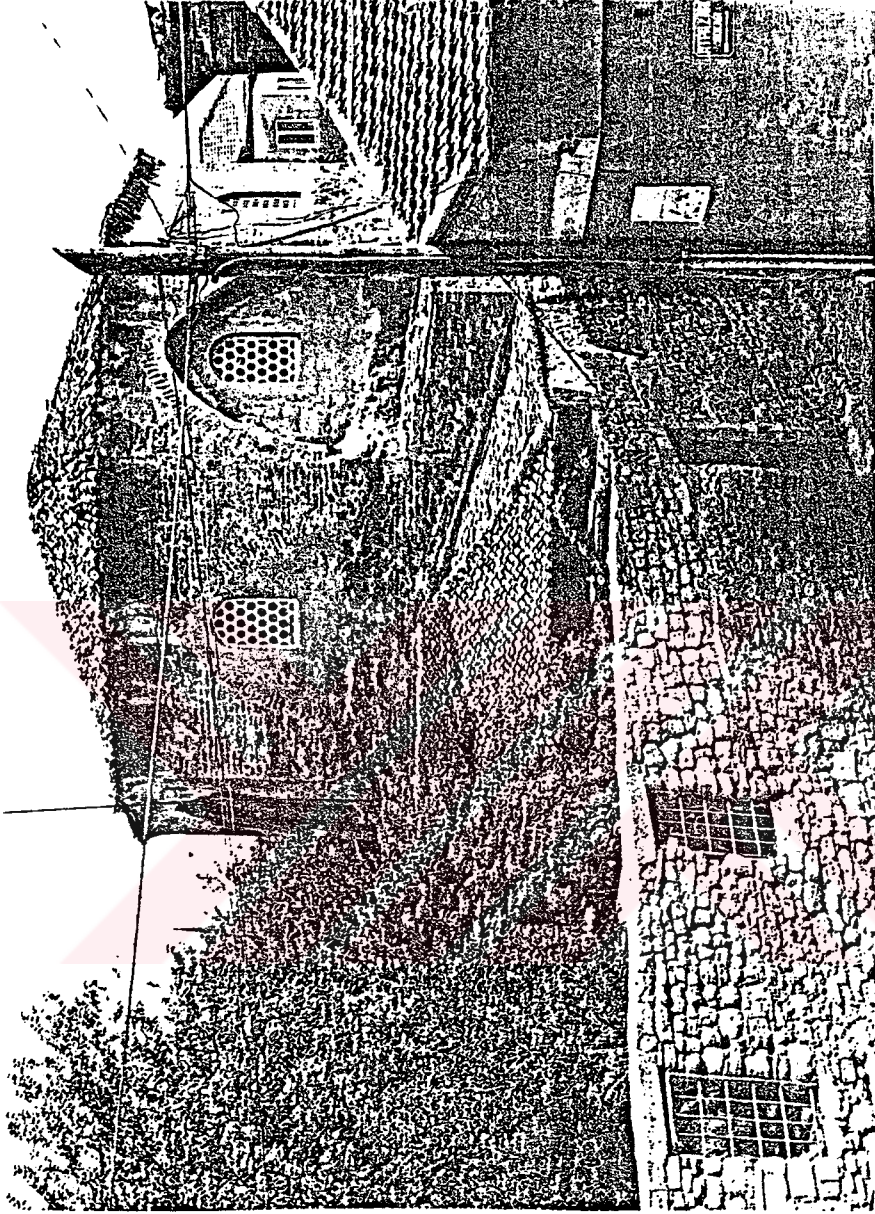
8. Piri Mehmed Paşa Mescidi (Soğukkuyu Mescidi) ve Medresesi: Vezir Piri Mehmed Paşa tarafından, bu yapı yaptırılıncaya kadar, yerinde bir zaviye vardı. Büyük Bizans sarnıcının üzerinde duran bu bina, çoğu kez Soğukkuyu Mescidi olarak da anılır. Birçok kez, tamirat görüldüğü sanılan bu yapı, 1930-1940 yıllarından sonra, kendi haline bırakılarak harabeleşmiştir. Bu alan, zaman zaman gece-kondularla doldurulmuştur. Pantokrator istinat duvarı dibinde yer alan mektep kalıntıları ve bu komplekse ait, bir mezarlık halen durmaktadır. (1)

9. Şeyh Süleyman Mescidi: Pantokrator Manastırı'na ait olduğu sanılan, sekizgen mezar yapısı, 1491 yılında, Şeyh Süleyman Halife tarafından, mescide dönüştürülmüştür. 18. yy.'lın 3. yarısında, bina bir yangın sonucu hasar görür ve Kazgan Hasan Ağa tarafından yenilenir. Yapı, günümüze kadar, mescid olarak hizmet vermektedir. 1982 yılında, bina iyi durumdadır. (1) Kare planlı, duvarları taştan, çatısı ise, kiremitten yapılmış, bir yapıdır. (2)

Harita 16 Mescidin vaziyet planı.

- (1) MÜLLER, Wolfgang-
Wiener ve
CRAMER, Johannes, a.g.e.
- (2) MÜLLER, Wolfgang- Wiener, a.g.e.

Resim 9 Mescidin görünüşü.

10. Çivizade Mescidi (Bugünkü Ümmü Gülsüm Camii): 1531-1587 yılları arasında yaşayan, 18. Şeyhülislam Çivizade Hacı Mehmed Efendi'nin kızı, Ümmü Gülsüm tarafından, 16. yy.'nın sonunda inşa ettirilmiştir. (cami ve 19. yy.'da artık mevcut olmayan bir medrese ile) Birçok kez, onarım gören bina, en son 1952 yılında yenilenmiş ve bugün halen

camii olarak, hizmet görmektedir. Bu yapı, kiremit çatılı basit bir binadır. (1)

11. Şahhoban Odaları Mescidi (Çelebi Mescidi): Bu yapı II. Selim'in kızı, Şahhoban (Vezir Lütüfi Paşanın eşi) tarafından, 16. yy.'nin 2. yarısında bağışlanmıştır. 1818 yılında, Büyük Vezir Derviş Mehmed Paşa, yapının yanına, çeşme yaptırmıştır. Bina, 1930-1940 yıllarında, yıkılma tehlikesi geçirmiş ve o yıllardan sonra, zayi olmuştur. Alanı, satılmış ve üstüne başka yapılar, inşa edilmiştir. (1)

12. Haliliye Medresesi: 18. yy.'nin ortalarında, bir yangın sonucu, okul ile Şeyh Süleyman Mescidi, Kazgan Hasan Ağa'nın bağışı ile yeniden inşa edilmiştir. Ancak, bundan sonra, kaynak listelerinde adı bulunmamaktadır. 19. yy.'la kadar kullanılan yapı, sonraları yok olmuştur, yerinde bir konut yapısı bulunmaktadır. Bu binanın köşesinde, medresenin adını hatırlatan, bir yazı bulunur. (1)

13. Zembilli Ali Efendi Mektebi ve Türbesi: 1525 yılında, Şeyhülislam Zembilli Ali Efendi tarafından yaptırılan, kubbeli ve avlulu bir yapıdır. Tarih boyunca, birçok kez yenilenen yapı, günümüzde, çocuk kütüphanesi olarak kullanılmaktadır. (1)

2.2.2. HAMAMLAR

1. Haydar Hamamı: 16. yy.'nin 3. çeyreğinde, Osmanlı vezirlerinden, Haydar Paşa tarafından, Mimar Sinan'a yaptırılmış, cami, medrese, çeşme ve hamamdan oluşan, külliye'nin bir bölümüdür. Risalelerde, yalnızca hamamın adı geçtiği için, diğer yapıları kimin yaptığı bilinmemektedir. A. Z. Nayın "Yazıtta adı geçen, Vasf Medresenin mimarı ola-

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

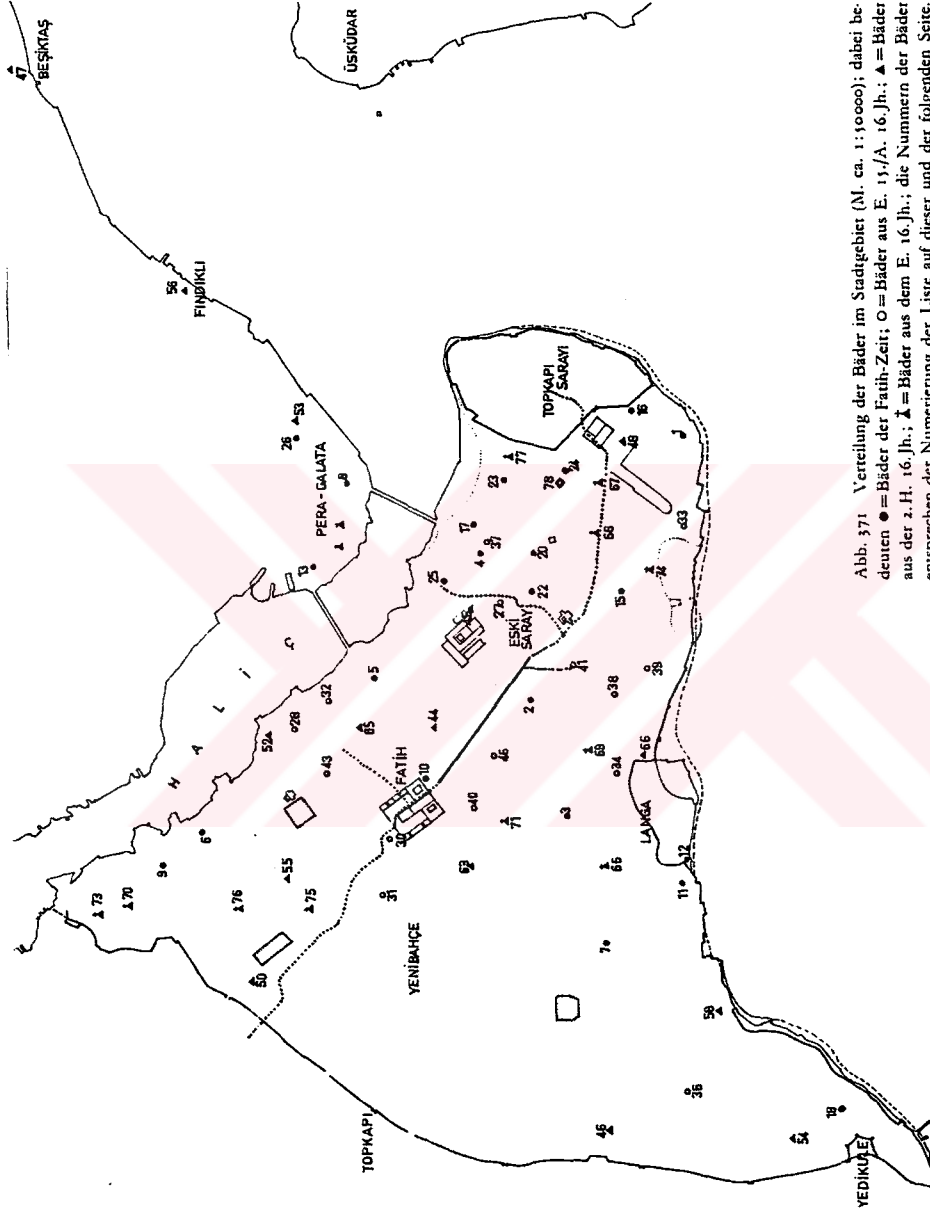
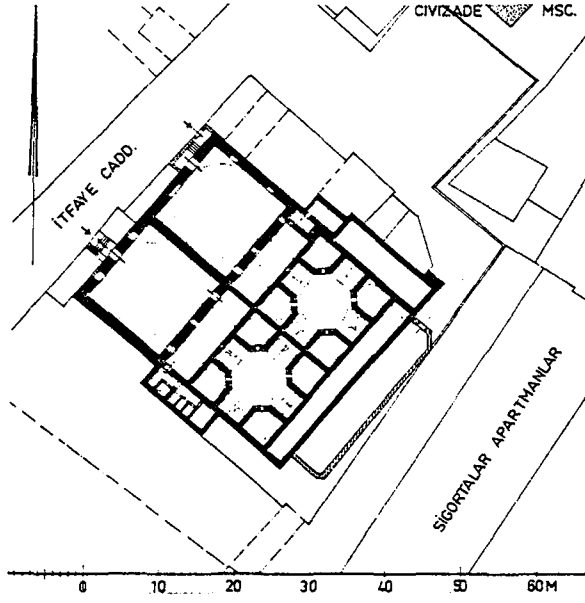
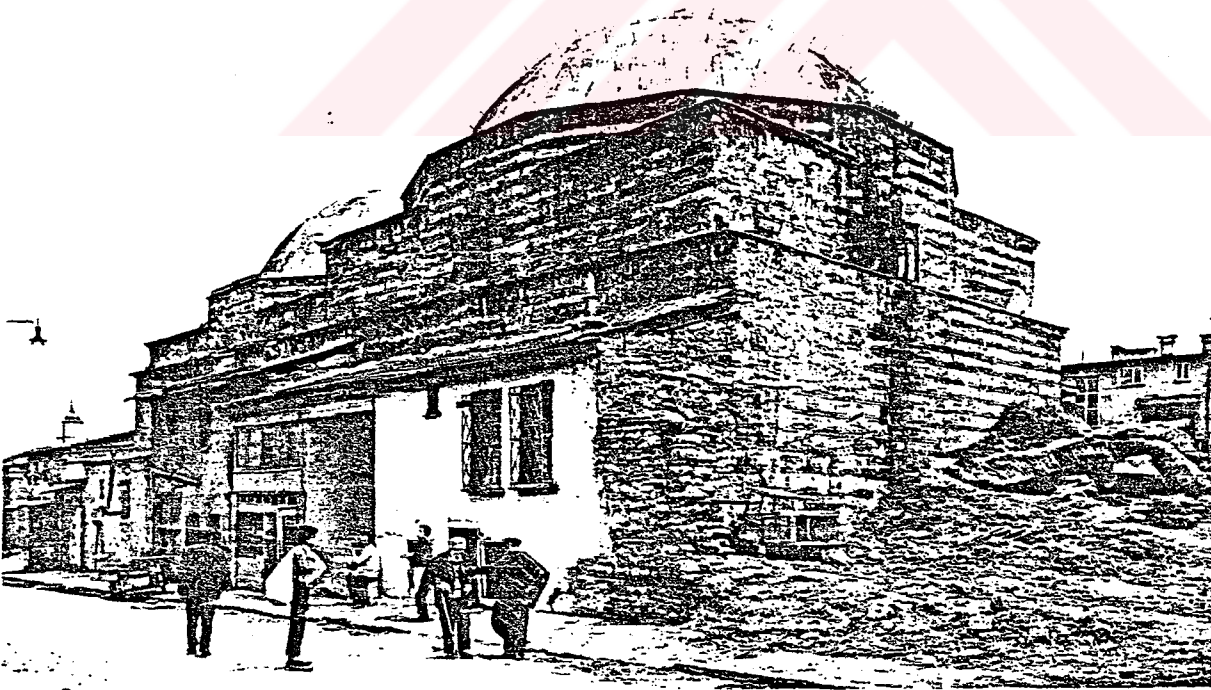

Abb. 371 Verteilung der Bäder im Stadtgebiet (M. ca. 1:10000); dabei be-
deuten ◯ = Bäder der Faith-Zeit; ○ = Bäder aus E. 15./A. 16. Jh.; ▲ = Bäder
aus der 2. H. 16. Jh.; ◻ = Bäder aus dem E. 16. Jh.; die Nummern der Bäder
entsprechen der Nummerierung der Liste auf dieser und der folgenden Seite.

Harita 18 İstanbul'da bulunan banyoların dağılımı.

Harita 19 Çinili Hamam'ın vaziyet planı. (solda erkekler, sağda kadınlar) Ö: 1/1000

Resim 10 1966 yılındaki hamamdan görüntü

bilir." demektedir. Hamam, İstanbul yangınlarından zarar görmüştür. Bugün, erkekler ve kadınlar bölümünün, soyunmalık örtülerinden iz kalmadığı gibi, içine gecekonda da yapılmıştır. Ayrıca, hamamın kadınlar bölümünün soğukluğu, konut olarak, sıcaklığı, kömürlük ve küllük olarak kullanılmaktadır. Erkekler bölümünün, soğukluk ve sıcaklığı ise, çöplük haline gelmiştir. (1) Hamamın, günümüzde sadece, dış duvarları kalmıştır. (2)

2. Çukur Hamamı: İnceleme bölgesinin batı kesiminde bulunan, çift banyolu yapının, Fatih Camisi'ne ait bir bağış olup olmadığı, belli değildir. Bölge planında, Çukur Hamam'ın sokağı olarak, yapı yerini bulmak mümkün, ancak 19. yy.'dan bu yana, alanın üzerine yeni yapılar inşa edilmiştir. (1)

3. Çinili Hamam: Yapı, inceleme bölgesinin güneyinde yer alır. 12. yy.'nın 2. çeyreğinde, Kapudan Paşa Barboros Hayrettin tarafından, Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Birbirinin aynı, iki kısımdan oluşan, çift banyodan oluşur. Çok zengin dekore edilmiştir. Çinili Hamam'ın ismi, Barboros Hayreddin Paşa tarafından verilmiştir. Hamam, 1660, 1693, 1718 yangınlarından, zarar görür. Bu yangınlar sonucu bina, tümüyle yıkılana dek kullanılır. Yıkımdan sonra, atölye olarak kullanılır. 1850 yılındaki, büyük tadilatın sonra, hala kullanımdadır. (3)

4. Azebler Hamamı

(1) İŞSEVEN, Hakkı, a.g.e.

(2) MÜLLER, Wolfgang-
Wiener ve
CRAMER, Johannes, a.g.e.

(3) MÜLLER, Wolfgang-
Wiener, a.g.e.

2.2.3. SARNIÇLAR

1. Eski İmaret Cami Sarnıcı: Eski İmaret Camisi'nin alt yapısıdır. (1)

2. Hacı Hasan Sokağı Sarnıcı: Hacı Hasan Sokağı'nda bulunan bu yapı, Bizans Dönemi'ne ait bir yapıdır. (Kiremitlerden anlaşılmaktadır.) Bugün, üstündeki inşaat artıkları yüzünden, yeri belirsizleşmiştir. (1)

3. İbadethane Sokağı Sarnıcı: Yan yana yer alan, iki sarnıçtan oluşmaktadır. Doğuya doğru, yan taraflarında bir sarnıç olduğu zannedilmektedir. Bugün, bunlardan sadece bir duvar kalıntısı, göze çarpmaktadır. (1)

4. Şeyh Süleyman Mescidi'nin kuzeyinde yer alan Sarnıç: Bütün anılan, 3, 4 sarnıç da herhalde, manastırın alt yapısıdır. Aynı zamanda, burada bir de hastane mevcutmuş. (1)

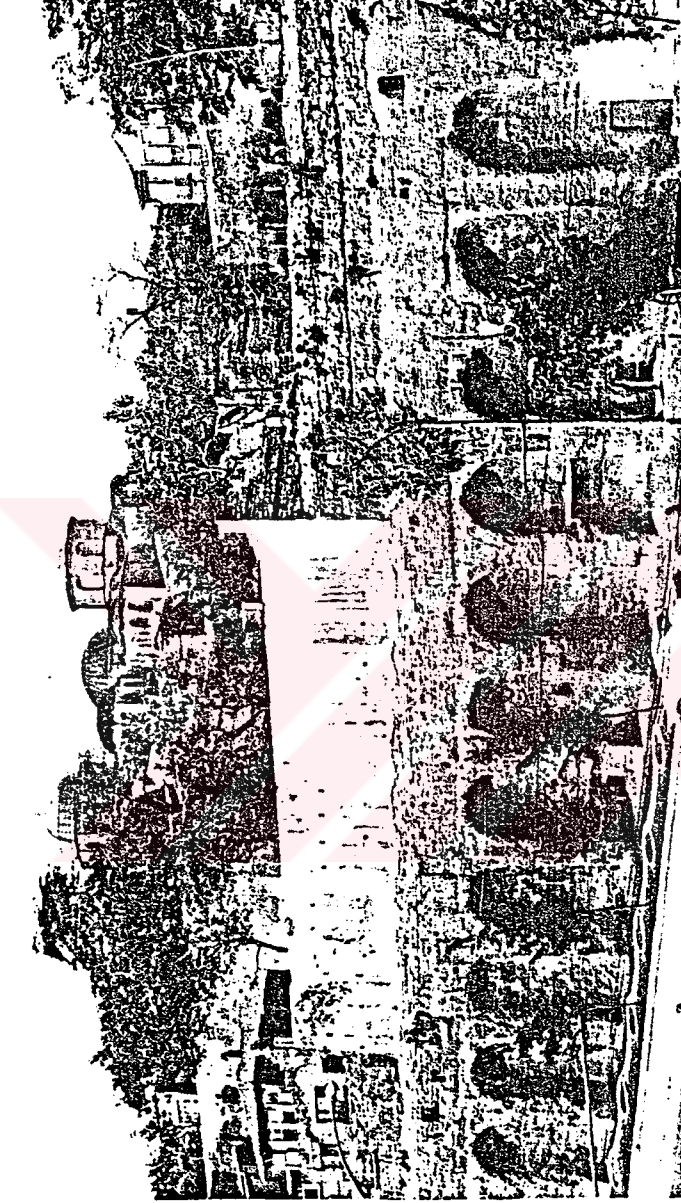
5. Atatürk Bulvarı ile Pantokrator Manastırı arasında yer alan Sarnıç: Atatürk Bulvarı'ndan baktığımızda, oyukluklar oluşmuş, bir duvar görürüz. Resim 11 . Bu sarnıcın dış duvarıdır. (1) Sarnıç, Zeyrek Camisi altında bulunur. Sarnıcın kapısı, kapalı olup, ziyaretçilere açık değildir. Kenarından geçen yol üzerinde, basit bir boru ile bunun bir penceresinden dışarıya, su akıtılmakta ve ihtiyacı olanlar, bundan istifade etmektedirler. Sarnıcın iç düzeni hakkında, bilgi edinmek, mümkün değildir. Sarnıcın, Pantokrator Manastırı ile birlikte yapıldığı tahmin edilmektedir. Teodos surları yapılmadan evvel, inşa edildiği bilinmektedir. Unkapanı, Cibali Bölgesi, Theodos II. devrinden evvel, işçi ve sanatkarların, yerleştiği yerler idi. Buranın daha, IV.

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

veya V. yy.'larda, suyunu temin etmek için, çok evvel yapılmış olduğu zannedilmektedir. (1)

Resim 11 Atatürk Bulvarı ile Pantokrator Manastırı arasında yer alan sarnıçtan görünüş.

(1) KOÇGÜNDÜZ, Mesut, a.g.e.

6. İbadethane Sokak ile Yeni Akıl Sokağı'nın köşesinde yer alan Sarnıç: 1930 yılından, 1935 yılına dek gezilmiş, ancak, günümüzde yeri pek belli değildir. (1)

2.2.4. ÇEŞME YAPILARI

1. Hacı Arif Ağa Çeşmesi: 1852 yılında, inşa edilmiştir. Haydar Hamam'ı, karşısında yer almaktadır. Bugün, hala görevini muhafaza etmektedir. (1)

2. Haydar Paşa Çeşmesi: Haydar Paşa'nın ölümü sebebi dolayısıyla, 1569 yılında, inşa edilmiştir. Bugün, hala görevini muhafaza etmektedir. (1)

3. Bıçakçı Alaettin Çeşmesi: 1894 yılında inşa edilmiştir. Bıçakçı Alaettin Mescidi önünde yer almaktadır. Bugün, halen görevini muhafaza etmektedir. (1)

4. İsmail Paşa Çeşmesi: Çeşme, Demirhon Sokağı karşısı ile Fil Yokuşu'nun kesiştiği bölgede, yer almaktadır. Duvarları mermerdendir. Günümüzde, fonksiyonunu yitirmiştir. (1)

5. Hacı Eyüpzade Şükrü Bey Çeşmesi: Zeyrek caddesinin, sonunda yer almaktadır. 1860 yılında, inşa edilmiştir. Çok zengin bir, süslemesi vardır. Günümüzde mevcuttur, ancak görevini yerine getirememektedir. (1)

6. Şahhoban Odaları Mescidi yanındaki Çeşme: Büyük vezir Derviş Mehmed Paşa tarafından bağışlanmıştır. 1930-1940-yılları arasında, zayi olmuştur. (1)

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

2.2.5. MEZARLAR

1. Atatürk Bulvarı'nın, İtfaiye Caddesi ile kesişip Piri Mehmed Paşa Mescidi'ne giden yol üzerinde bulunan mezarda, küçük bir mezar taşı bulunmaktadır. (1)

2. Teras duvarının, 50 m güneyinde bulunan mezarlık, adsız bir kahramanın, mezar taşıdır. (1842) (1)

3. Yeni Akıl Sokağı'na gelmeden, Zeyrek Caddesi üzerinde bulunan, mezar taşının üstünde, 1453 tarihi yazmaktadır. Fakat tahminler, bunun yeni dönemde inşa edildiğini, iddia etmektedir. Bu mezar, 1953 yılında, tadilat görmüştür. (1)

4. Çırçır Caddesi ile Hacı Hasan Sokağı'nın köşesinde yer alan, mezarlığın çevresi kapalıdır. Üç adet mezar taşı bulunmaktadır. Üç mezar taşından biri, Fatih zamanından Şeyh Hoca Şemseddin Efendi'ye aittir. Mezarlık, 1840 ve 1953 yıllarında, tadilat görmüştür. Üç mezar taşının, büyük bir ihtimalle, 19. yy.'la ait olduğu sanılmaktadır. Duvarın yanında, Esmâ Hatun'un bir mezar alanı, bulunmaktadır. (1)

5. İbadethane Sokağı'nda bulunan mezar, Fatih Dönemi'ne aittir. Seyyid Abdülkadir'in mezarlığıdır. (1)

6. Beş Sekbanbaşı askerlerine ait anonim bir mezarlık, Bıçakçı Çeşmesi Sokağı'nın, güneyinde yer almaktadır. (1)

7. 70 nolu evin, karşısında ve bahçe içinde, bir mezar mevcuttur. Bugünkü sahibinin babası tarafından yapılmış olan mezarlıkta eşi yatmaktadır. (1)

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

3. BÖLÜM

3.1. BÖLGE SİVİL MİMARİ DOKUSU

Zeyrek geleneksel yolları, çeşitli konut tipleri ve anıtları ile günümüze kadar, bir bütün olarak gelebilmiş, sayılı İstanbul semtlerinden biridir. Zeyrek'in bir başka önemli özelliği de tarih boyunca, konut ağırlıklı bir bölge olarak kullanılmasıdır. Çevredeki, benzer semtlerin tersine Zeyrek'te iş yerleri az sayıda ve ufak işletmelerle sınırlıdır. Genellikle bu ufak işletmeler, konut altlarında yer almaktadır. Bölgenin sivil mimari dokusunu, üç ayrı zaman dilimi içerisinde oluşturulmuş yapılar meydana getirmektedir. Zaman dilimlerinden birincisi; 1930 yılı ve öncesi, ikincisi; 1930-1945 yılları arası, üçüncüsü ise; 1950 ve sonrasıdır. (1)

İnsanı, diğer canlılardan ayıran en önemli özellik, "sanat yapıtı üretebilen yaratık" olmasıdır. Büyük sanatçı Muhsin Ertuğrul'un şu sözlerini burada anmamak mümkün mü? "Gerçek insan aç kalabilir; ama sanatsız asla. Çünkü o zaman insan olma niteliğini yitirebilir, hayvanlaşabilir." Bu sözle, insan tarafından yapılan bütün yapıtların, ne kadar önemli olduğu anlaşılır. (2)

Geleneksel Türk evlerinden her biri, birer sanat yapıtı özelliği taşımaktadır. Gerek estetik, gerekse fonksiyondaki ince düşüncüler v.b. nedeniyle.

Bir konutun oluşumunda, bulunduğu bölgenin topografyası, iklimi gibi koşullar etkili olduğu kadar, o bölgede yaşayan insanların sosyal, kültürel durumları da önemli rol oynar. Türk evi, oluşumunda da bunlar etkili olmuştur. Fa-

(1) MÜLLER, Wolfgang-
Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

(2) ALTINOLUK, Ülkü, Eski Yapıtlarda Çağdaş İşlev

kat, Türk evi en çok, geleneksel Türk aile yapısı ve sosyal yaşamından doğan ihtiyaçlarla biçimlenmiştir. (1) Bu özelliğinden dolayıda, Türk evi ilgiye değerlidir.

Geleneksel yapılarda, konturlarına varana kadar, her katın planı, birbirinden farklıdır. Evlerin giriş kat planını, yol çizgisi ve parselin raslantısal sınırları belirler. Bu sebeple, giriş katında genellikle eğri açılı mekanlar oluşur. Sivri açılı parsellerde dahi, arsa tümüyle kullanılır. (Haydar cad. , İbadethane cad. köşesinde olduğu gibi.) (2)

Halkın geleneksel yaşam ve kültürüne uygun olarak yapılan, geleneksel evlerin planları, mimar isteği doğrultusunda olmamaktadır. Plandaki oda sayısının artması, mal sahibinin isteğiyle olmaktadır. Yani planlar, organik olarak gelişmekteydi. Buna bağlı olarak da sofa sayısı da artmaktaydı. (3)

Geleneksel yapılar, Zeyrek Kilise Cami çevresi, Parmaklık sokak, Güllü Bahçe sokak, Bıçakçı Çeşme sokak ve kısmen Haydar caddesi çevrelerinde yer almaktadır. (2)

Zeyrek Kilise Cami etrafında, halen geleneksel evler mevcuttur. Ahşap evlerin büyük bölümünün kötü durumda olmasına rağmen, bu görüntü yüzyıllar öncesinin geleneksel şehir yapılaşmasını, bariz bir şekilde göstermektedir. Bölgede en çok görülen ev tipi, ahşap sıra evlerdir. En az görülenler ise, konak evlerdir. Çünkü, bu son 50 yılın içinde,

(1) ONAT, Sibel, Türk Evinin Çağdaş Yaşama Uyarlanması

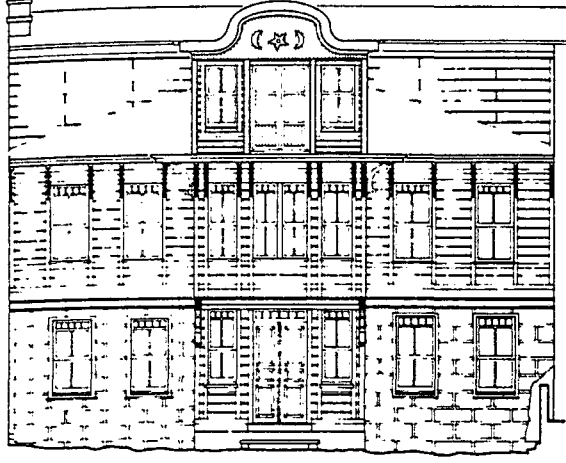
(2) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

(3) CELAYİR, Sibel, İstanbul'da Geleneksel Ahşap Yapı Tekniklerinin İncelenmesi ve çağdaş çözümler

en az 25 konak yıkılmıştır. Bugün sadece bölgede 13 konak kalmıştır. Örnek; Çırçır caddesi No:12'deki konak ev. (1)

Şekil 1 Çırçır cad. No:12'deki konak evin görünüşü

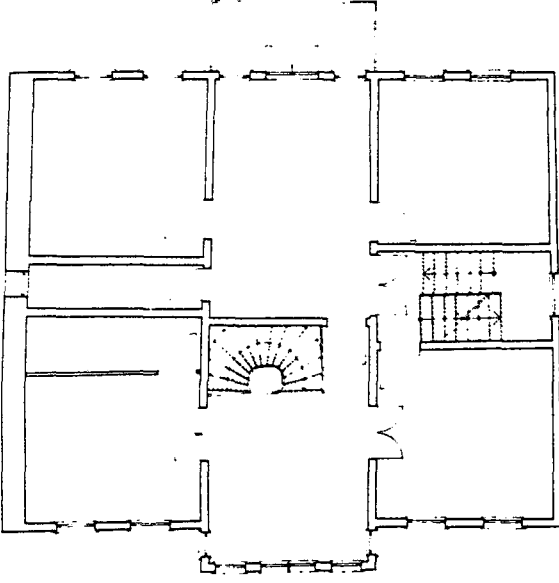
1930-1945 yılları arasında yapılan kagir yapılar ise bölgenin güney ve batı kenarlarında yoğunlaşmışlardır. Bu yapılar biçim ve boyut açısından ahşap evlerle uyum içindedir. Kagir yapılar, yangın talimatnameleri ve ahşap malzeme darlığı nedenlerinden dolayı yapılmışlardır. (1)

Tuğla ve yapı taşının, ahşap malzemenin iki katı pahalı olması nedeniyle, -yangın talimatnamelerine rağmen- yapıda ahşap, ısrarlı bir şekilde kullanılmaktaydı. Oysa üst makamlar 18. yy.'lin başlarından itibaren, bir dizi tebliğ ile taş yapı alışkanlığını edindirmeye çalışıyorlardı. 19. yy.'lin sonlarına doğru, ahşaptan yapılan evlerin arasına (yangın birinden diğerine atlamasın diye) tuğladan bir yangın duvarı örme alışkanlığı kazanıldı. Bazı evlerin de zemin katları, taş malzemesinden yapılmıştır.

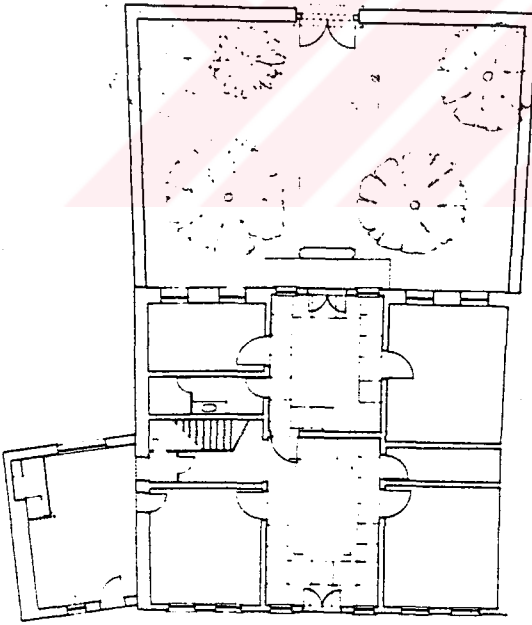
(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

Üst kat planı

Giriş kat planı

Şekil 2 Çırçır cad. No:12'deki konak evin kat planları

Ancak, taşı desteklemek için, kalasların kullanılması, zeminin neminden üst düzeyde etkilenen söz konusu duvarları, dayanıksız kılıyordu. Ahşap evlerin yapılması için, gerekli olan malzeme, Karadeniz eteklerindeki geniş ormanlardan, sağlanıyordu. Bu malzeme, yük gemileriyle, İstanbul'a getiriliyordu. (1)

Geleneksel Türk evlerinde, ahşap malzeme kullanımının nedenlerini, şöyle sıralayabiliriz; (2)

1. Türkler tarafından, evin geçici bir ikametgah olarak kullanılması ve bu ikametgahın, evi yaptıran kişiye bağlı sayılması, gerektiğinde kolay taşınma ve yenileme olanaklarından, ahşap yapı uygun görülür.

2. Çıkma ve girintilerin, pencerelerin ve büyük saçakların, kolay yapımına olanak vermesidir.

3. Ahşap, ısı ve ses tutuculuğu, sıcaklık duygusu, yapım kolaylığı, ekonomik oluşu ve bir insan yaşamı boyunca dayanıklılığı düşünüldüğü için, sivil mimariye girmiştir.

Geleneksel Türk evlerinde görülen çıkmalar; giriş katında, parsel bağımlı olarak oluşan, değişik açılardaki planı, üst katta dik açılı mekan haline getirir. (3) Geleneksel Türk evlerinde, çıkmaları doğuran sebepleri, şöyle sıralayabiliriz; (4)

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

SCHIELE, Renate, 19. yy.'da İstanbul Hayatı

(2) CELAYİR, Sibel, İstanbul'da Geleneksel Ahşap Yapı Tekniklerinin İncelenmesi ve Çağdaş Çözümler

(3) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

(4) EVREN, Mesut, Türk Evinde Çıkma

1. Oturma yerlerine verilen önem: Zemin katın rutubetinden ve bazen de birkaç metreyi bulan kardan korunmak üzere, oturma odaları yukarı alınırken, aşağı sokaktan görünmek istemediği için, pencere açmıyan zihniyet, yukarı çıkınca bu lüzumsuzluğu idrak etmiş ve sokağa kolayca açılabilmiş ve çıkabilmiştir.

2. Yer kazanmak: Odasını genişletmek ve gönyelemek suretiyle, yer kazanılır. Bu daha çok, arsa sahası az olup da kalabalıklaşan bir mıntıkanın ve bilhassa kaleler içinde teşekkül edip de fazla yayılamayan şehirlerde daha çok görülmektedir. Zeyrek semti de bu tür bir yerleşim alanlarından dandır.

3. Manzarayı veya sokağı seyretmek: Türk kadını, evin iç işlerinin reisi olduğu için, günlük hayatı tamamen orada geçer. Gittikçe sıkışan şehir artık, bahçe veya geniş avlulara imkan veremeyince, kadının dinlenmesi, gelip geçeni seyretmesi, satıcıdan öteberi alması, komşusuna seslenmesi gibi birçok oyalayıcı sebepler, çıkmaları evvela bir kadının, dinlenme ve eğlenme köşesi haline getirmiştir. 18. yy. da konan şehnişin vergisi için beliren aksülamelin, zamanın sadrazamını düşürdüğü rivayeti, bu köşenin önemi hakkında bir fikir verebilir.

4. Işık ve serinlemek: Evin en ışıklı olduğu kadar, aynı zamanda en serin yerini teşkil eden çıkmalar, evin en makbul ve en şerefli bir köşesi olmuştur. Herkes orada oturmak ister, anne dikişini orada diker, nine Kuran'ını orada okur, misafire orası gösterilir. Bilhassa yalılarda, denize daha çok uzanmak onu, ayağı altında görmek arzusu, rüzgarı birkaç yönden alarak serinlemek imkanı, bu cazibeyi daha fazla kamçulamıştır. Evin en makbul odası, birkaç istikamete penceresi olan oda olduğu ve çıkmalarda aynı zamanda, 2, 3 ve hatta 4 tarafı birden görebilmeği ve her cihetle tercih edilmişlerdir.

5. Mimari sebepler: Çıkmalar umumiyetle, antre üstlerine isabet ettirilir. Bu, hem antreyi tebarüz ettirdiği gibi aynı zamanda onu yağmur ve güneşten de korur. Dar yol-

lar dolayısıyla genişleyemeyen zemin kata mukabil, yukarı katta yapılan çıkmalar, sokağa gölge verirler, onu yağmurdan koruyarak, kışın daha mutedil kalmasını da temin ederler. Çıkmalar, evin oturulan, hayatını canlandıran odalarını işaret etmekle, ayrıca bir fonksiyon taşırlar. Cazip nispetleri ve kitleleri ile evlerin mimari kompozisyonlarını tamamlar, renk ve gölge tesirlerini arttıırırlar.

Çıkmalarda bulunan sedirlere oturan insanların, sokağı seyredibildikleri gibi, kendi evlerinin girişlerini de kontrol edebilmektedirler. (1)

Zeyrek Bölgesi'ndeki, hemen hemen geleneksel tüm ahşap evlerde çıkmalar görülmektedir. Bölgedeki çıkma türlerini, sınıflandıracak olursak ortaya şekil 3 çıkar.

Bölgede, 1 veya 2 kat yüksekliğindeki cumbalar, cephe genişliğinin genellikle 1/3'ü kadardır ve 80, 90 cm cephe- den dışarı fırlarlar. Bu cumbalar, ahşap konsollar tarafından taşınır. Bunların, kimileri dekoratiftir. Cumbanın, cephe elemanı olarak ortaya çıkışını, Osmanlı devri toplumsal anlayışına bağlamak mümkündür. (1)

Bölgede bulunan tüm ahşap yapıların pencereleri, her katta aynı akslar üzerinde yer almaktadır. Pencere aksları ve buna bağlı olarak pencereler arasındaki mesafeler, genellikle eşittir. Böylece, cephede düzgün görüntü ortaya çıkması için sarfedildiği, (çaba harcandığı) ortaya çıkmıştır. Bilinçli olarak, ön cephede ritm sağlanması için, farklılıklar da aranmaktadır. Bundan dolayı, zemin kat pencereleri daha küçük tasarlanmıştır. Cumbaların, çıkıntı kısımlarında bulunan, pencereler zorunlu olarak daha dardır.

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

ÇIKMA TIPLERİ	
GÖNYELİ ÇIKMA	
2 CEPHEDE ÇIKMA	
3 CEPHEDE ÇIKMA	
TEK CEPHE BOYUNCA ÇIKMA	
CEPHEDE TEKLİ ÇIKMA	
CEPHEDE 2'Lİ ÇIKMA	

Şekil 3 Zeyrek Bölgesi'ndeki çıkma türleri

Bunlar, 60, 70 cm genişliğindedir. Normalde, pencereler 80, 90 cm genişliğindedir. Geleneksel pencere en boy oranı, $1/2$ veya $1/2^5$ olarak belirlenmiştir. Binanın önemine göre, pencereler farklı büyüklüktedir. Zemin katların pencere boşlukları, kare şeklinde tesis edilmektedir. Bu, muhtemelen zemin katın sınırlı yüksekliğinden, kaynaklanmaktadır ki bu katlar, genellikle ambar veya depo katı olarak işlev görür. Bölgedeki pencerelerin hepsi, düşey sürme pencerelerdir. Pencere, kareye yakın iki kısımdan oluşur. Bunlardan üstteki sabit, alttaki hareketlidir. Zemin kattaki pencereler, dövme demirden yapılmış parmaklıklar ile muhafaza edilmektedirler. Bu parmaklıklar, çeşitli süslemelerden oluşur. Böylece, koruma fonksiyonu ile süsleme sanatı, bir araya getirilmiştir. Üst kat pencerelerinde, parmaklık bulunması, pek nadirdir. Üst kat pencerelerinde, kepenkler bulunmaktadır. Bunlar, bir çerçevenin içerisine gergin vaziyette döşenmiş, ensiz tahta çıtalarından oluşmaktadırlar. Bina sahibinin, kullanım amacına göre kepenkler, ya oymalarla ya da çıtadan yapılmış süslerle donatılmıştır. Bölgedeki evlerin, bazı pencereleri bozulduğu için, -düşey sürmeli pencereler yerine- kanatlı halde yapılmıştır. Pencerelerde aynı zamanda, kafesler görülmektedir. Kafesler, düşey ve yataya 45 derece açılı iki kat çıtadan yapılır ve iki çıta arası mesafe genellikle çıta kalınlığı kadardır. Bu ahşap yapıların, cephe kaplaması olan, ahşap genişliği 12 ile 15 cm arasında değişmektedir. Kaplama tahtaları, birbiri üzerine bindirilerek döşenmiştir. Bina köşeleri, düşey profillenmiş tahtalarla örtülüdür, cumbaların, çıkmaların ve saçakların altı da ahşap kaplıdır. Yapıların giriş katı genellikle tuğla, bazı örneklerde ise taş duvar olarak oluşturulmuştur. Ahşap evlerde;

1. Kapı, pencere çerçeveleri ve denizlikler
2. Cumba ve çıkmaları taşıyan konsollar
3. Cumba ve çıkmaların alt kenarları
4. Yapı girişleri

5. Saçaklar ve saçak konsolları
6. Pencere demir parmaklıkları

olan yerlerde, süslemelere rastlanır. Süslemeler, sıra evlerde fazla değildir, daha çok konak tipi yapılarda görülür. Ahşap süslemeler, tek tek ufak parçaların ve çitelerin bir araya getirilmesi ile oluşturulur. Bu dekorasyon elemanlarının, çok sayıdaki ek yerleri ağıdalı bir boya ile yapıştırılmıştır. Bu boya, sık sık yenilenmelidir. Günümüzde bu bakım, yaygın olarak yapılmamaktadır. Bu da yağın yağmur v.b. dış baskılar sonucu, yapının çok çabuk tahrip olmasına neden olmaktadır. (1)

Ahşap evlerin, giriş katları genelde sadedir. Bu katta sadece giriş kapısı vurgulanarak tasarlanmıştır. Yapı girişine, caddeden basamaklarla çıkılır. Giriş ya yapı içerisine çekilmiş ya da üzerine cumba getirilerek yerleştirilmiştir. Giriş kapısı önünde genelde, yol tarafında demir korkuluğu olan bir sahanlık yer alır. Basamaklar ve sahanlık beyaz mermerle, kaplıdır. Kapı kanatları, ahşaptan yapılır ve değişik tokmak, kilitleri vardır. Avlu duvarında yer alan giriş kapıları, düz ayak olup, çok sade bir görünüme sahiptirler. (1)

Ancak, 60'lı yıllardan başlayan, yapı bombardımanı ile birlikte "Eski Türk" yaşam tarzı ve yapı tarzları değişmiştir. Biçim ve boyut açısından, hiçbir şekilde (ahşap ve kagir yapılara) uyum sağlamayan, yapı grupları oluşmuştur. (1)

II. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan, yapılardaki cepheler, farklılıklar göstermiştir. Pencere, -cephe görü-

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

nüş şekline bakmaksızın- iç mekan gereksinmelerine göre oluşturulmuştur. Bunun sonucunda da; farklı pencere formları ve bölümleri oluşmuştur. Bu şekilde yapılan binalar, bölgenin kenar kısımlarında görülmektedir. Bölgenin orta/merkezi kısımlarında ise ahşap evler yer almaktadır. (1)

İstanbul 40 sene içinde, başlangıçta ağır ağır, son 10 sene içinde görülmemiş bir hızla kalkındı, yeni mahalleler yapıldı ve nüfus 5,5 milyonu buldu. Bu halkın, en az 1/3'ü gecekondü denilen yeni bir Türk evi tipinde, diğerleri de üstüste havasız, burun buruna olan apartmanlarda yerleşti. Bu apartmanların diğer bir kusuru da, eski ahşap evlerden daha sağlam olmalarıdır. Bu duruma sebep olan etkenlerin arasında, başlıcası nüfus yoğunluğunun artmış olmasıdır. Bununla ilgili olarak, spekülasyon alabildiğine hüküm sürmüş ve hiç bir bahçe, hiç bir genişçe ev, bu baskıya dayanmamıştır. (2) Zeyrek Bölgesi de bu durumdan -fazla olmasa dahi- nasibini almıştır.

Günümüzde, ortaya çıkan bu apartmanlar, bugünkü kültür kesitini ortaya koymaktadır. Toplumumuzda meydana gelen, değişikliklere paralel olarak, evlerimiz de değişmiştir. Bu değişimin, geçerliliği tartışılabilir. Bu yapılan apartmanlar, Türk evi özelliğini taşımamaktadır. Türk evi özelliğini taşıması için;

1. Hayata, doğaya bağlılık
2. Pratiklik
3. Gerçekçilik
4. Biçimden önce fonksiyona önem veriş
5. Strüktürde, çözümdede, görünüşde açıklık, içtenlik,

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

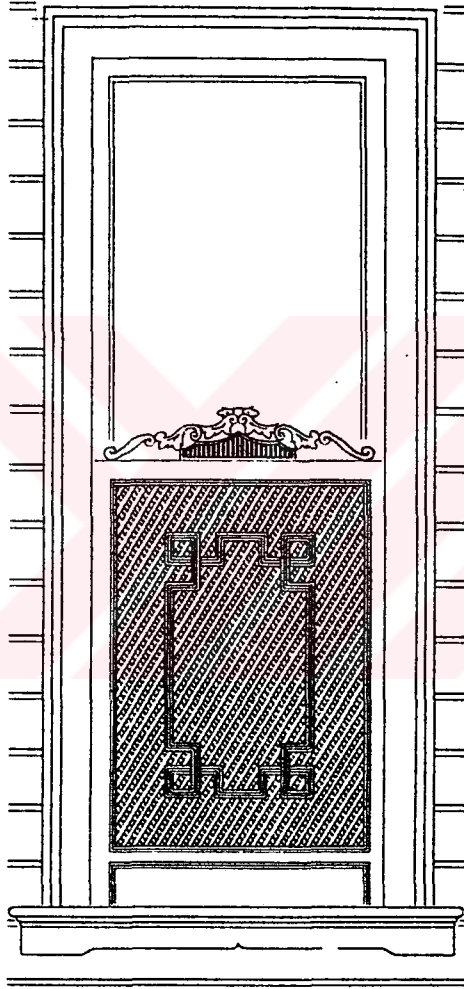
CRAMER, Johannes, a.g.e.

(2) ELDEM, Sedad Hakkı, Türk Evi- Osmanlı Dönemi I

olduğu gibi görünme

6. Akılcılık
7. Malzemelerini en yakından seçme
8. Çevre koşullarına uyum
9. Variabilite

kavramlarının yapı bünyesinde taşınması gerekir. (1)

Şekil 4 Bölgeye ait pencere sistem detayı

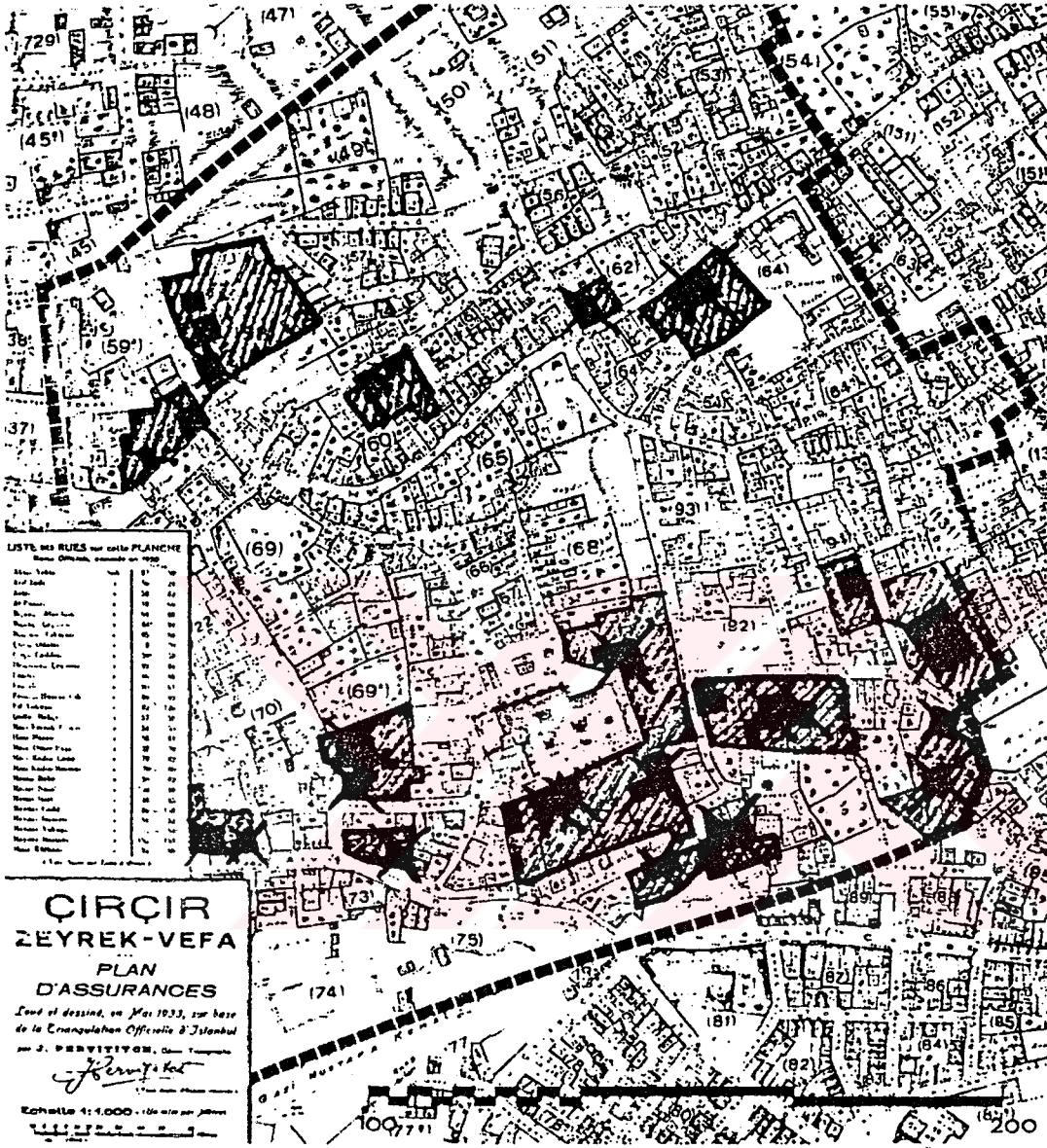
(1) ÖNOL, Aytaç, Geleneksel Türk Evinde Mekanı Tanımlayan Boyutsal Özellikler Üzerinde Bir Araştırma

3.1.1. BÖLGE SİVİL MİMARİ DOKUSUNUN TİPOLOJİK İNCELENMESİ

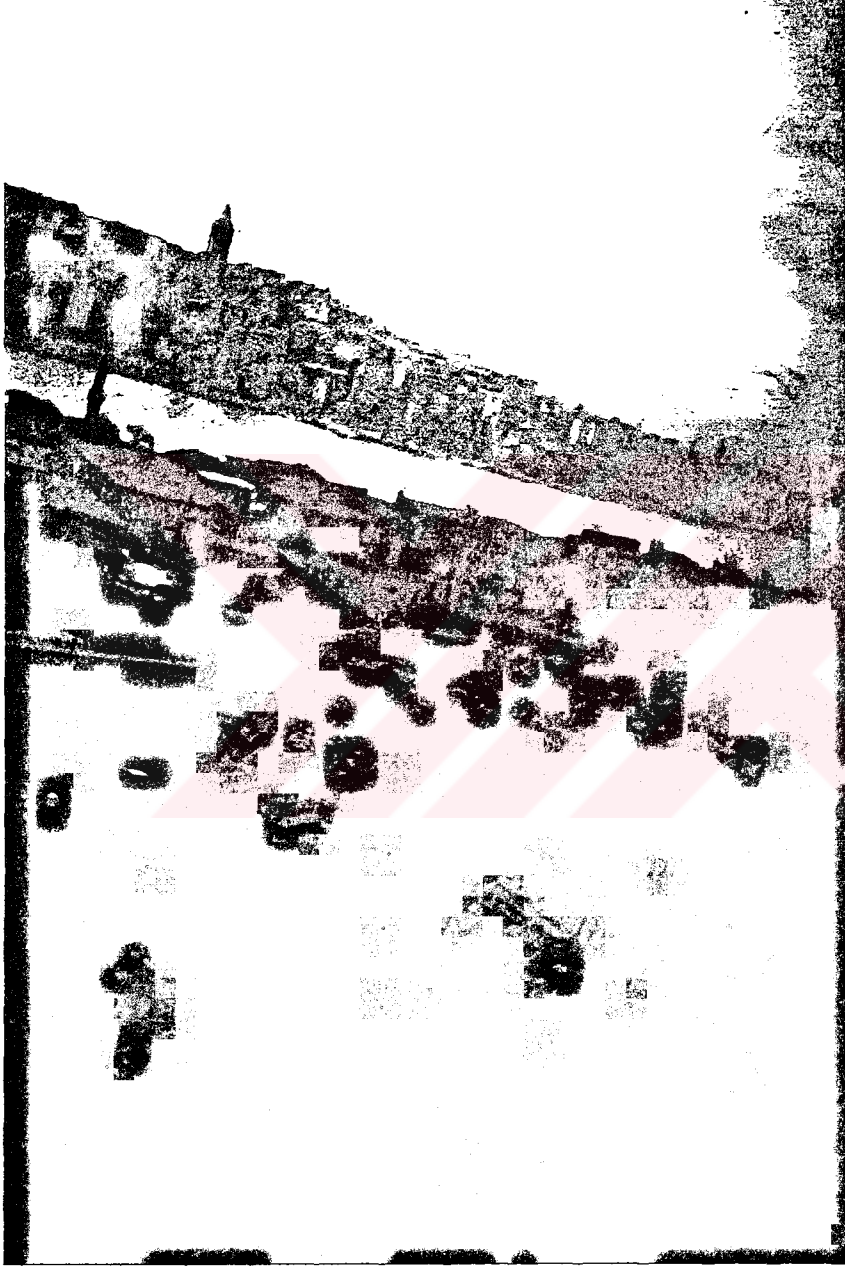
Araştırma bölgesindeki ahşap yapılar, 2 gruptan oluşmaktadır. 1. grup sıra evler, 2. grup ise konaklardır. Bölgede en çok görülen yapı tipi ise sıra evlerdir. Bu yapılar çoğu sokakta görülmektedir. Parmaklık sokak, Bıçakçı Çeşme sokağı ve Demirhun Çeşmesi sokağı olmak üzere üç ayrı sokakta yoğun bir şekilde bulunmaktadır. Konaklar ise daha seyrek görülmektedir. Bu konakların en güzel örnekleri, günümüze kadar gelememiştir. Bölgede, aynı zamanda, 1930-1945 yılları arasında yapılmış kagir yapılar ve 1950 yılı sonrası yapılmış, apartman bloklarda yer almaktadır. Sonuç olarak, bölge sivil mimari dokusunu, 4 ayrı grupta inceleyebiliriz;

1. Konaklar
2. Ahşap sıra evler
3. Biçimsel, boyutsal açıdan, ahşap evlere uyum sağlayan, kagir yapılar
4. Son yıllarda yapılmış, çok katlı ve geniş cepheli apartmanlar

1. Konaklar: Konak, varlıklı bir aile ve onların yardımcıları tarafından kullanılan, bir konut tipidir. Genelde konaklarda insanlar, kış aylarında oturup, yaz aylarında ise boğazda ya da adada bir eve giderlermiş. En belirgin özelliği, dört tarafı açık, bahçe içinde bir yapı olmasıdır. Bahçenin ortasında (Çırçır caddesi örnekleri) veya yol kenarında (Musa bey sokağı 10/12 örneği) yer almaktadır. Bahçeyi sokaktan ve komşu bahçeden ayırabilmek için, yüksek duvarla çevrilidir. Haremlik ve selamlık olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Günümüzde, Zeyrek'te bulunan konaklar, ortalama 100 m² taban alanı üzerine oturan, üç tam, bir de çatı katı olan yapılardır. Konakların iç mekanlarında, süslemeye önem verilir, fakat Zeyrek'te bu süslemelerden pek örnek kalmamıştır. Konakların bahçeleri de, zamanla ya

Harita 20 J. Pervitich'e göre, 1933 yılında, araştırma bölgesinde bulunan konaklar.

Resim 12 Zeyrek Bölgesi'nden, Haliç'e bakış

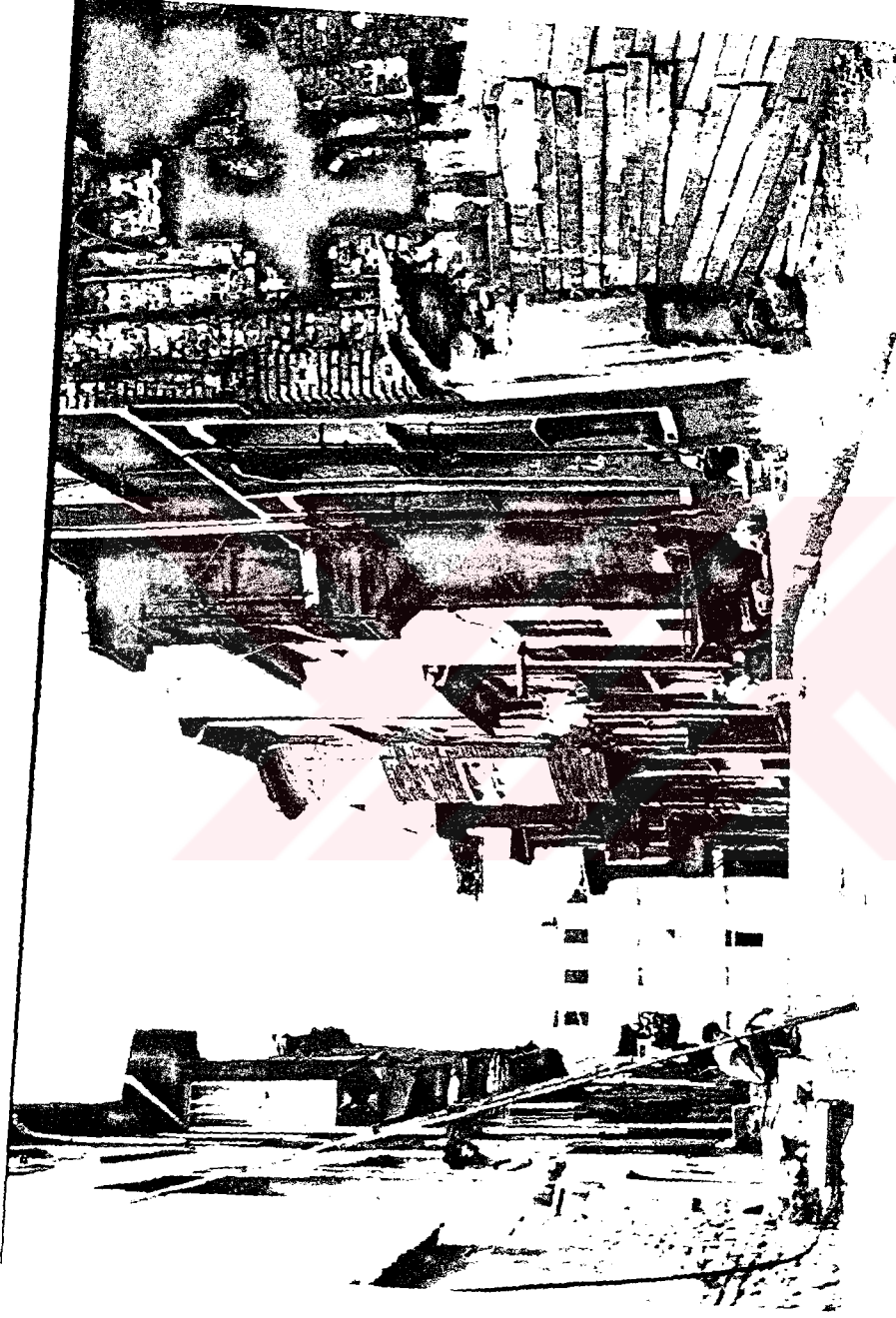
gecekondu arsası olarak kullanılmış ya da bakımsızlıktan yok olmuştur. 19. yy.'dan sonra, konaklar daha az varlıklı ailelere, hizmet vermiştir. Konakların plan şeması, geleneksel Türk evinin bilinen şeması olan, büyük bir hayat ve bunu çevreleyen odalardan oluşur. Kırsal alan uygulamalarının tersine, hayat dışı kapalı konumu nedeniyle, yaşam alanı olmaktan çok, sirkülasyona hizmet eder. Bu sebepten dolayı, zamanla boyutu da küçülmüştür. Servis alanları, giriş katında veya alçak bir ara katta yer alır. Son yıllarda, Zeyrek'te konakların, giriş katları da konut olarak, kullanılmaya başlanmıştır. Hamamlar, bahçede tasarlanmıştır. Bazı konaklarda, günümüzde de yerli dolaplara ve duvar nişlerine rastlanmaktadır. Konakların, iki adet girişi bulunmaktadır. Birincisi, misafirler tarafından, diğeri, ev sahipleri ve hizmetkarlar tarafından kullanılmaktadır. Misafirler için, kullanılan giriş kapısı, direk salona açılır. Evler tasarlanırken, manzaralı olmalarına bakılır ve başka bir evin manzarası engellenmezmiş. Oysa günümüzde, çok yapılaşmadan dolayı, evlerin manzara görme olayı, ortadan kalkmıştır. Bugün bazı konakların, çatı katlarından Haliç'i görmek mümkündür. (1)

2. Sıra evler: İnceleme alanında yer alan ahşap konutların çoğu, 1900-1940 yılları arasında inşa edilmiş olan, sıra evlerdir. (Parmaklık sok., Bıçakçı Çeşme sok., Güllü Bahçe sok. gibi) Zeyrek'te, sıra evlerin parsel genişliği, 5 ile 6 m , uzunlukları ise, 8 ile 10 m arasında değişmektedir. Evler, 2 veya 3 katlıdır. Ortak özellikleri, değişik genişlik ve yükseklikte cumbalara sahip olmalarıdır. Bu yapılar, ortalama 50 m² taban alanına otururlar ve toplam brüt alanları, 100 veya 150 m²'dir. Sıra evler, inşa edildikleri çağlarda, orta sınıf mensubu aileler otururlardı.

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

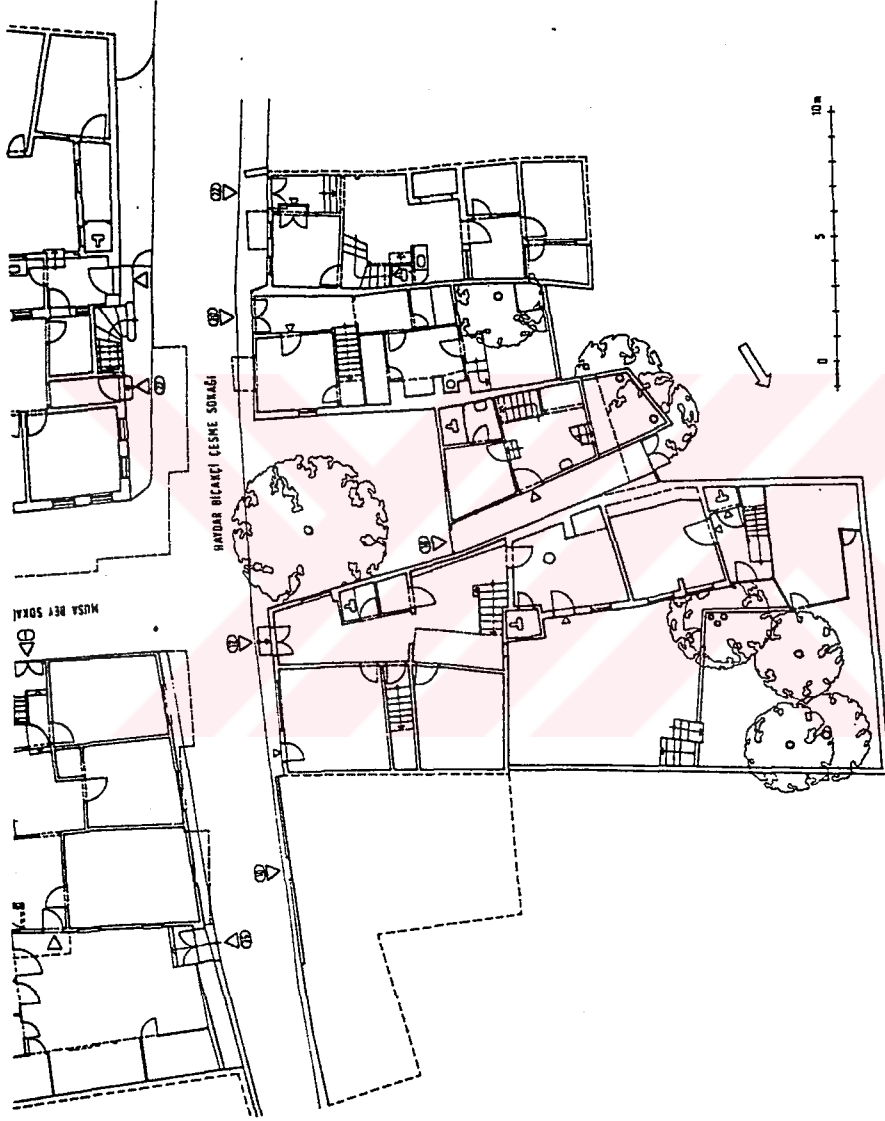
CRAMER, Johannes, a.g.e.

Resim 13 Fenerli sokaktaki sıra ev dokusuna bakış

Resim 14 Zeyrek Mehmet Paşa Sokağına bakış.
Burada bulunan ahşap evlerin cephelerinin bir kısmı sıvayla sıvanmıştır. (Korumak amacıyla)

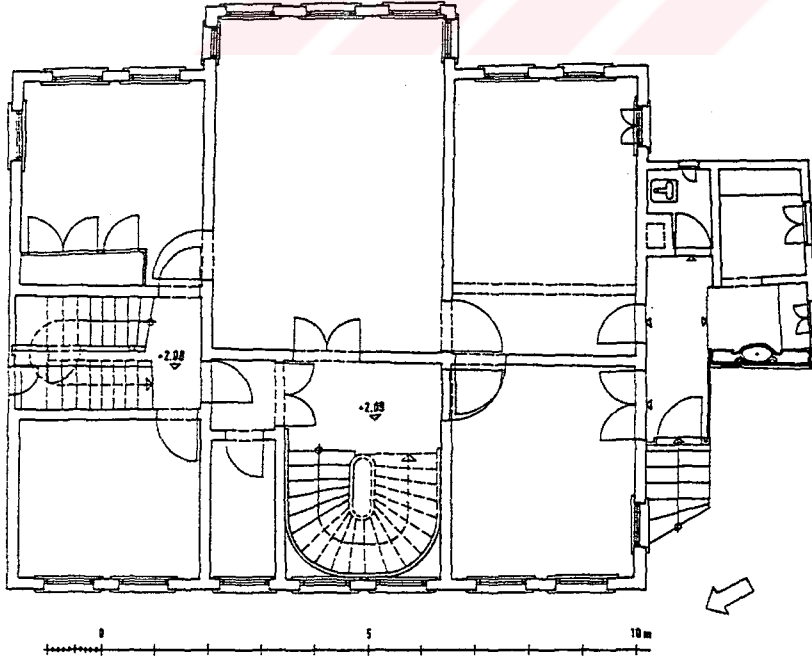
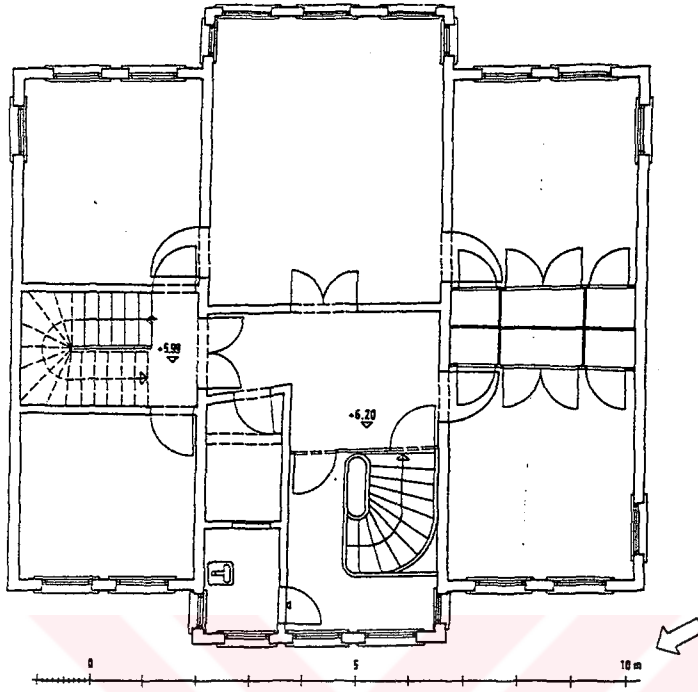
Şekil 5 Haydar Bıçakcı Çeşme Sokağı No:10-22,25,27

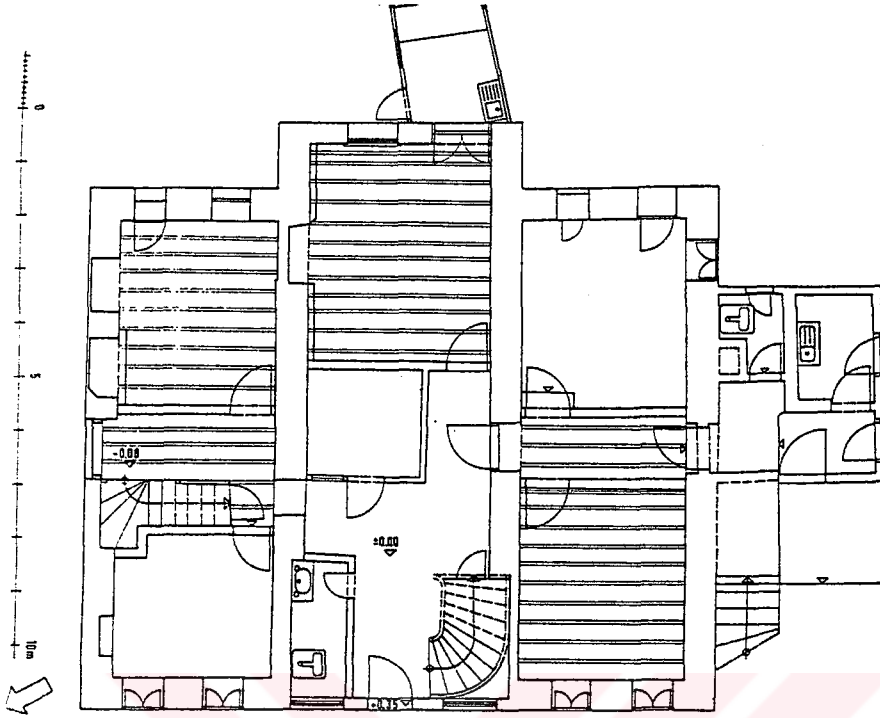
Şekil 6 Haydar Bıçakçı Çeşme Sokağı No: 12- 22

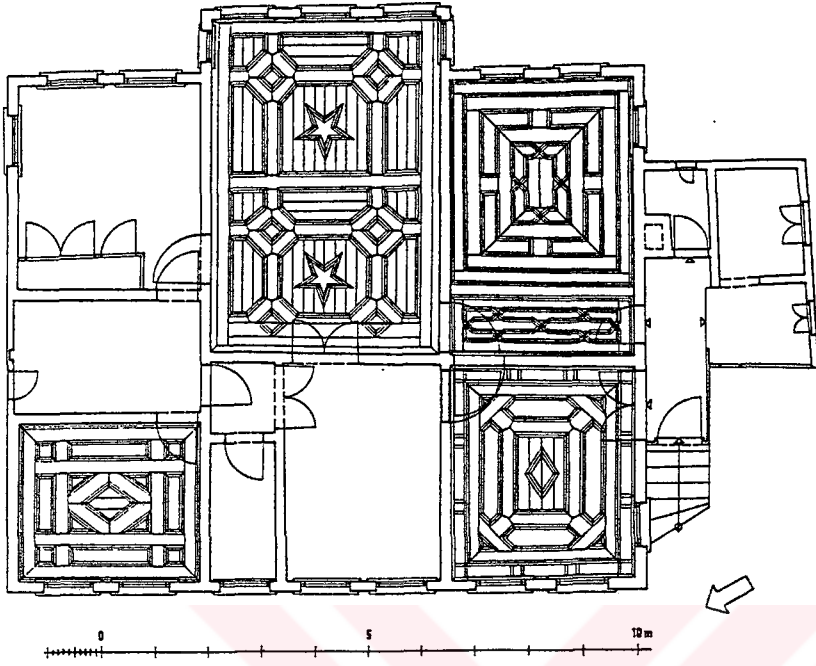
Şekil 7 Bıçakçı Çeşme Tekke ÇıkmaZI'na bulunan sıra evler

Şekil 8 Güllü Bahçe Sokağı NO: 14

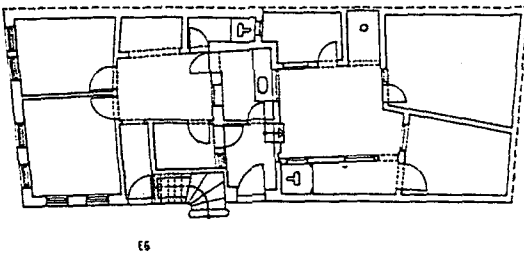
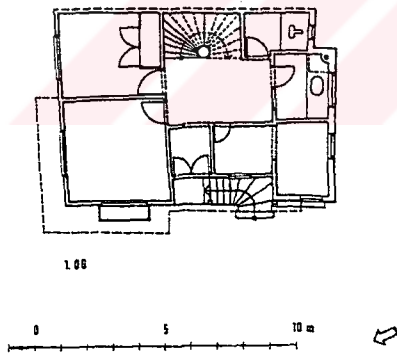
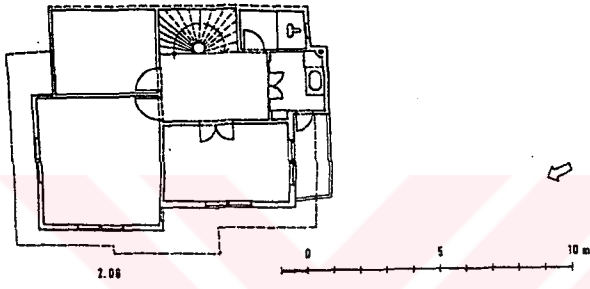
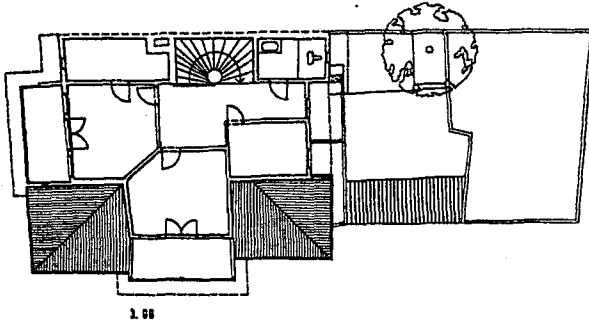
Şekil 9 Güllü Bahçe Sokağı NO: 14

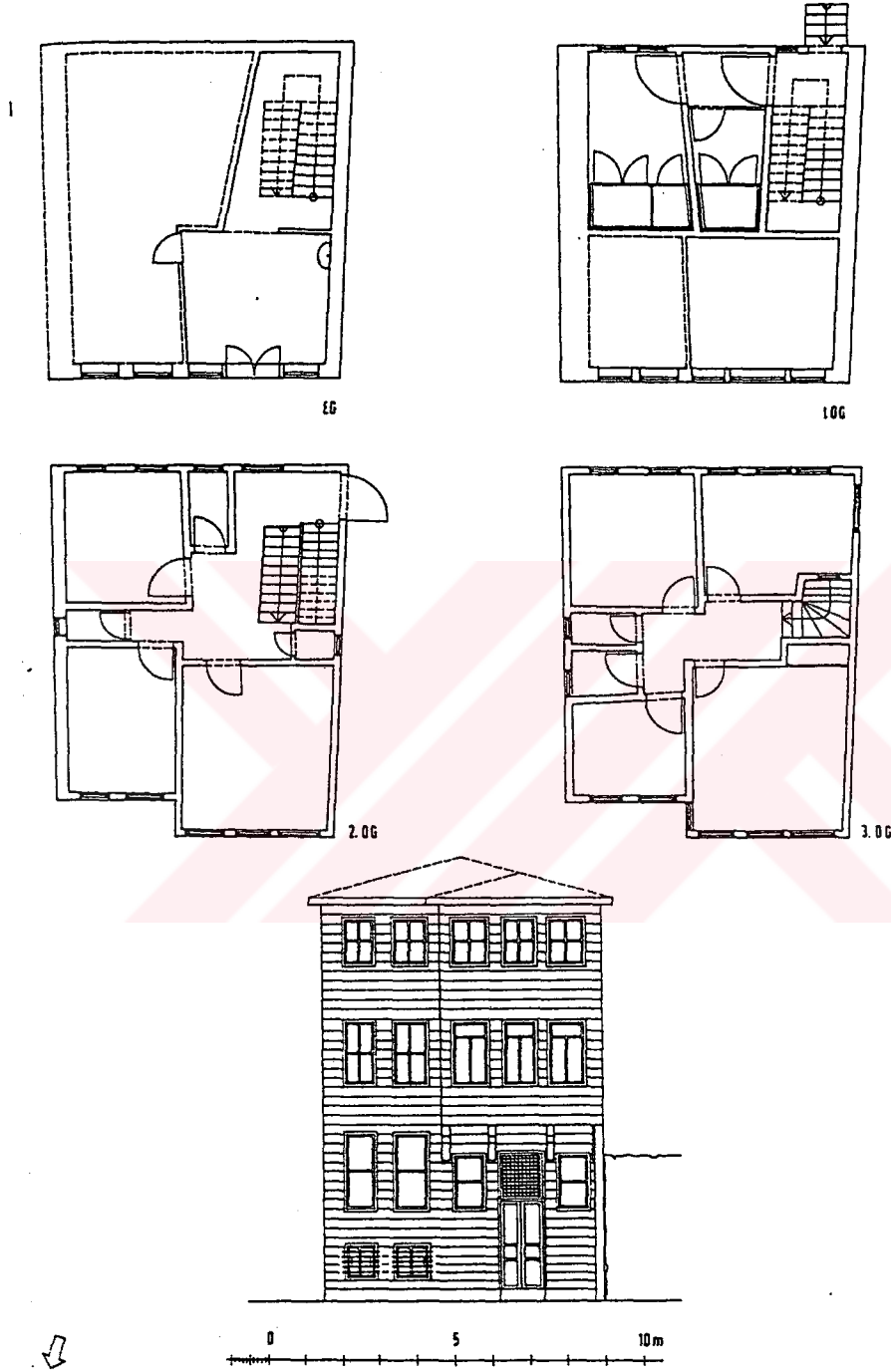
Şekil 10 Güllü Bahçe Sokağı No: 14

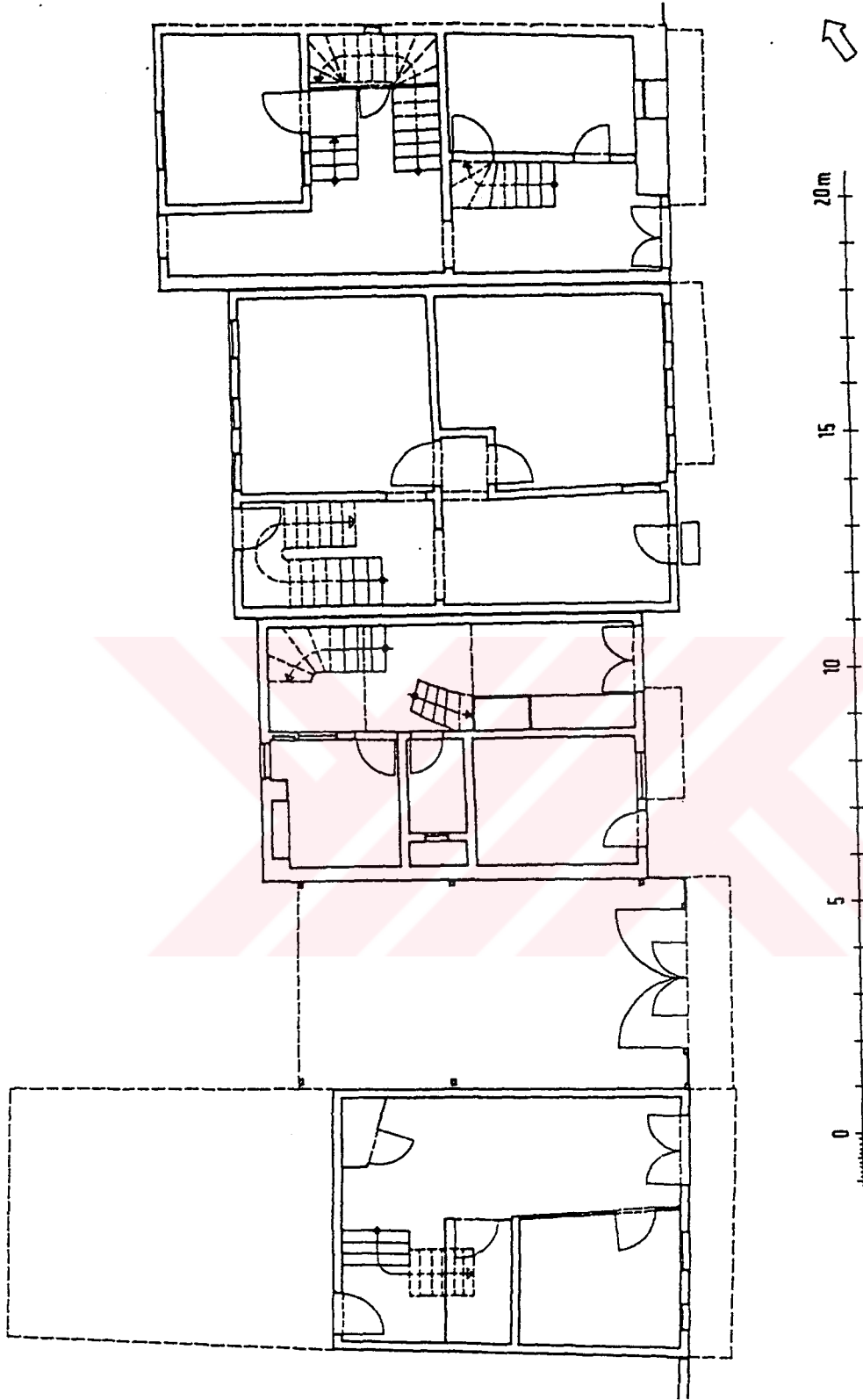
Şekil 11 Haydar Bıçakçı Çeşme Sokağı No: 27

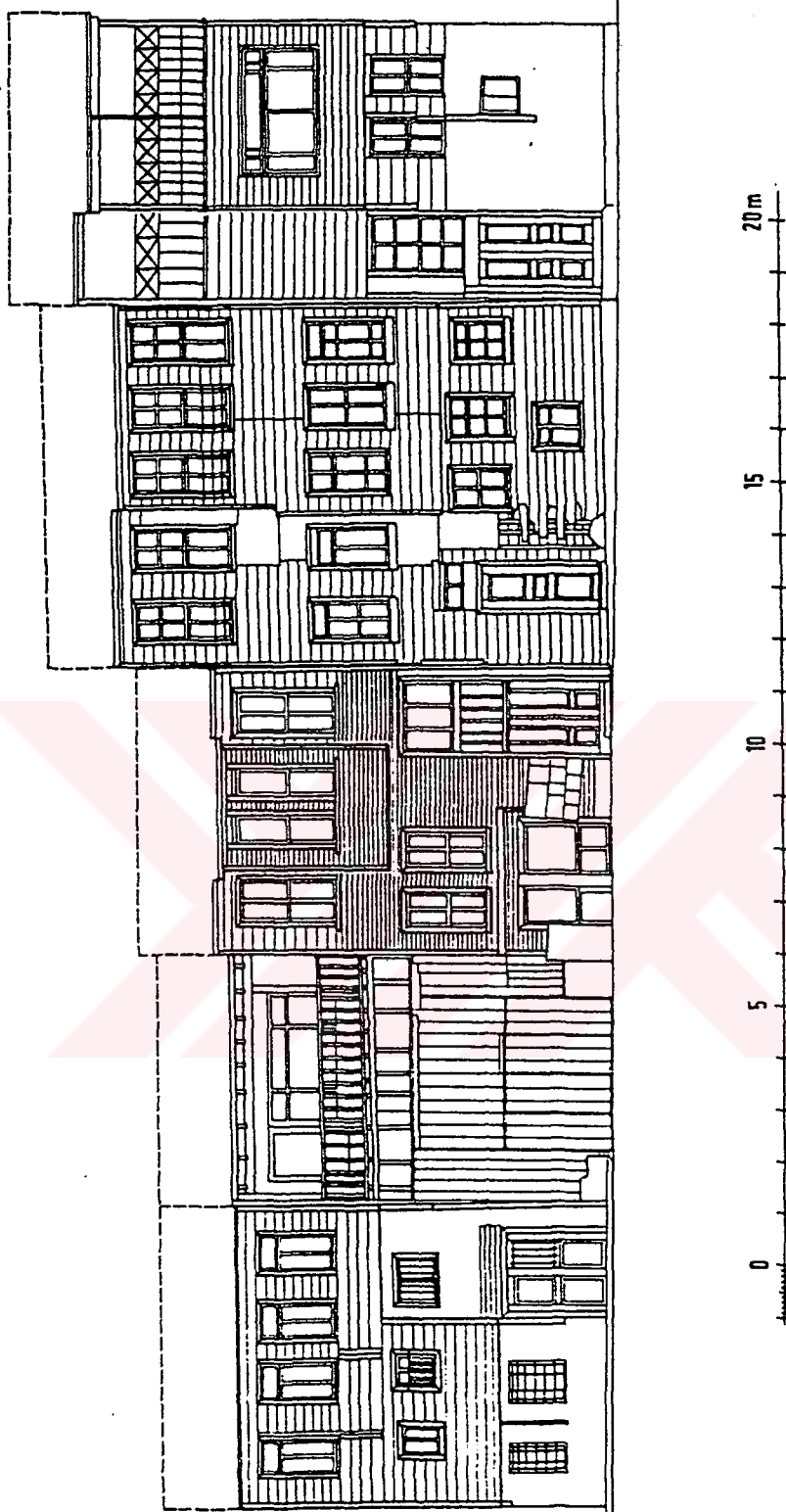
Şekil 12 Haydar Bıçakçı Çeşme Sokağı No: 27

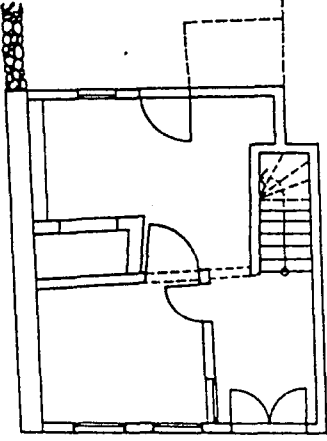
Şekil 13 İbadethane Sokağı No: 6

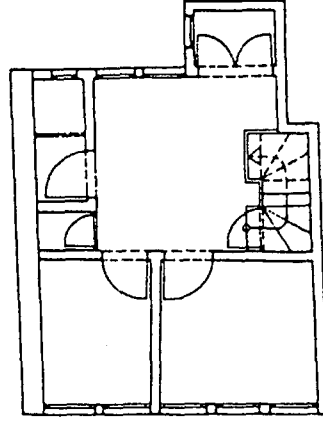
Şekil 14 İbadethane Sokağı No:9-Fazilet Sokağı No:1-7

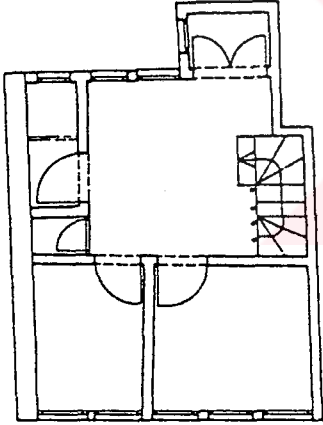
Şekil 15 İbadethane Sokağı No: 9-Fazilet Sokağı No:1-7

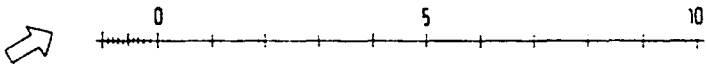
EG

1 OG

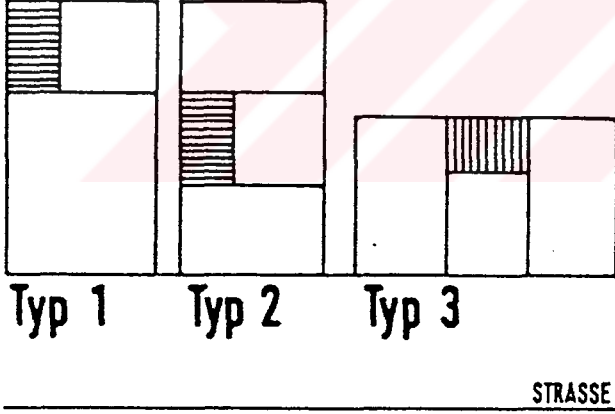

2 OG

Şekil 16 Fenerci Hüseyin Sokağı No: 8

Konağın tersine, sıra evlerin giriş katı da yaşam alanı olarak kullanılırdı. Plan şeması, konağa benzer. Fakat, kısıtlanmış olarak uygulanır. Zeyrek'teki sıra evlerde, haremlik/selamlık ayrımı görülmemektedir. Kat alanlarının sınırlılığı nedeniyle, hayat gittikçe küçülerek, hole dönüşmüştür. Yaşama mekanları, cadde tarafında, banyo, mutfak, wc gibi yardımcı mekanlar ise, arka cephede yer almaktadır. Sıra evlerin, arkasında ufak bahçeler bulunmaktadır. Günümüzde, bakımsız durumdaki bu bahçelerin, geçmişte ne şekilde kullanıldığı bilinmemektedir. Sıra evlerde dış görünüm olarak, geleneksel yapı sistemi devr alınmış olsa da iç yerleşim, daha değişik bir mimariye sahiptir. Bu nedenle sıra evler, 3 tipe ayrılır. 1 ve 2. tiplere daha çok rastlanılmaktadır. 3. tip ise, çok özel yerleşim alanlarında görülmektedir. (Parmaklık sokak No:3 1980 yılında yıkılmış veya Zeyrek caddesi No:12/14) 2. tipte, yer alan hol ya karanlık, ya da yukarıdan aydınlatılmış, bir oda şeklinde olmak üzere iki tipte görülür. (1)

Şekil 17 Bölgede bulunan sıra evler üç tiptedir.

(1) MÜLLER, Wolfgang-
Wiener ve
CRAMER, Johannes, a.g.e.

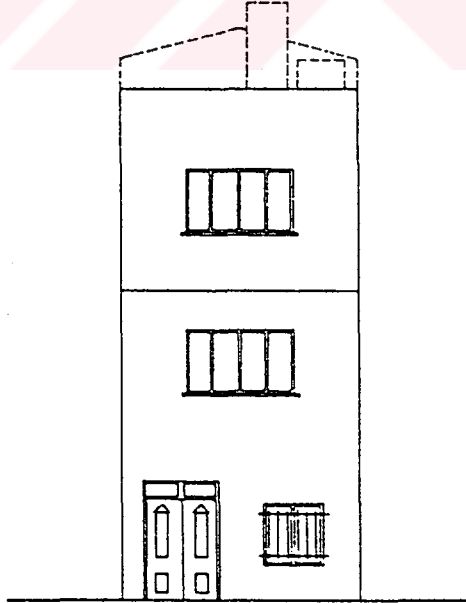
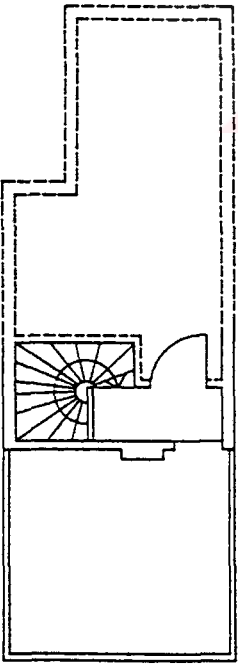
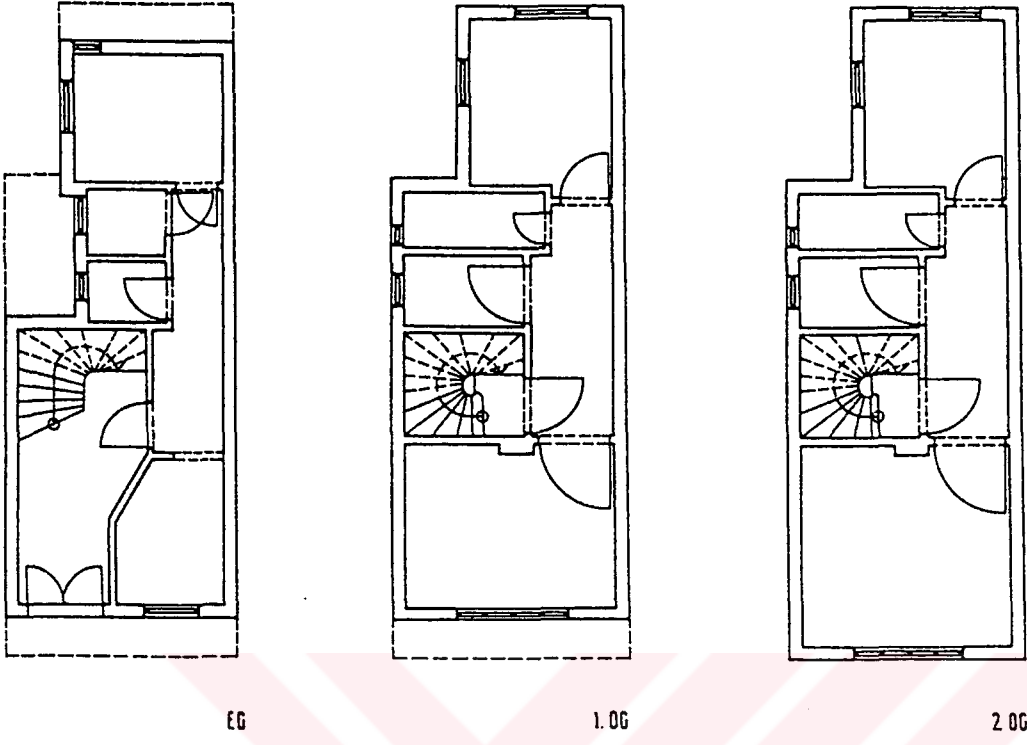
3. Kagir yapılar: 1930-1945 yılları arasında yapılmışlardır. 30'lu yılların sonlarından itibaren, İstanbul'da ahşap malzeme darlığı, yangın talimatnameleri ve yangın korkusu nedenlerinden dolayı, kagir yapılar inşa edilmeğe başlanmıştır. Malzeme ve yapım tarzının değişmesine rağmen, 40'lı yılların ortalarına kadar, geleneksel plan şeması ve form değişmemiştir. Bu yapılar, cumbaları, kat sayıları ve kat yükseklikleri ile ahşap yapılarla uyum içindedirler.(1) (İbadethane sok. No:10, Fenerci Hüseyin sok. örnekleri)

4. Apartmanlar: 1950 yılı sonrası, yapılmaya başlayan binalardır. II. Dünya Savaşı sonrası, mimaride köklü değişimler oldu. Ekonomik nedenler, betonarme yapım tarzına geçiş ve köyden kente göç sonucu, geleneksel yapılarla hiç bir benzerliği olmayan, apartmanlar inşa edilmeğe başlandı. Yeni yapılar için, genellikle 3, 4 parsel birleştirilerek kullanıldı. Kat sayısı, 5, 6 kata yükseldi. Cephenin plastik tasarımı yok oldu, hafif eğimli çatıların yerini, düz teras çatılar aldı. Cephe malzemesi olarak, sıva ve mozaik taşları, kullanılmaya başlandı. Pencereleler, genişledi ve saçaklar, tamamen ortadan kalktı. Cephe gibi, plan da büyük değişimlere uğradı. Bir aile tarafından kullanılan yapılar, yerini bir katında, 2, 3 dairenin bulunduğu, apartmanlara bıraktı. Parsel derinliğinin fazlalığı nedeniyle, yapıların ortasında, yardımcı mekanların baktığı, aydınlıklar oluştu. Yani bir öge olarak, her daireye ait balkonlar ortaya çıktı. Bu yapıların, tasarımında arsaya ve çevreye uyum sağlamak gibi, bir çaba görülmemektedir. (1)

(1) MÜLLER, Wolfgang-

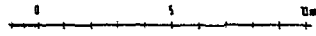
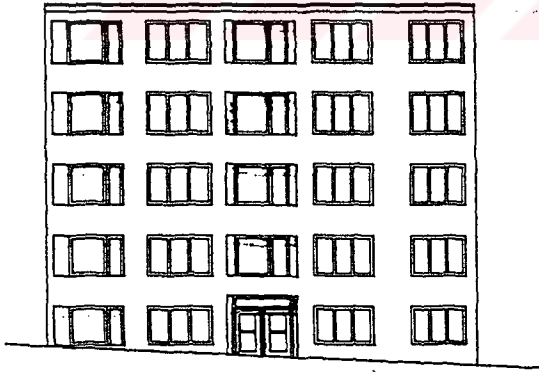
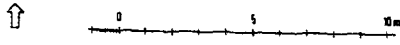
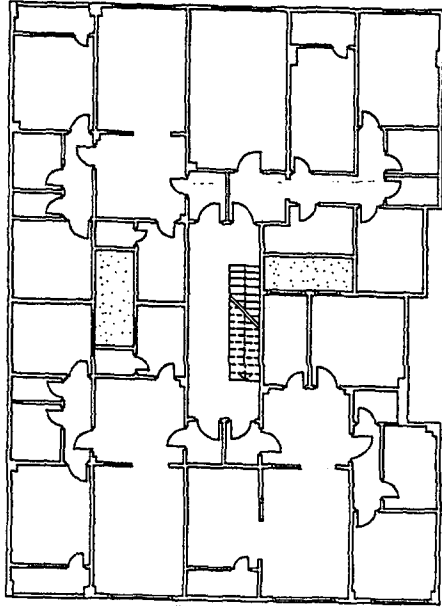
Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

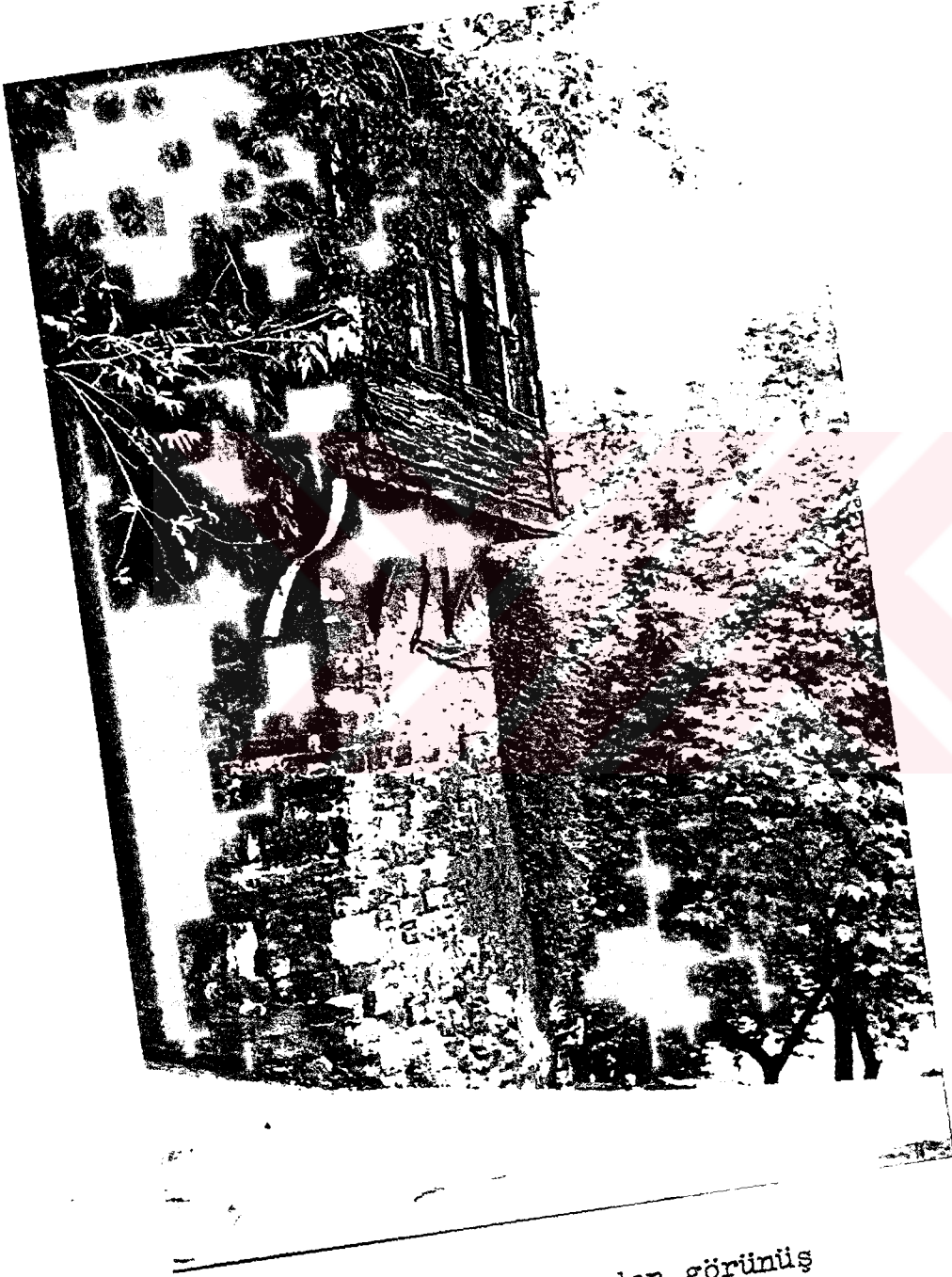

1.0G

Şekil 18 İbadethane Sokağı No: 10

Şekil 19 Zeyrek Caddesi No: 10

Resim 15 Bölgedeki bir sıra evden görünüş

3.1.2, BÖLGE SİVİL MİMARİ DOKUSUNUN SOSYAL ALT YAPISI

Tüm yapılar, bir tasımlamanın sonucudurlar. Bu tasımlama, yapının bulunduğu, ülkenin ve kişilerinin, ekonomik ve sosyal durumları üzerine kurulmuştur. (1)

Türk kültürünün temelinde, İslam dünya görüşünün, önemli etkileri olmuştur. Din ve gelenekler, kadın mahremiyetini, ön plana çıkarmıştır. Sonuçta, evlerde ikili yaşam ortaya çıkmıştır. Erkeklerin oturdukları yer, selamlık ve kadınların oturduğu yer ise, haremlik olmak üzere. Buradaki amaç, kadınların, eve gelen erkek misafirler ve yabancılar tarafından görülmesini önlemektir. Burda da önemli etken, kadının güzelliği faktörüdür. Eve gelen misafirler, selamlık bölümünde ağırlanırlar. Bu bölüm, doğrudan giriş ile ilişkilidir. Selamlık katına hizmet, aynı katta bulunan, "aşevi" aracılığı ile yapılır. "Dönme dolap", kadının gizliliği konusunun getirdiği fonksiyondur. Eve gelen misafir, selamlık bölümüne girmeden, ayrı bir çıkışla, haremlik katına girebilir. Haremlik, genelde üst katta yer alır. Pencereler, dışarıdan bakıldığında, içerisi görülmegecek şekilde düzenlenmiş, kafesle kapatılmıştır. İç mekan düzenlemesi bakımından, sofa da evin mahremiyet fikrinde önemli yer tutar. Ev halkı, örtünüp, giyinip burada toplanır. Düğünler, eğlenceler ve çeşitli toplantılar için de bu mekan kullanılmaktadır. (2)

Geleneksel aile olayı, ataerkil sisteme dayanır. Ataerkil aile;

1. Soyda temel olarak babayı alan ve ailede çocukları baba klanına mal eden topluluk,

2. Aile reisi babanın, aile üzerinde en geniş haklara sahip olduğu sosyal düzen,

(1) WOGENSCKY, Andre, Architecture Active

(2) ONAT, Sibel, a.g.e.

3. Aile topluluğu üzerinde babanın ya da yaşlı bir erkeğin, mutlak otoritesine dayanan toplumsal sistem, olmak üzere 3 şekilde tanımlanabilir. (1)

Ataerkil ailede; anne, baba, babanın evebeynleri, evlenmemiş kız ve erkek çocuklar, evlenmiş erkek çocuklar ve bunların çocuklarından oluşan, kalabalık bir grup bulunur. Aile gelişmesinin, kız çocuğa değil, erkek çocuğa dayandığı bu yapıda, evin dış dünya ile ilişkilerini erkek sağlar. Eş ve anne olarak kadınlar ise, ailenin alt yapısını oluşturan işler ile yükümlüdür. İçe dönük yaşantısının yanında, tarım ve ticarete dönük üretime de katılan kadın, toplumsal hayata ait kurallar nedeni ile, konunun pazarlama düzlemindeki ilişkilerine katılamaz. (2) Erkek ev dışı yaşamında çalışırken, kadın da ev içi yaşamında yer alan bir çalışma hayatına sahiptir. (1) Erkek evladın, toplumsal üretim açısından önemli olması ve evlendikten sonra da evden ayrılmaması nedeniyle; geleneksel Türk evinde, aynı çatı altında yaşayan fertlere, özgürlük getirmek istenmiş, bu nedenle hacimlerde pek çok fonksiyon, bir arada toplanmıştır. Aileyi oluşturan ufak aile birimlerine, (karı-koca) göre düzenlenen odalar, aynı çatı altında, bir ev birimi özelliği taşırlar ve gerekli tüm fonksiyonları içerirler. Ocak, dolap, gusulhane, oturma, yatma bölümlerini içeren odalarda, yemek pişirilir, yenilir, oturulur, yıkanılır, yatılır. Odaların bu özelliği, verilen tüm örneklerde de görüldüğü gibi, hiç bir yerde değişmez. Hemen her evde, diğerlerinden daha büyük ve süsleme açısından zengin bir "başoda" bulunur. Kış eğlencelerinde, bu oda da kullanılmaktadır. Odada, baş köşe büyüklere ayrılır. Gençler ise, oda içinde, ayrı bir bölüm şeklinde tasarlanmış olan "nimseki" bölümlerine oturur, büyük-

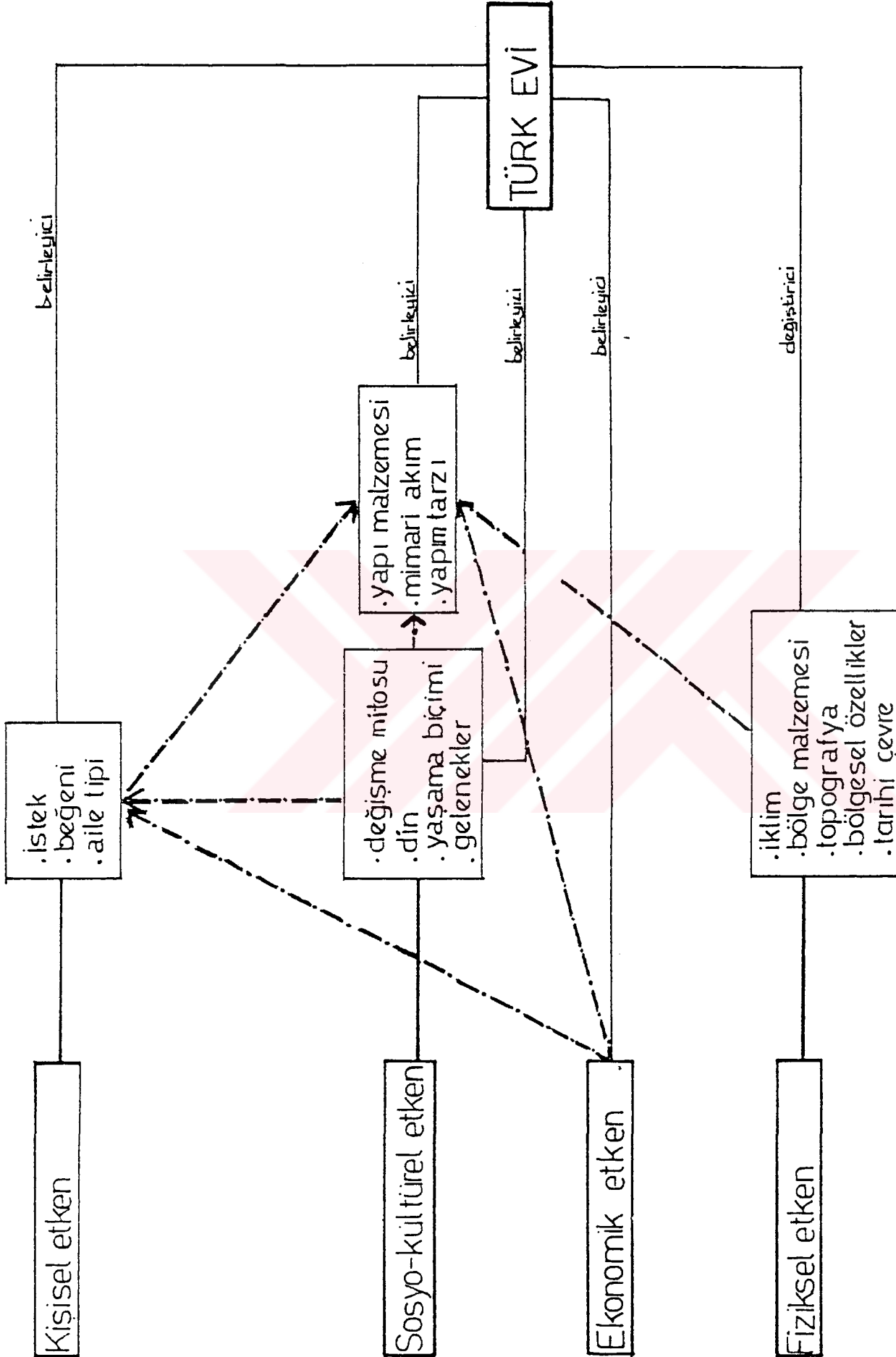
(1) TÖRÜN, Pınar, Geleneksel Türk Evi ve Apartman Dairesinin, Plan Tipi ve Yaşantı Açısından, İstanbul Ölçeğinde İncelenip Karşılaştırılması

(2) ONAT, Sibel, a.g.e.

büyüklerini dinler, eğlenceyi izler. Bu ince tasarım bile Türk kültür ve geleneğinin, ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam dünyasının, gösterişe karşı olması, odanın eşyalarında da önemli rol oynamıştır. Herşeyde yakınlık vardır. Yere oturur, yerde çalışır, yer yatağında yatar, yerde yemek yerler. Bu hareket biçimleri, ölçü ve orantıların oluşmasında, etken olmuştur. Örneğin odalarda duvarlar boyunca uzayan sedirler, yüksekliği az, derinliği fazla oturma köşeleridir. Çömelerek, bağdaş kurarak, oturmaya uygun şekilde ölçülendirilmiştir. Eski evlerimizde, yemek yeme çevresinde de durum aynıdır. Aslında, Türk konutlarında, mutfak hacmi şeklinde ayrılmış, ayrı bir hacim yoktur. Tüm fonksiyonları içeren, oda mekanında, yemek yapılmakta ve yenilmektedir. Geniş programlı evlerde bile "aş evi" oturma odası, mutfak köşesi şeklinde düzenlenmektedir. Odalarda yer alan ocak ve yer sofrası, kişilerin günlük çalışma biçimlerinden sonra, gereksinim duyduğu, oturma biçimine uygundur. Ayrıca, beslenme biçiminde yemek çevresinin oluşumundaki etkisi büyüktür. Daha çok hamur işlerine yer veren Türk halkı, bu işlemi en iyi şekilde, yer sofrası üzerinde yapar, hemen yanındaki sofranın üzerinde pişirir ve sofranın üzerinde yer. Genellikle, büyüklerin yemek yeme işlemi, sofanın bir bölümünde veya baş odada olur. Kadınlar ve çocuklar ise, yemeğin hazırlandığı kısımlarda veya ayrı bölümlerde yerler. Verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi, yaşanan yerde mekanlar kullanıcının, kendine özgü davranışlarını ve isteklerini sürdürebileceği, fiziksel gereksinimlerine yanıt verecek şekilde tasarlanmıştır. Geleneksel Türk aile yapısı da bu tasarımın, oluşmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Şekil 20 . (1)

Cengiz Bektaş'a göre, "Evler yaşama biçimlerinden oluşurlar.", Uğur Erkman ise, "Konut yaşam biçiminin fiziksel biçime dönüşmüş şeklidir." demektedir. Türk evinde, planla-

(1) ONAT, Sibel, a.g.e.

Şekil-20 Türk Evinin oluşumundaki etkenler. (R. Özakin)

mayı yönlendiren başlıca etkenin, fonksiyonun meydana getirdiği, gereksinme olduğu görülür. Ayrıca, bu evlerin her biri, yaşama, doğaya, çevreye uygunluğu, gerçekciliği, işlevselliği ve uyumu yansıtır. Bu evler, mimar tasarımından değil, bu yaşantı içerisinde olan insanların yapımı sonucunda ortaya çıkmıştır. Esas olan, ev içindeki yaşantının dışa yansımamasıdır. Bu nedenle, evlerin zemin katları, dışa kapalı yapılmıştır. (1)

Geleneksel geniş ailenin fonksiyonlarını, şu şekilde özetlemek olasıdır;

1. Çoğunlukla, bir ekonomik üretim ve tüketim birliğidir. Ailenin geliri, tek elde toplanır ve tek elden harcanır. Özellikle, tarımsal kesimlerdeki ailede, gelişmiş bir iş bölümü ve işbirliği vardır.

2. Üyeler, toplumdaki statülerini, aileden alırlar. Soyluluk, rençberlik gibi kanla ya da meslekle ilgili, toplumsal statünün kaynağı ailedir.

3. Üyelerin eğitiminden (mesleki, dinsel v.b.) sorumludur.

4. Üyelerin maddi ve manevi olarak korur. Bir anlamda, üyelerin sigortası, ailedir.

5. Dinsel eğitimin yanı sıra, dinsel birlik ocağıdır. Meshep-tarikat devamlılığı sağlanır ve denetlenir.

6. Mal birliği korunur ve bu konu da titizlilik gösterilir. Akrabalar arası, evlenme, bunun bir aracıdır.

7. Soyun devamı, çocuk yapma fonksiyonu önemlidir.

Aile fertlerinde, çalışmayanlar, çalışanların kazancına ortak olmakta, böylece kişisel özgürlükler kısıtlanmakta, sosyal adalet duygusu, zedelenmekte ve çalışma arzusu kırılmaktadır. Üyelerin toplumsal statülerini ve mesleklerinin aileye bağlı olarak saptanması veya tayin edilmesi, aynı me-

(1) TÖRÜN, Pınar, a.g.e.

kanda bulunmayı getirdiğinden, hem iş fırsatları açısından mekanda hareketliliği önlemekte, hem de toplumsal tabakalaşma içinde, yer değiştirmeyi engellemektedir.(1)

(1) ARSLAN, Rifki, Sosyo-Ekonomik açıdan kent.

4. BÖLÜM

4.1. BÖLGENİN SOSYOLOJİK İNCELEMESİ

Bölgede oturan insanların çoğunluğunu, memleketlerinden göç ederek gelen kişiler, oluşturmaktadır. İstanbul'lu ailelere komşu olan bu insanlar, uyum sağlamamaktadırlar. Bu ailelerin, çocuk ve aile alt yapısı, sorun olmaktadır. Bundan dolayı, İstanbul'lu aileler, bu bölgeden başka yerlere gitmişlerdir. Evlerini de kiraya vermişlerdir. Ama hiç bir bakım yapmamışlar, zamanla da evler, harap bir hal almıştır. Sonuçta, bu kişiler evleri için en iyi çözümü, mütahite vermekle bulmuşlar. Böylelikle, -kendilerine göre daha iyi, daha temiz ve derli, toplu- bir kata sahip olmuşlardır. Yöreden göç eden ev sahiplerinin yanında, bölgede oturan ev sahipleri de vardır. Bunların bir kısmı, evlerine bakabilmekte, bir kısmı ise -maddi olanaksızlık yüzünden- bakamamaktadır. Bütün bunlar bir yana, bu kişiler, bölgeden göç etmeyi, hiçbir zaman düşünmemişlerdir.

Memleketlerinden göç ederek bölgeye yerleşen insanlar, Zeyrek nüfusunun büyük bir çoğunluğuna sahiptirler. Bu kişilerde, bölgeye uyum sağlamamaları bir yana, tarihi eseri koruma bilinci de yoktur. Bu insanların, maddi olanakları ise kısıtlıdır. Bu durumu, oturdukları evlerin harap olmasından anlamaktayız. (1)

Bölge nüfusunun çoğu, dini ve etnik açıdan karışıktır. Bu problem, anket yaparken görülmekte ve birçok kadın kapıyı açmamaktadır."Bu bölgede rahatsız eden şey?" sorusu yöneltildiğinde, kürtler ve araplar diye cevap alınmıştır. Yörede, sünni ve alevi gruplar, yer almaktadır. Bu iki grup arasında da problemler olmaktadır. (1)

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

Bölgede yaşayan insanların geçim kaynakları, Tablo 1'-de gösterilmektedir.

TÜRÜ	%
1. Küçük ticaret	25,3
2. Pazar ve sokak tüccarları	13,0
3. İşçiler	9,1
4. Memurlar	6,2
5. Otel ve gıda ürünleri	5,5
6. Ulaşım	3,9
7. Belli bir öğrenimi gerektiren meslekler	3,8
8. Kapital gerektiren işletmeler	3,4
9. Basit işçiler. Kapı bekçileri v.b.	3,0
10. Akademik meslekler	1,6
11. Zeka gerektiren meslekler	0,8
12. Emekliler, ev kadınları	14,7
13. Cevapsız	8,4
14. Diğer	1,2

Tablo 1 (1)

Bölgede bulunan kadınların, %91'i işsiz, %4'ü arasına bir iş aramaya gitmekte, %5'i ise cevap vermemiştir. (1)

Bölgede, 10-20 yaş arası insanlar, çoğunlukla erkeklerden oluşmaktadır. Zeyrek'teki, erkek nüfusun, bölge nüfusuna oranı, %58,6'dır. Bu oran, diğer bölgelerdeki oranlarla karşılaştırıldığında, büyük bir paydır. Tablo 2'de bu durumu görebiliriz. (1)

(1) MÜLLER, Wolfgang-
Wiener ve
CRAMER, Johannes, a.g.e.

MUHİT	%	MUHİT	%
Bütün-İstanbul	54,2	Kadıköy	50,8
Adalar	59,7	Sarıyer	54,7
Bakırköy	54,3	Şişli	52,5
Beşiktaş	53,1	Üsküdar	53,4
Beykoz	55,0	Zeytinburnu	54,9
Beyoğlu	56,0	Çatalca	57,5
Eminönü	62,8	Kartal	56,5
Eyüp	54,8	Silivri	51,1
Fatih	54,3	Şile	50,6
Gaziosmanpaşa	53,1	Yalova	50,9

Kaynak: Census of Population (1965:XXIII) Tablo 2 (1)

ZEYREK BÖLGESİ'NDEKİ AİLE YAPILARI ORANLARI

	%
Küçük aile	63,4
Geleneksel aile	7,7
Başlı belirsiz aile	13,3
Geçişli aile	28,8
Cevapsız	0,7

Tablo 3 (1)

Zeyrek'te her yıl, %2,5 oranında nüfus artışı olmaktadır. (1) Bu oran, diğer yerlerle karşılaştırıldığında, düşük bir rakam gibi görünmektedir. Ama unutmamak gerekir ki, Zeyrek Bölgesi, küçük bir alana sahiptir. Nüfus artışı sonucunda, ahşap evlerin her odasında bir aile yaşamaktadır. Bu da sağlıklı bir durum tespiti değildir.

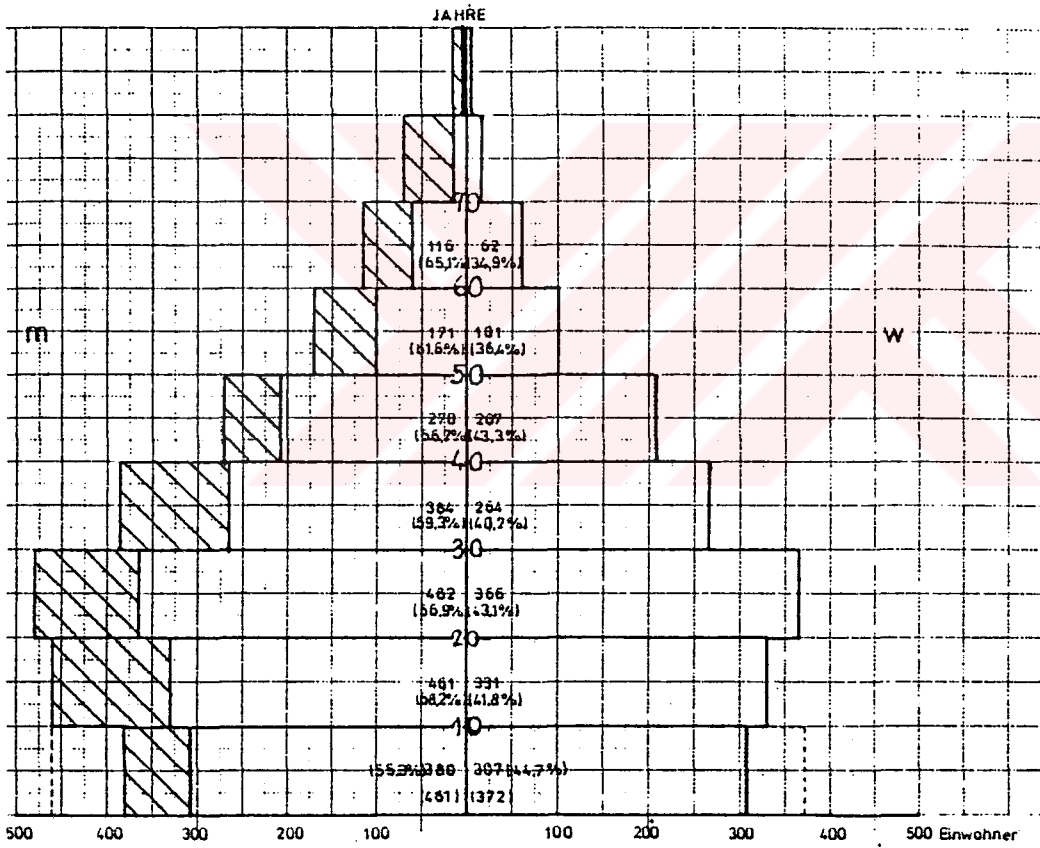
(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

ÇOCUK SAYISI	İSTANBUL	SIİRT	KASTAMONU
	%	%	%
0	8,6	7,3	5,0
1	21,6	14,1	21,3
2	32,8	15,5	31,3
3	16,4	17,5	17,5
4-5	19,8	27,2	20,0
6-7	19	15,5	3,8
8	---	2,9	1,3

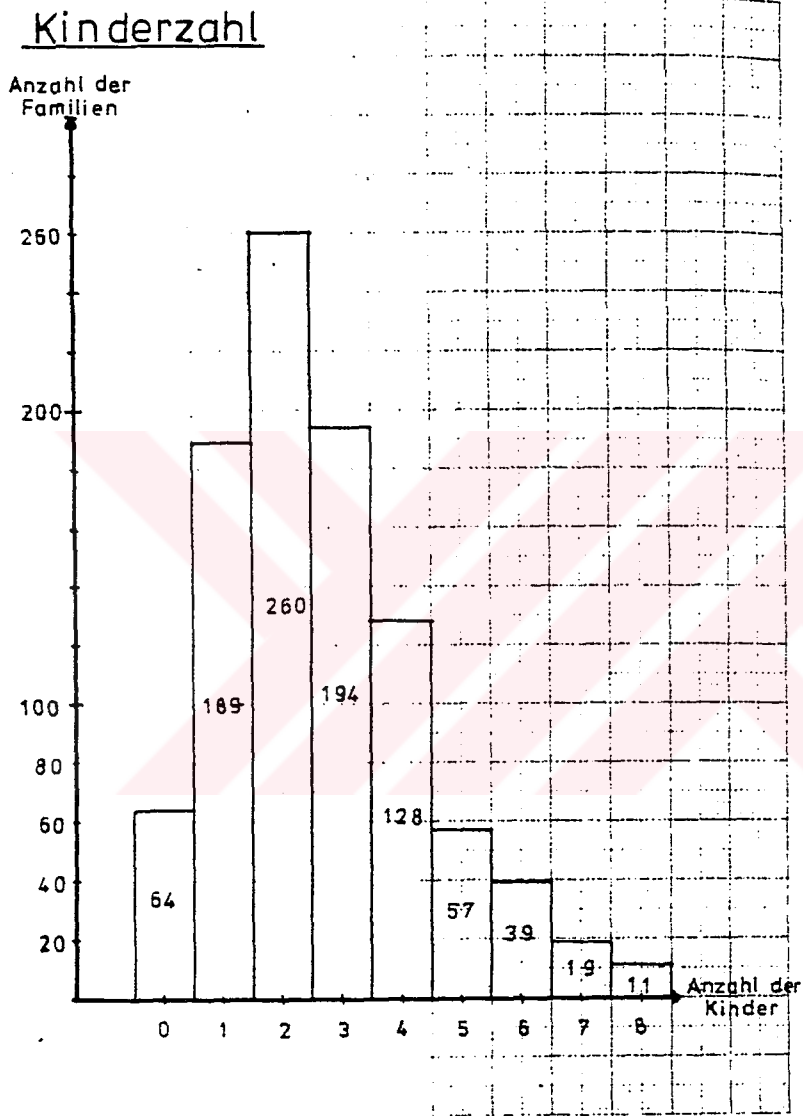
Tablo 4 (1)

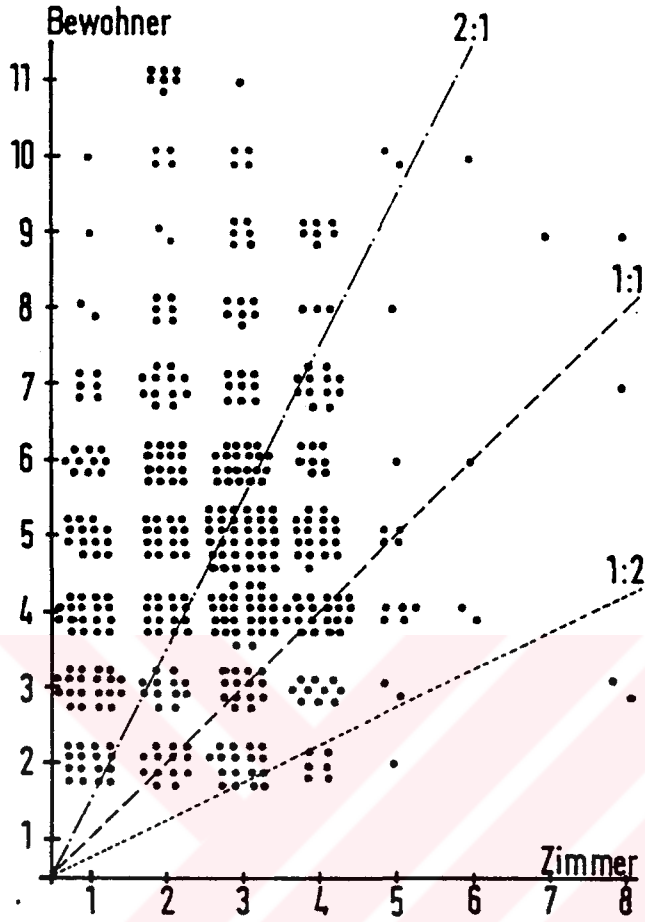
gerasterte Flächen = Überhang männlicher Bevölkerung

Şekil 21 Zeyrek Bölgesi'nin nüfus piramidi.

- (1) MÜLLER, Wolfgang-
Wiener ve
CRAMER, Johannes, a.g.e.

Şekil 22 Zeyrek'teki ailelerin çocuk sayıları.

Şekil 23 Ahşap evlerdeki insan kalabalığı.

Bölgede yaşayan insanların çoğunun sosyal yaşamı, cinsel yaşam, dedikodu, alış-veriş v.b.'den oluşmaktadır.(1)

Bütün bu farklılıklara rağmen, Zeyrek Bölgesi ekonomik açıdan, göç edenlerin tercih ettikleri yöredir. (1)

(1) MÜLLER, Wolfgang-
Wiener ve
CRAMER, Johannes, a.g.e.

4.2. BÖLGEYE GÖÇ VE SONUÇLARI

Genelde İstanbul'a yapılan göç, Zeyrek Bölgesi'ni de kıskacı altına almıştır. Göç eden topluluk, şehrin yerli kesiminden, çok daha hızlı artmaktadır. Tablo 5, 6, 7 'de bu durum gözükmektedir. (1)

YIL	ŞEHİR %	KÖY %
1927	16,4	83,6
1935	16,6	83,4
1940	18,1	81,9
1945	18,3	81,7
1950	18,5	81,5
1955	22,1	77,9
1960	25,1	74,8
1965	29,9	70,1
1970	35,7	64,3
1975	41,7	58,3

Tablo 5 Toplam nüfusun şehir ve köy yüzdeleri.

Kaynak: Heper (1977:11) Türkiye Şehir Enstitüsü(1974:29,37)
(1975:1)

Büyük şehirlere göçteki en çok payı İstanbul almaktadır. Tablo 8.

İstanbul'a yönelik göç, özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra başlar. Her ne kadar, 1 ve 2. Dünya Savaşları arasında nüfus artışı, belli bir oranda durmuş ise de, 1923-1938 yılları arasında ve Atatürk'ün döneminde, bir takım

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

YILLAR	NÜFUS ARTIŞI (10 yılda %)	GÖÇ EDEN TOPLUMUN NÜFUS ARTIŞI (10 yılda %)
1940-1950	17,5	20,1
1950-1960	32,8	80,2
1960-1970	28,3	70,5

Kaynak: Hepar (1977:12) Keleş: Şehirleşme süreci.
Ankara 1973

Tablo 6 1940-1970 arası nüfus artışı.

YIL	TOPLAM NÜFUS (Mio)	ŞEHİR %	KÖY %
1965	31,4	34,4	65,6
1975	40,2	41,8	58,2

Kaynak: OECD Economic Surveys: Türkiye (1978:28)

Tablo 7 Türkiye'deki şehirleşme oranı.

	1950	1955	1960
İstanbul	41,8	46,6	45,3
Ankara	22,0	24,3	23,7
İzmir	10,5	8,3	9,8
Diğer	25,7	20,3	21,2

Kaynak: Hepar (1977:14)

Tablo 8 İstanbul, Ankara ve İzmir'e gelen göçebelerin,
toplam göç ile karşılaştırmalı olarak, yüzde oran-
ları.

artışlar görülmüştür; (1)

1. Üst tabakanın, Parlamento ile bağlantılı olarak Ankara'ya yerleşmesi. (1923)
2. 1923 yılında yapılan Lozan Antlaşması gereği, bir takım azınlıkların kendi ülkelerine göç etmesi.
3. Ermenilerin ve diğer azınlıkların, Orta ve Doğu Anadolu'ya göçmesi. (1914'den itibaren)
4. Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalma, türk asıllı yunanlılar, bulgarlar, yugoslavlara ve romenlerin göç etmesi.
5. Gelişme krizi nedeni ile karadeniz türklerinin de Marmara Bölgesi'ne göç etmesi.

Bu 5 maddeden dördü, göçün politik sebeplerden dolayı olduğunu göstermektedir. Ekonomik yönden olan göç ise, 1950 yılında ortaya çıkmıştır. Bu göç sonucu, milli gelişme de ansızın kesilmiştir. (1)

Köylerde miras bölüşmeleri nedeniyle -yapılan fazla çocuk sonucu-, tarlalar gittikçe küçülmüş ve birçoğu da tarla sahibi olmayan çifçilere verilmiştir. Sonuçta; az alanda, az kazanç elde edilmiş ve bu kazanç, ailenin yaşamı için yetmemiştir. Bu da, ailenin büyük şehire göçmesine neden olmuştur. Bunun sebebi ise, büyük şehirdeki iş imkanlarıdır.

Bütün bunlardan başka, tarımda mekanikleşme de göç olayına yol açmaktadır. Mekanikleşme, çifçilerin işten atılmasına neden olmaktadır; (1)

1. Bir araştırmaya göre, 8 çifçinin yapabileceği işi, 1 traktör yapmaktadır. Bu da, 8 işçinin işten çıkarılmasına sebep olmaktadır.
2. İşletilmesi için kiraya verilen alanlar, mekanikleşme

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

- sonucu, kiralayanların işsiz kalmasına sebep oluyor.
3. Büyük işletmeciler, kendi tarlalarına bitişik olan, daha küçük tarlaları da satın alıyorlar. Böylelikle, daha büyük araziye ve işletmeye sahip oluyorlar.
 4. Mekanikleşmeden dolayı, sezonluk işçiler ve küçük çiftçilerde de kısıtlanma olmaktadır.
 5. Kullanım alanlarını büyütme amacı ile tarla üstünde bulunan ekinlerin biçilmesi için, yaz aylarında, ucuz işçi kiralanmaktadır.

Tarımda yaşanan mekanikleşme olayı, işçi gücünü azaltmaktadır. Sonuç olarak da, tarımda bir marjinalleşme söz konusudur. (1)

Endüstrileşme ise bu bölgelerde gözükmemektedir. Nedeni, özel işletmelerin, doğu bölgelerinde işletme kurmaktan kaçınmalarıdır. Devlet tarafından, doğu bölgelerinde işletmelerin kurulması için, teşvikler hazırlanmıştır. Fakat, bu şekilde kurulan endüstri sektöründe, işçi gücüne yer verilmemektedir. Amaç, tarım işçilerinin, bu yerlerde çalışmalarını sağlamaktır. Bu yerlerde kurulan, küçük işletmeler ve el sanatlarında kazanılan pay, büyük işletmelere oranla, daha fazladır. Nedeni; küçük işletmelerde, el yapımı mallar yapılmakta ve burada ucuz işçi çalıştırılmaktadır. (1)

Bu bölgelerde, yaşayan insanların göç etme nedenlerini sıralayacak olursak;

1. Şehrin çok çekici gelmesinden değil, köydeki yaşamın zorlaşması ve tarımın mekanikleşmesinden dolayı,
2. Büyük şehirlerden yurt dışına gitme (orada fazla iş bulma imkanının olması ve işçi gücünün istenmesi. Örn. Almanya) daha kolay olabileceği için, çalışma izni almıyan

(1) MÜLLER, Wolfgang-
Wiener ve
CRAMER, Johannes, a.g.e.

aileler, İstanbul'da kalmışlardır.

3. Şehirde bulunan iş imkanları.
4. Göç eden kesim, kazançlarının köyden daha fazla olabileceklerine inanmakta ve 2. kuşakta bile olsa, sosyal bir yükselme, elde edebileceklerini zannetmektedirler.

Bu göç eden aileler; (1)

1. Hemşerilerinin yanlarında kalmaktadırlar. İş bulduktan sonra, kendi işlerini oluşturmaktadırlar.
2. Gecekonularda kalmaktadırlar.
3. Ahşap evlerde kalmaktadırlar. Bu insanlar ahşap evlerde geçici olarak kalmaktadırlar. Genellikle, ahşap evlerin, her odasında, bir aile yaşamaktadır. Örnek: Zeyrek Bölgesi.

Sonuçta, tarımı bırakıp göç eden kesim marjinalleşmekte, şehre ise uyum sağlayamamaktadır. Dolayısıyla da istenilen performansı gösterememektedirler. (1)

Göç edenlerin nüfusu fazlalaştıkça, şehir dar gelmeğe başlamakta, işsizlik işsizlik oluşmaktadır. Bu fazla nüfus artışına, iş imkanları yetmemektedir. Bunların sonucunda da kaçak çalışma (ayakkabı boyacıları, seyyar satıcılar vb.) ortaya çıkmıştır. Bu fazla artış, Zeyrek Bölgesi'ni de etkisi altına almaktadır. Küçük alana sahip olan bölgede ki, fazla nüfus, beraberinde bazı sorunları getirmektedir. Buna, alt yapı yetersizliğini örnek olarak verebiliriz. Farklı bölgelerden göç eden kesim, yörede, değişik kültürlerin bir arada oturmasına neden olmaktadır. Bu da, bir başka problem demektir. Göç eden kişiler -Tümertekin ve Özgüç'ün yaptıkları araştırmaya göre- geçim sıkıntısı nedeniyle, ucuz bölgelere yerleşmektedirler. Zeyrek Bölgesi, ahşap evlerden oluştuğu için bu özelliği sahiptir. (1)

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

4.3. BÖLGE DEN GÖÇ VE SONUÇLARI

Bölge, daha önce de yazıldığı gibi, ahşap evlerden oluşmaktadır. Bir ahşap evde yaşamak, sahibine, maddi açıdan, büyük bir yükümlülük getirmektedir. Nedeni, ahşap ev bakımı için, fazla paraya gereksinimin olmasıdır. Bu, zamanla aileye çok yüklü gelmektedir. Mal sahiplerine, finansman da sağlanmamaktadır. Bunun sonucunda aile, evini kiraya verir ve bütçesine uygun olabilecek yerlere gider. Bu, bölgeden göçün bir şeklidir. Diğer bir şekli ise, aile yapısının, geleneksel aileden, küçük aileye geçmesidir. Eskiden bu evlerde, anne, baba, çocukları (erkek çocuklar, hanımları ve çocukları) ve büyükbabalar hep beraber otururlarmış. Bu yüzden de oda sayısı, fazla miktarda yapılırmış. Zamanla değişen şartlar karşısında, aile birimi küçülmüş ve bu fazla odalara gereksinim kalmamıştır. Sonuçta, aile burayı, oda oda kiraya vermiştir. (göç edenlere v.b.) Kendisi de uygun bir eve taşınmıştır. (1)

Bölgede oturan insanların taşınması, Zeyrek'te var olan kültürü -ki kültür, insanların yaşamı sonucu oluşmaktadır.- değiştirmiştir. Yerine, farklı bölgelerden göç edenlerin oluşturduğu, bir kültür gelmiştir. Sonuçta, ne bu göç eden insanlar evlere uyabilmekte, ne evler insanlara, ne de insanlar birbirlerine...

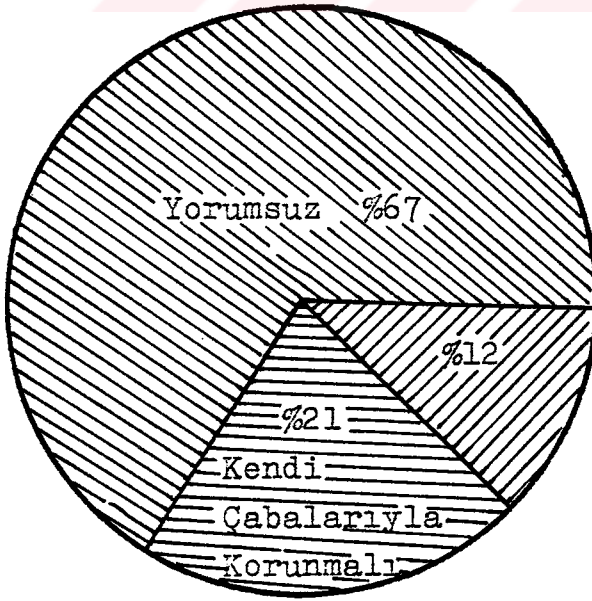
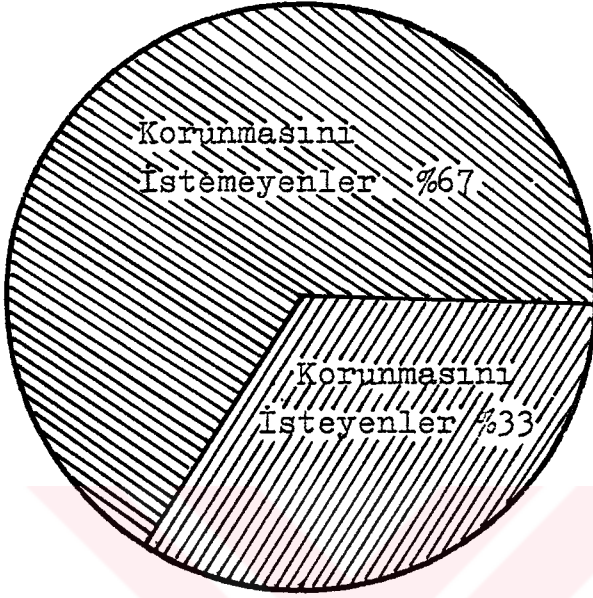
Bu göç eden insanlarda, tarihi eseri önemseme duygusu, yoktur. Bu da, eskime sonucu bozulan ahşap evlerin, daha da bozulmasına yol açar. Bunun yanında, bu insanların maddi yetersizlik sonucu, bölgede oturduklarını unutmamak gerekir. (1)

(1) MÜLLER, Wolfgang-
Wiener ve
CRAMER, Johannes, a.g.e.

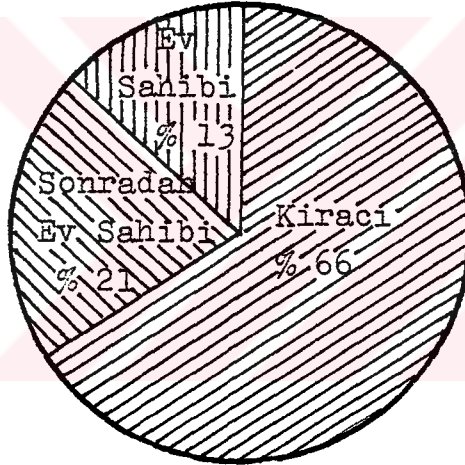
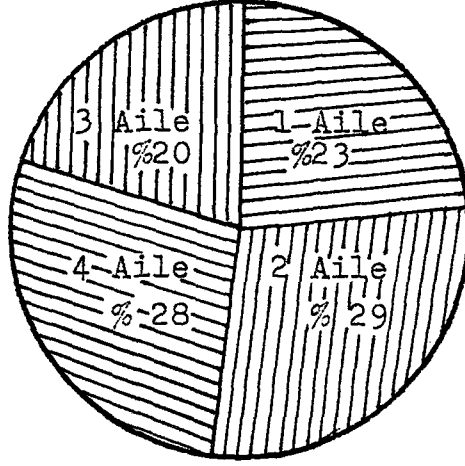
Sonuçta diyebiliriz ki, bölge yaşamamaktadır. Bir bölgenin yaşaması, o bölgede kuşaklar boyunca oturmuş ailelerin varlığıyla mevcuttur. Bu ailelerin göçü, bölgeyi öldürmüştür. Buna, biran önce önlem alınması gerekmektedir.

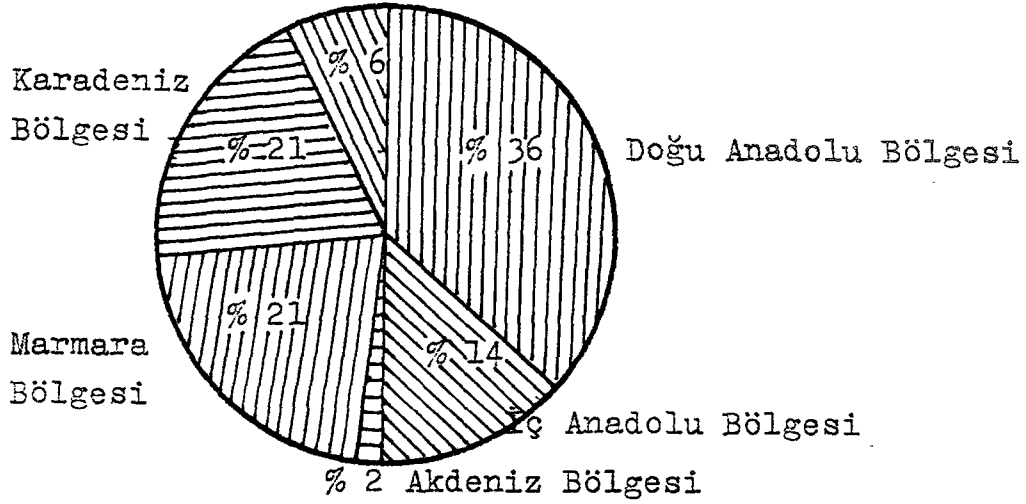
4.4. SOSYAL ANKETİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bir ahşap evde oturan aile sayısı;

Yörede bulunan insanların göç ettikleri bölgeler;
Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Yörede bulunan insanların göç ettikleri bölgeler;

1. Doğu Anadolu Bölgesi	;	Siirt	%18
		Erzincan	% 2
		Malatya	%14
		Van	% 1
		Elazığ	% 1
2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi;		Diyarbakır	% 1
		Batman	% 1
		Mardin	% 1
		Adıyaman	% 2
		Gaziantep	% 1
3. Karadeniz Bölgesi	;	Kastamonu	% 9
		Ordu	% 1
		Rize	% 3
		Giresun	% 1
		Amasya	% 1
		Trabzon	% 1
		Çorum	% 2
		Samsun	% 1
		İnebolu	% 2
4. Marmara Bölgesi	;	Balıkesir	% 1
		Edirne	% 1
		Çorlu	% 1
		İstanbul	%18
5. Akdeniz Bölgesi	;	Adana	% 1
		Kilis	% 1
6. İç Anadolu Bölgesi	;	Niğde	% 1
		Kayseri	% 1
		Sivas	% 1
		Çankırı	%10
		Konya	% 1

Bölgede yapılan anket örneği:

Bölge:

Eser No: Sokak: Kapı No:

I. GENEL VERİLER

1. Binada kaç aile barınıyor?

1 2 3 4 ve fazlası

2. Bina üzerindeki sahiplilik durumunuz?

Ev sahibi Kiracı

3. (Ev sahibi değilseniz) Oturduğunuz yere gelmeden önce son oturduğunuz yer.

a. İl

b. İlçe

c. Köy

4. Şimdiki oturduğunuz yere ne zaman geldiniz?

1 yıldan az

3-5 yıl arası

6-10 yıl arası

11-15 yıl arası

Fazlası

5. Kullanım alanı.

a. Yaşama:

b. Mutfak:

c. Yatma:

7. Bina, rahat yaşamanızı hangi nedenlerle etkilemektedir?

- Elektrik tesisatı problemleri
- Isıtma problemleri
- Eskimişlik
- Tamirat yapılamayışı
- Yağmur, kar gibi dış etkenlere açıklığı
- Islak hacimlerin "banyo, tuvalet, mutfak" yetersizliği
- İç mekanı değiştirme şansının olmayışı
- Çok aileli kullanım
- Yangınlara karşı dayanıksızlık, can güvenliği yokluğu
- Teknolojik yenilikleri kullanma zorlukları
- Bunlardan başka:
-
-
-

8. Bina hakkında geleceğe dönük düşünceleriniz?

- Devlet yardımıyla korumak
- Kendi çabalarıyla korumak
- Satmak, devretmek
- Başka yere göçmek
- Yorumsuz

9. Bina hakkında düşünceler:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. BÖLÜM

5.1. BÖLGE TARİHİ DOKUSUNUN DEĞİŞİMİ

1977 yılında, Alman grubu tarafından yapılan araştırmalardan beri, bölge incelendiğinde, birçok değişim göze çarpar. Bunu, geleneksel mimarideki, hızlı ve bütün olan yıkılmalar ispatlamaktadır.

Bölgede, 6 tane değeri büyük ahşap evler yerine, bölge dokusuna uyum sağlamayan, yapılar yapılmıştır. Şekil 24 Bu evlerden en önemlisi, Zeyrek Caddesi No:6 Doğan Zade Konak'tır. Bölgede bulunan ve 17 yapıdan daha az olmamak üzere mevcut yapılar, bugün harabe olarak, işaretlenmesi gerekir. Bu yapılar, 1977'de restore edilmiş olarak gözükmektedir. Bu tip yapılardan, bir adım daha ileri durumda olan evler vardır. Bunlar, boş ama, ayakta durmaktadır. Nedeni, bakımsızlık sürecidir. (1) Harita 21

Bölgedeki anıt eserler de, bu bakımsızlık sürecinden etkilenmişlerdir. Zaman geçtikçe, bunların da ortadan kalkacağı kesindir. Günümüzde, kimisi fonksiyonunu yapabilmekte, kimisi ise yapamamaktadır. İleride -bakımsızlık sürecinden dolayı- hiçbirinin, fonksiyonunu yerine getiremeyeceğine inanmaktayım.

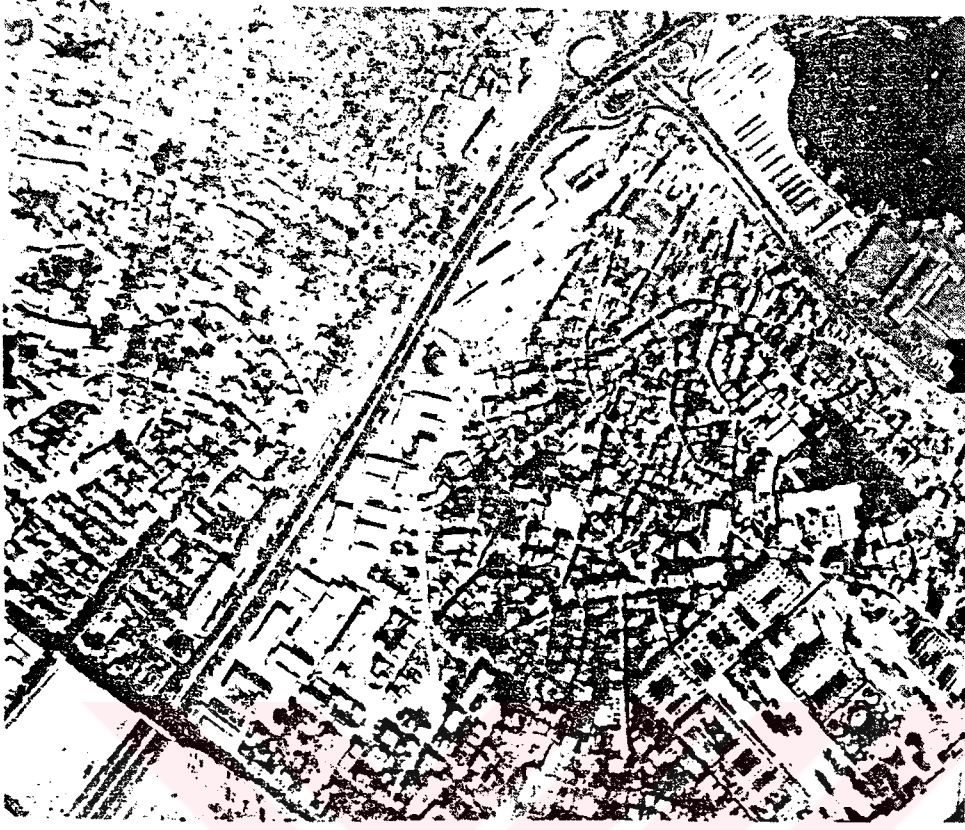
(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

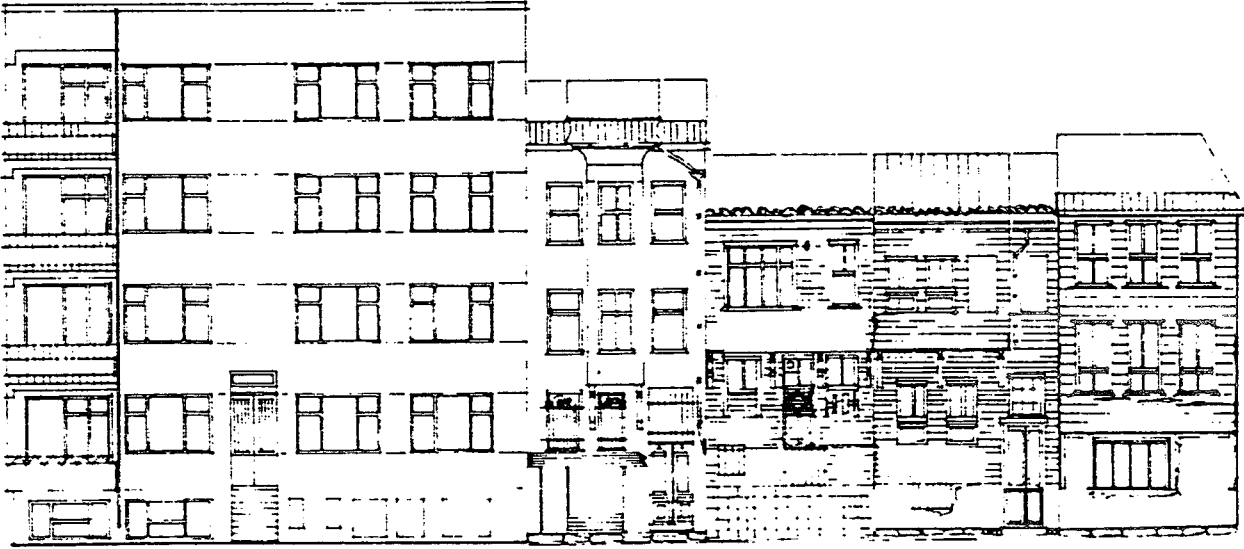
CRAMER, Johannes, a.g.e.

Resim 16 1918 yılına ait Zeyrek Bölgesi hava fotoğrafı.

Resim 17 1976 yılına ait Zeyrek Bölgesi hava fotoğrafı.

Şekil 24 Demirhun Çeşme Sokak No:1 - 15

Resim 18 1993 yılına ait Zeyrek Bölgesi hava fotoğrafı.

Yanan evler

Harabe halindeki evler

Boş ama ayakta duran evler

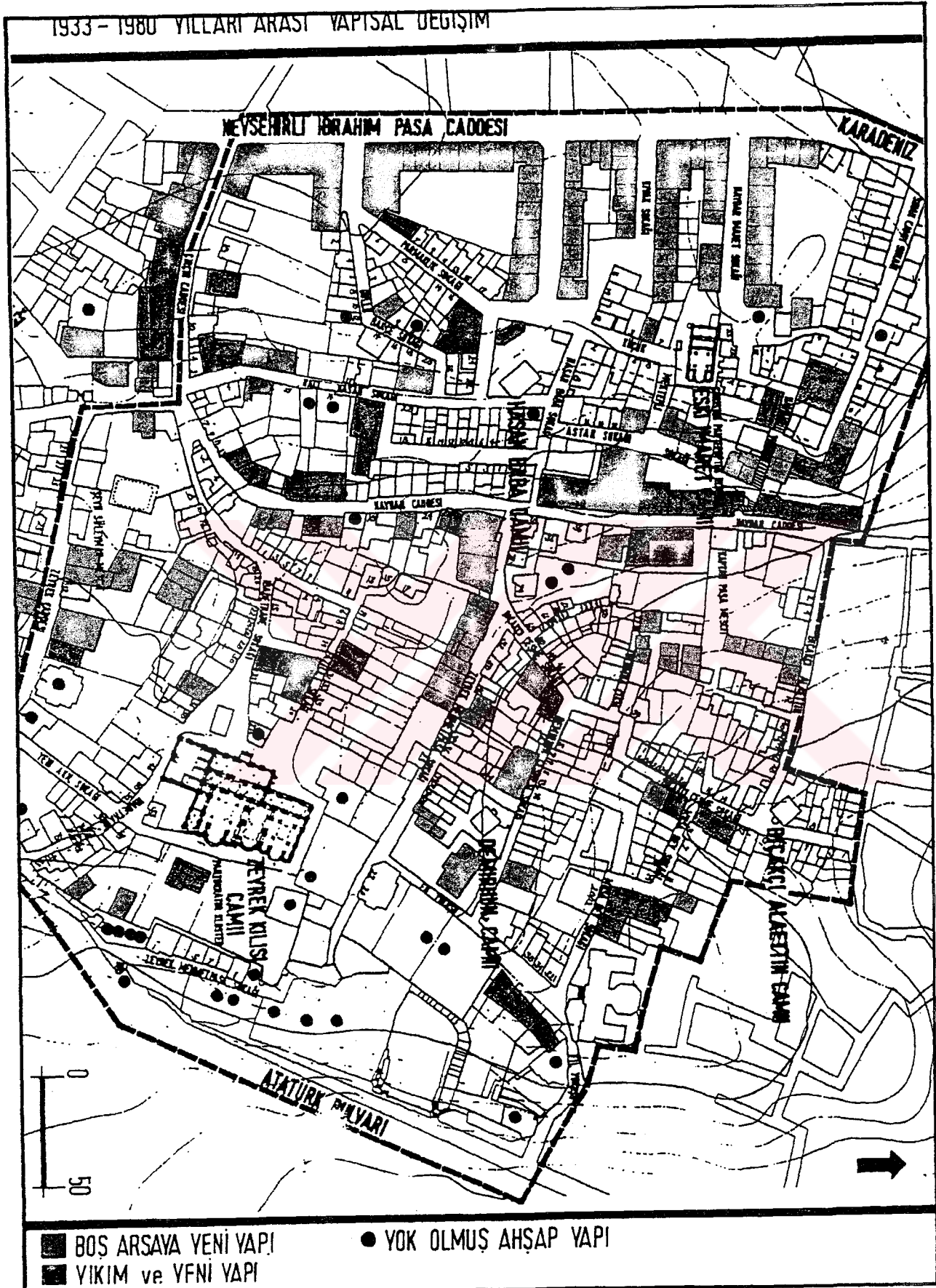

Yıkılmış ve yerine yeni bina yapılmış evler

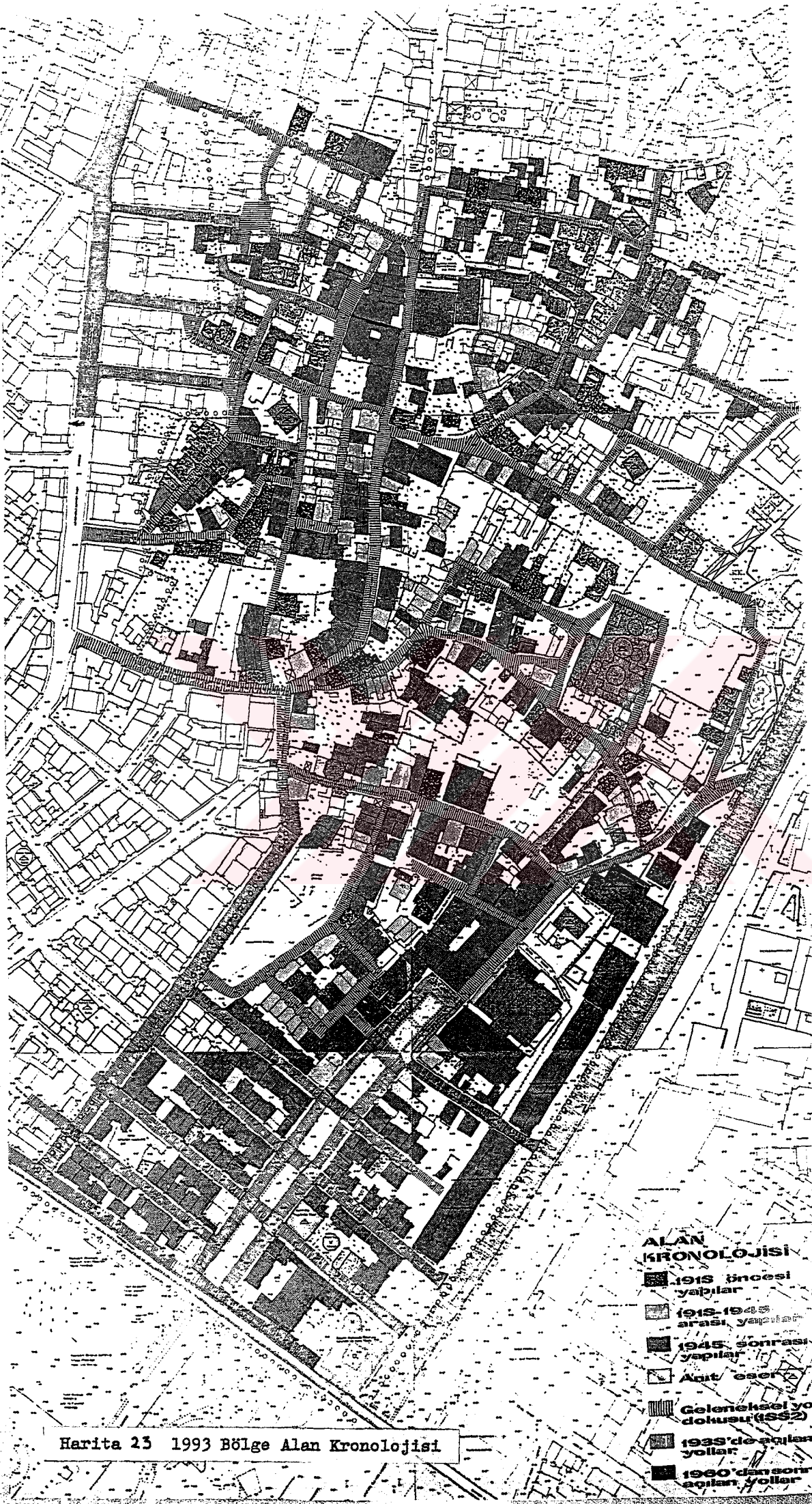

Yıkılmış evler

Harita 21 Bölgede, 1977'den günümüze değişimler

Harita 22 1933-1980 yılları arası yapısal değişim.

Harita 23 1993 Bölge Alan Kronolojisi

**ALAN
KRONOLOJİSİ**

- 1915 öncesi yapılar
- 1915-1945 arası yapılar
- 1945 sonrası yapılar
- Anıt eserler
- Geleneksel yol dokusu (SSZ)
- 1935'den açılan yollar
- 1960'dan sonra açılan yollar

5.1.1. KORUNMASI GEREKEN DOKU

Anıtları koruma komitesi tarafından belirlenmiş olan, koruma sınırları içinde, çok sayıda ahşap yapılar, koruma altına alınmıştır. Buna rağmen, çoğu ev ya yıkılmış, ya yangından zarar görmüş, ya da yıkılmak zorunda kalmıştır. 5/5/1980 tarihinde, alınan karar neticesinde, koruma altına alınan sınır, daha da genişletilmiş ve birçok ahşap ev, koruma altına alınmıştır. (1) Harita 24

Bölgede, yapılan incelemeler sonucunda görülüyor ki, koruma çalışmaları, yetersiz kalmıştır. Birçok ahşap ev, yine yıkılmakta, yine yaşamamaktadır. Bunun yanında anıt eserler, gün geçtikçe, daha kötü durumda olmaktadır. Bu bölgenin, günümüzde tekrar elden geçirilip, nelerin korunması gerektiği sonucuna varılmalı ve bütün bu korunması gerekli olan yapılar için, bir koruma modeli örneği yapılmalıdır.

Bölgede bulunan anıt eserlerin sayısı, oldukça fazladır. Bu anıt eserler, korunması gereken yapıların, başında gelmelidir. Bunun yanında, bölgede fazla miktarda -diğer bölgele- re nazaran- bulunan, sivil mimari dokusu da korunmalıdır.

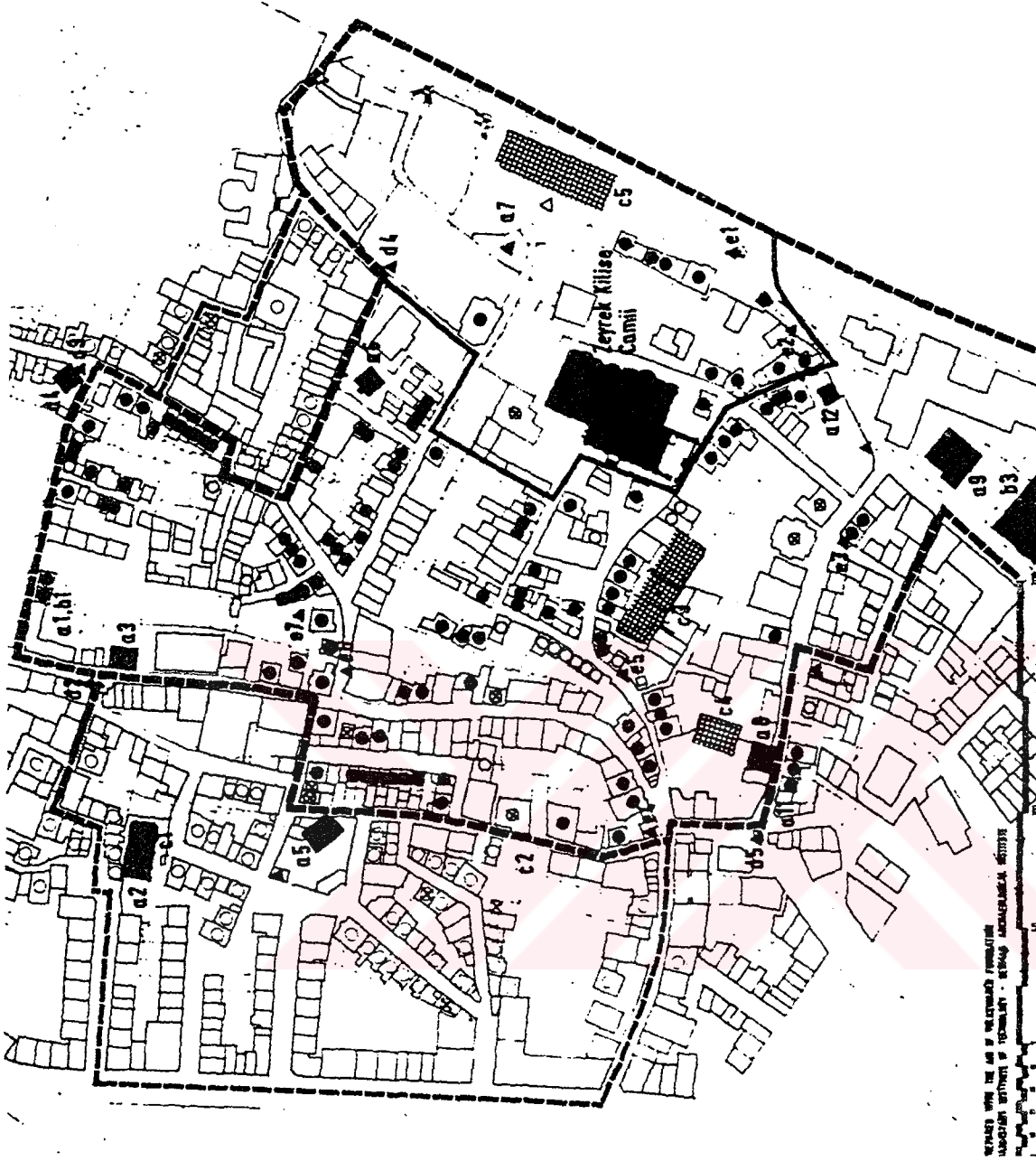
Korunması gereken dokular;

1. Anıt Eserler. (sanatsal, kültürel olarak, Bizans ve Osmanlı kamu yapıları, kiliseler, sarnıçlar v.b.)
2. Anıt Eserler. (yer üstünde kötü durumda olan, duvar, sarnıç, çeşme kalıntıları)
3. Bölge Sokak Dokuları. (korunan sıra ev dokusu)
4. Bölge Sokak Dokuları. (kısmen korunan dokular)

(1) MÜLLER, Wolfgang-

Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

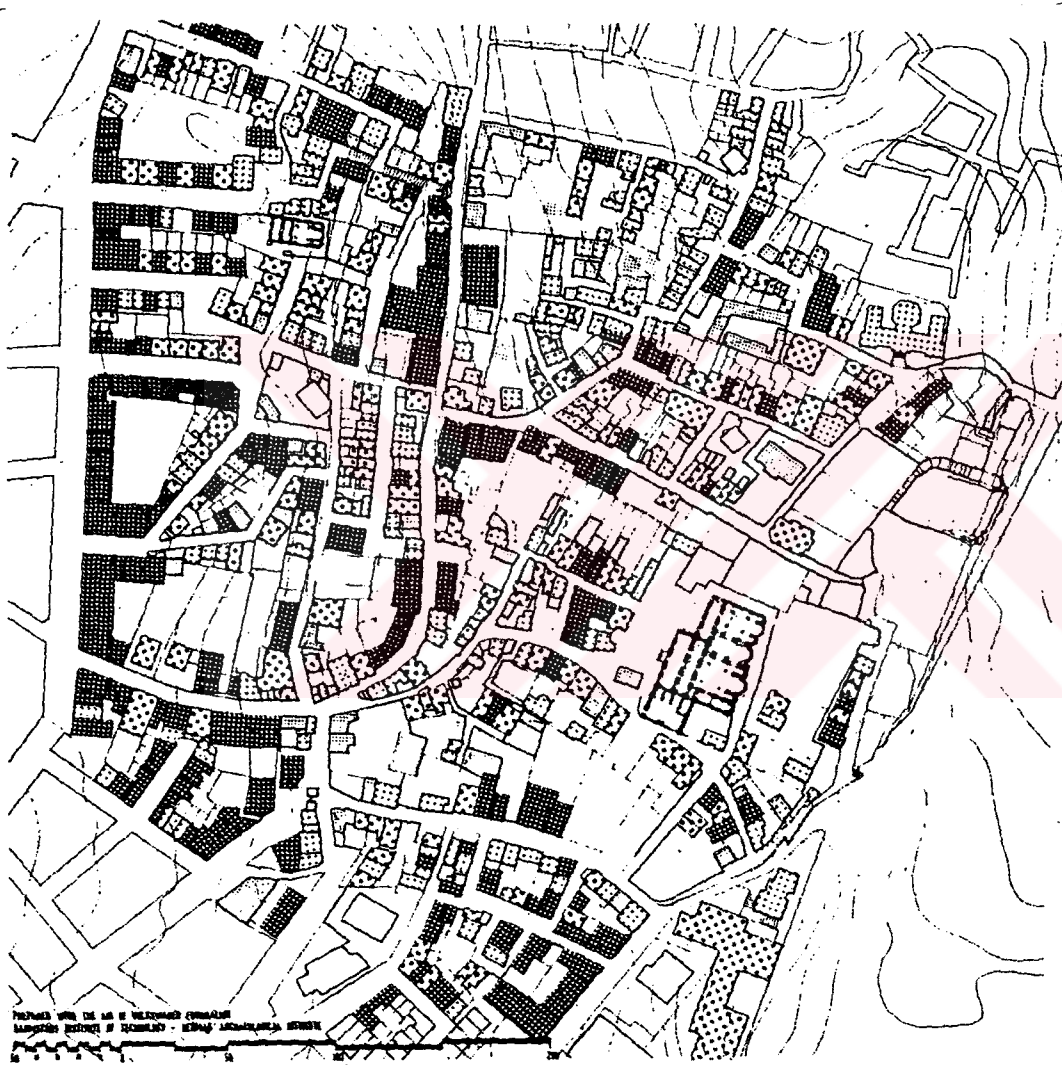
Harita 24 5/5/80'de alınan karar sonucundaki planlama
 Harita 24 5/5/80'de alınan karar sonucundaki planlama
 Harita 24 5/5/80'de alınan karar sonucundaki planlama

- ▲▲ Anıt
- Yeraltında mevcut anıt
- Koruma altına alınmış ahşap ev
- Koruma altına alınmamış ahşap ev
- ⊗ Kaybolmuş ahşap ev
- 15.12.79 tarihli karara ait koruma sınırı
- 09.05.80 tarihli karara ait koruma sınırı
- İnşaat planına göre Arkeolojik bölge

Harita 24 5/5/80'de alınan karar sonucundaki planlama

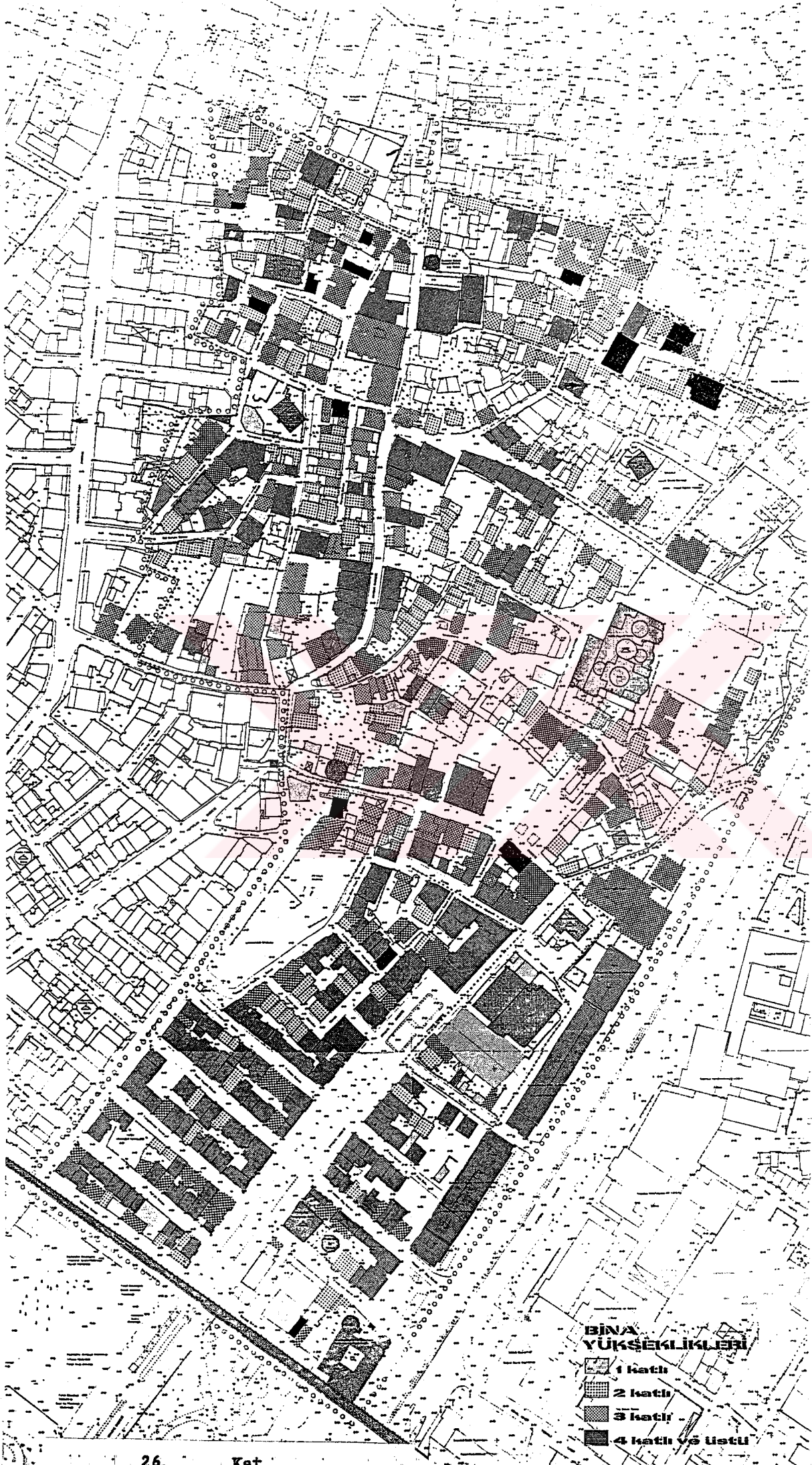
5.1.2. KAT YÜKSEKLİKLERİ

Bölgede bulunan ahşap evler, tek katlıdan, üç katlıya kadar olmaktadır. Bölgede, 1982 tarihinde, Alman grubu tarafından yapılan bir araştırmaya göre, üç katlı yapılar çoğunluğu teşkil etmektedirler. Oysa, 1993 tespitinde, dört ve daha fazla kattan oluşan yapıların, çoğalmakta olduğunu görürüz.

- 1 katlı olan yapılar
- 2 katlı olan yapılar
- 3 katlı olan yapılar
- 4 katlı olan yapılar

Harita 25 Bölgede, 1982 yılında, MÜLLER, Wolfgang-Wiener ve CRAMER, Johannes tarafından yapılan çalışma.

**BİNA
YÜKSEKLİKLERİ**

- 1 katlı
- ▨ 2 katlı
- ▩ 3 katlı
- 4 katlı v&e u;stü

5.1.3. KULLANIM

Zeyrek Bölgesi, eskiden konut alanıydı. Az miktarda, küçük dükkanlar bulunmaktaydı. Bunu, bölgede, 1977 yılında, MÜLLER, Wolfgang-Wiener grubu tarafından yapılan tespitlerde görebilmekteyiz. Günümüzde de Zeyrek, konut ağırlıklı bir bölgedir. Fakat yapılar çok iyi bir durumda değildir. Çoğunda, mecburiyetten bir oturma söz konusudur. 1993 tespitinde görüldüğü üzere, küçük dükkanlar az miktarda bulunmaktadır.

ART DER NUTZUNG

Kullanım şekli

WOHNHAUS, BEWOHNT

Ev, Kullanılmakta

WOHNHAUS, LEERSTEHEND

Ev, Boş

GEWERBE

Atölyeler

WOHNHAUS UND GEWERBE

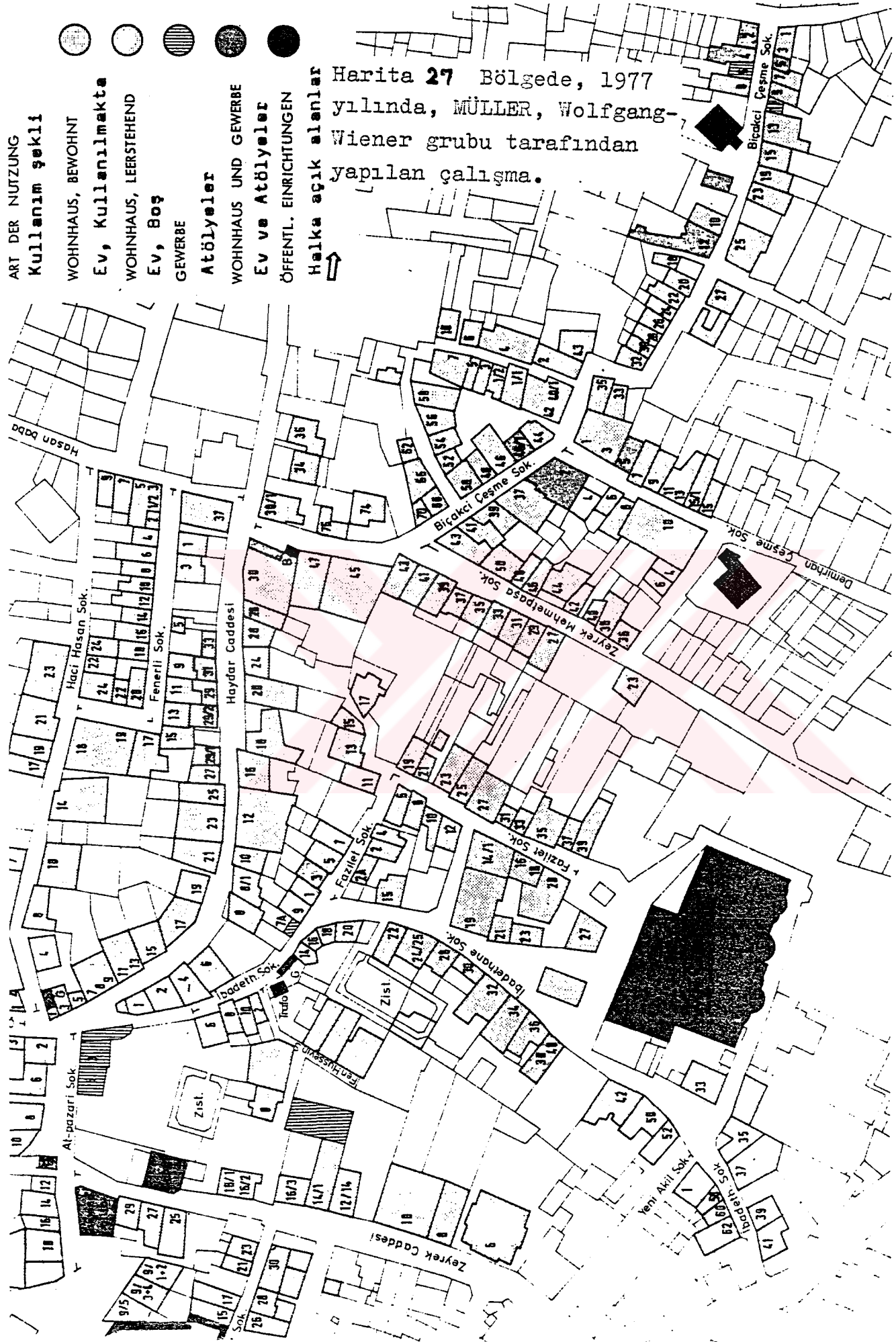
Ev ve Atölyeler

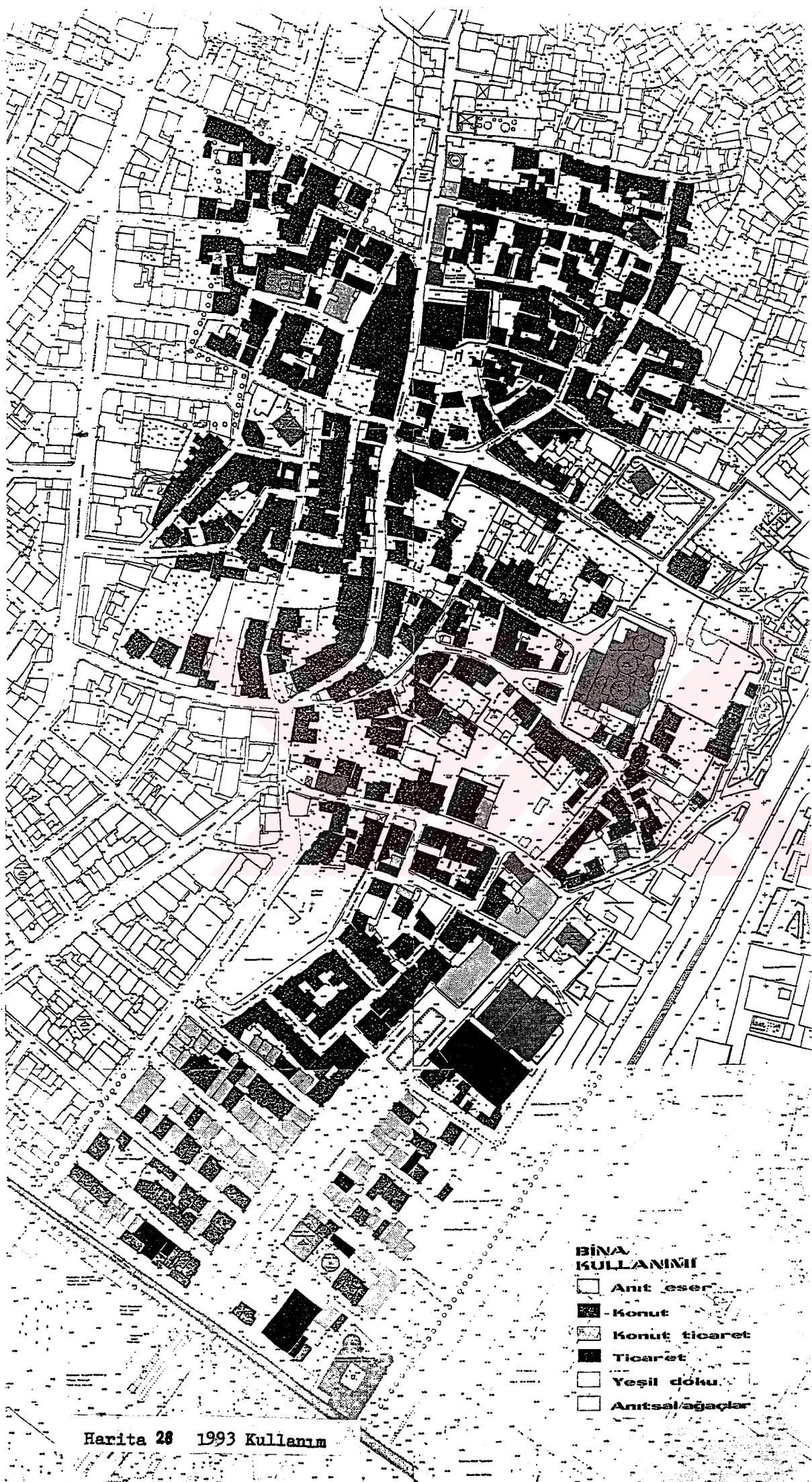
ÖFFENTL. EINRICHTUNGEN

Halka açık alanlar

Harita 27 Bölgede, 1977 yılında, MÜLLER, Wolfgang-Wiener grubu tarafından yapılan çalışma.

Harita 28 1993 Kullanım

5.1.4. YAPIM SİSTEMLERİ

Bölgede, geleneksel yapı elemanı, kiliseler ve camiler hariç, ahşaptan oluşmaktadır. Yalnızca tek bir ev, -muhtemelen 1918'lerde ortaya çıkmıştır.- taştan yapılmıştır. 1982 yılında, araştırma bölgesinde, toplam 224 ahşap ev tesbit edilmiştir. (1)

1920'lerden itibaren, kagir yapıların, gittikçe arttığı görülmüştür. Bu malzeme, değişen politik koşullara ve 1918 yılındaki, büyük İstanbul yangınına bir reaksiyon olarak çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise, yapılar da, betonarme malzeme kullanılmıştır. (1)

Günümüz tespitlerinde (1993), ahşap ve kagir yapılar aynı oranlarda görülmektedir. Ahşap yapılar, Zeyrek Kilise Cami çevresi, Parmaklık Sokak, Güllü Bahçe Sokak, Bıçakçı Çeşme Sokak ve kısmen Haydar Caddesi'nde, kagir yapılar ise bölgenin güney ve batı kenarlarında yoğunlaşmışlardır.

(1) MÜLLER, Wolfgang-
Wiener ve
CRAMER, Johannes, a.g.e.

BAUMATERIAL

HOLZ

Ahşap

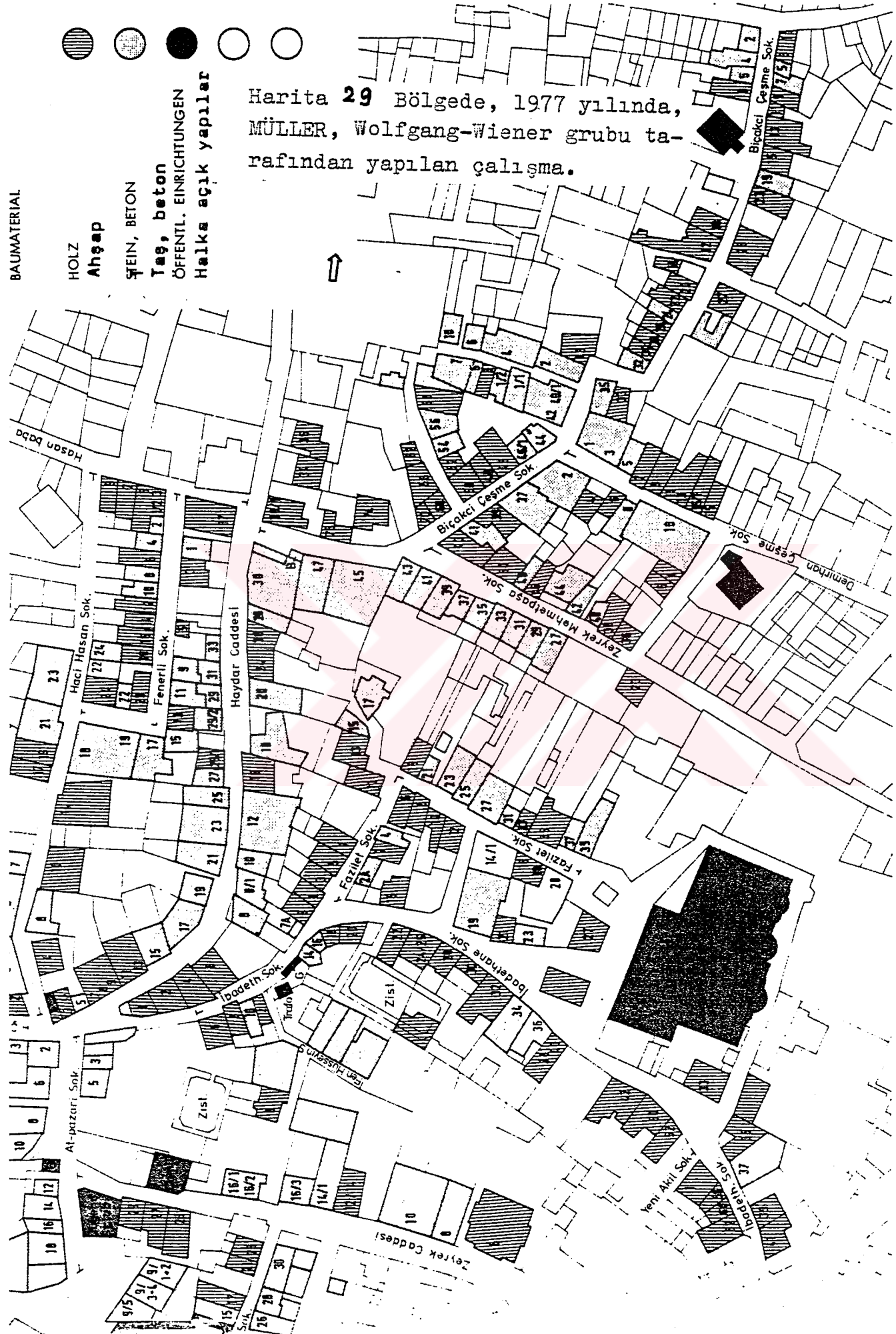
ŞEYİN, BETON

Taş, beton

ÖFFENTL. EINRICHTUNGEN

Halka açık yapılar

Harita 29 Bölgede, 1977 yılında,
MÜLLER, Wolfgang-Wiener grubu ta-
rafından yapılan çalışma.

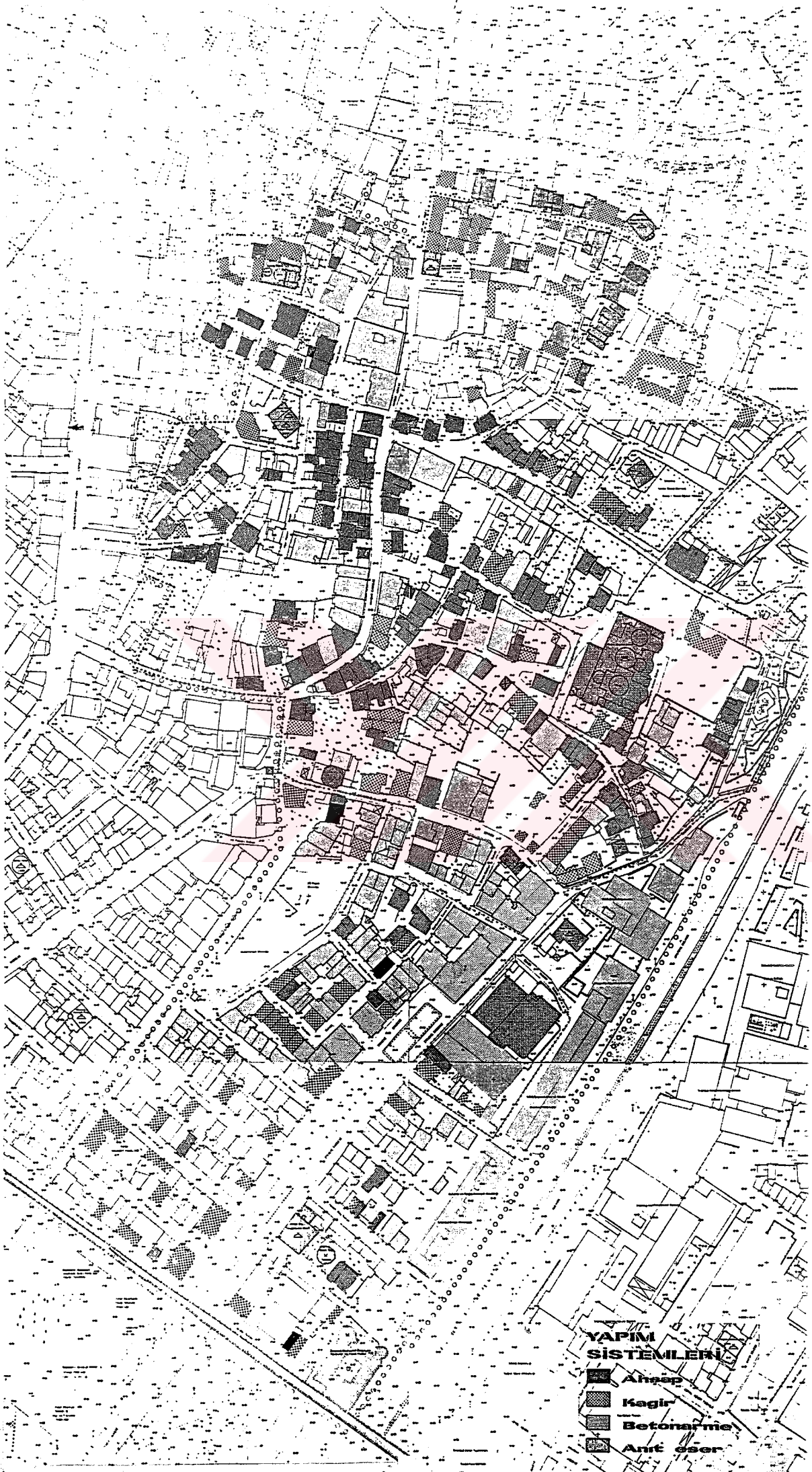

Yapım Sistemleri

- Ahşap evler
▨ Taş evler

Harita 30 Bölgede, 1982 yılında, MÜLLER, Wolfgang-Wiener ve CRAMER, Johannes tarafından yapılan çalışma.

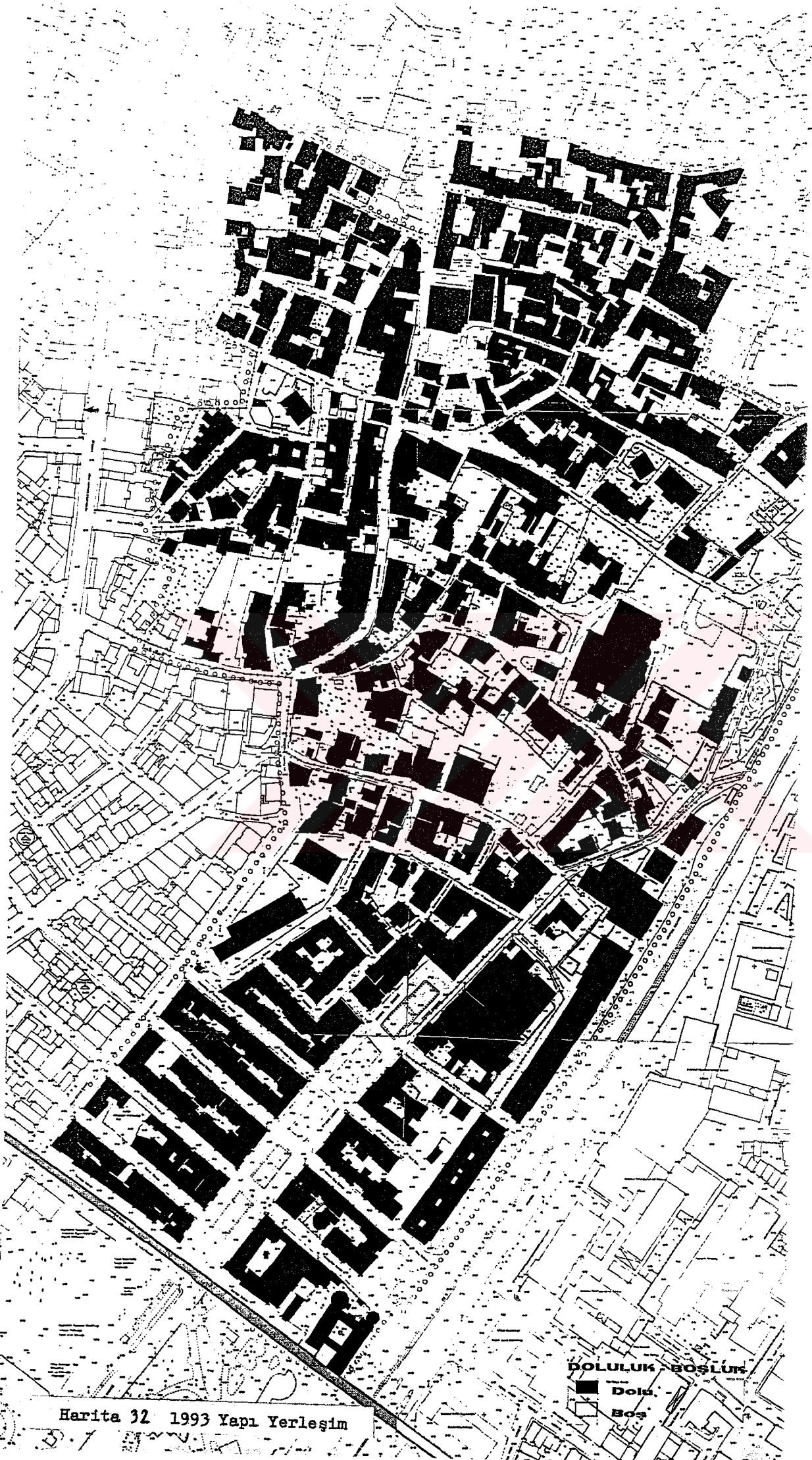
**YAPIM
SİSTEMLERİ**

- Ağaç
- Kagir
- Betonarme
- Antik eser

5.1.5. YAPI YERLEŞİM

Bölgenin, 1993 yapı yerleşim tespitini, harita görmekteyiz. Bölge, oldukça yoğun bir dokudan oluşmaktadır.

DOLULUK BOŞLUK
■ Dolu
□ Boş

Harita 32 1993 Yapı Yerleşim

5.1.6. GENEL DEĞERLENDİRME

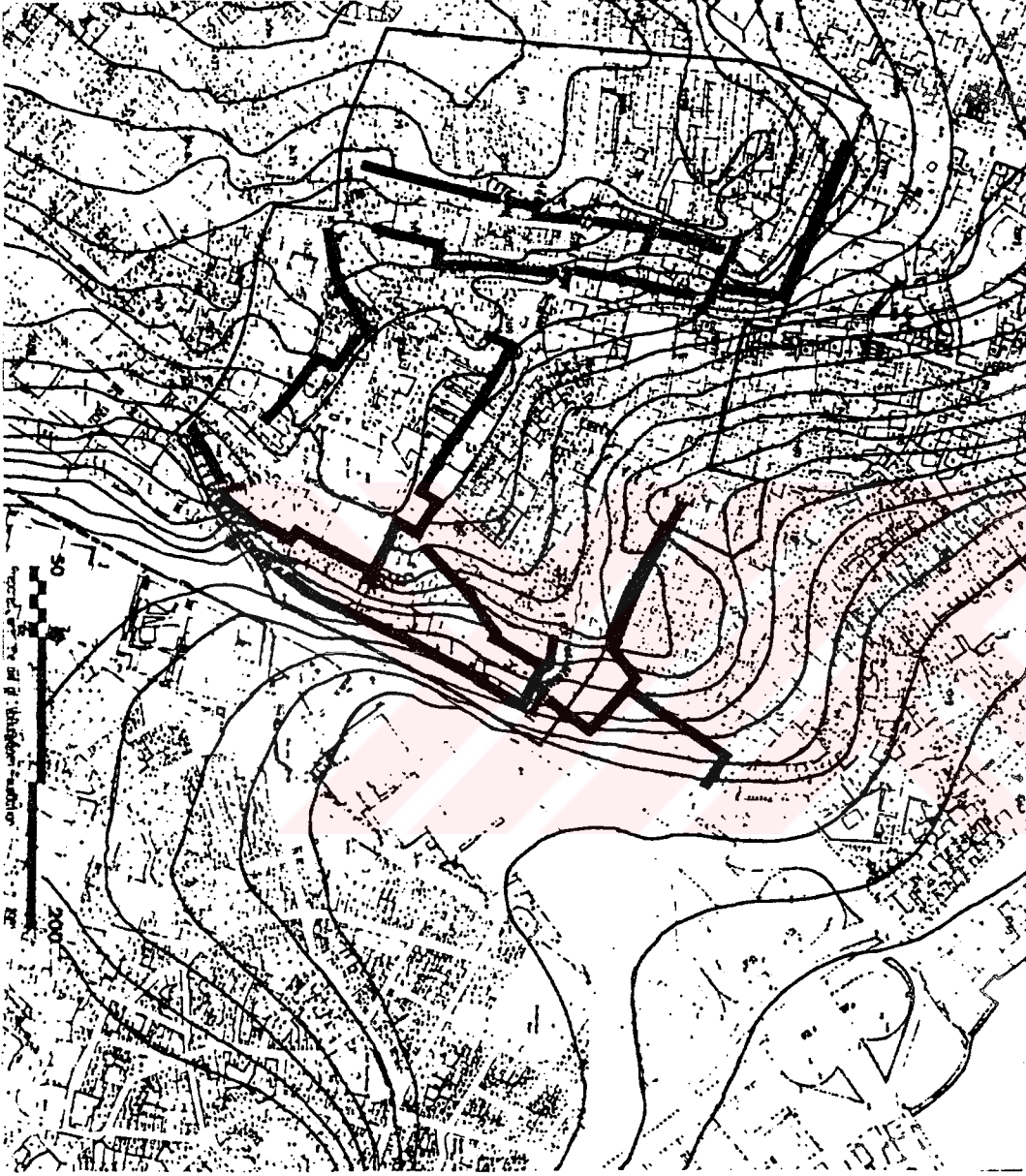
Zeyrek Bölgesi, eskiden bir konut alanıydı. Konut ağırlıklı bir bölge olması özelliği, günümüze kadar gelebilmiştir. Bu, bilinçli bir korumanın ürünü değildir. Bölgedeki doku, varolan yüksek eğim sonucu, tesadüfi korunmuştur. Harita 33 (1). Bütün bunların yanında, bu yapılar, çok iyi bir durumda değildir. Çoğuna, onarım gerekmektedir. İyi olan az, kötü ve yıkıntı halinde olan ise çoktur. Bu bölgenin, bozulduğuna ait bir delildir. Bölge, bakımsızlık süreci içine girmiştir. Bu bozulma sonucu, kat adedi fazlalaşmış ve betonarme yapılar çoğalmıştır. 1950 sonrası yapılan yapılar, bölgede, oldukça fazlalaşmaya başlamıştır. Geleneksel yol dokusu, birçok yerde bozulmuştur. İnişli, çıkışlı, beklenmeyen dönüşlerle yön değiştiren, yer yer basamakların ve çıkmaz sokakların bulunduğu yol dokusu, büyük ölçüde, günümüze kadar gelmiştir. Yine bu, bölgede bulunan, yüksek eğimden kaynaklanmaktadır. Bölgede, hafif eğime sahip olan yollarda, bu özellik görülememektedir. (1) Bu yeni yapılan yollar, geleneksel yol ağına, benzerlik göstermemektedir. Yol dokusundaki, en büyük değişimlerden biri, yol kaplamasıdır. Yeni düzenlemeler sonucu, yol kaplaması, kırmızı ve siyah taş iken (1), asfalt olmuştur. Bunun sonucunda, geleneksel yol dokusunda, yağmur suyunun akması için, yolun ortasında, büyükçe taşlardan düzenlenmiş olan kısım da ortadan kaldırılmıştır. (1)

Bölgede, dikkati çeken önemli bir husus da, küçük saha üzerine, katlı apartmanların yapılması, ya da iki küçük parsel birleştirilerek, tek bir bina oluşturulmasıdır. Zeyrek Kilise Camisi'nin yakın çevresi, birçok sayıda düzensiz

(1) MÜLLER, Wolfgang-

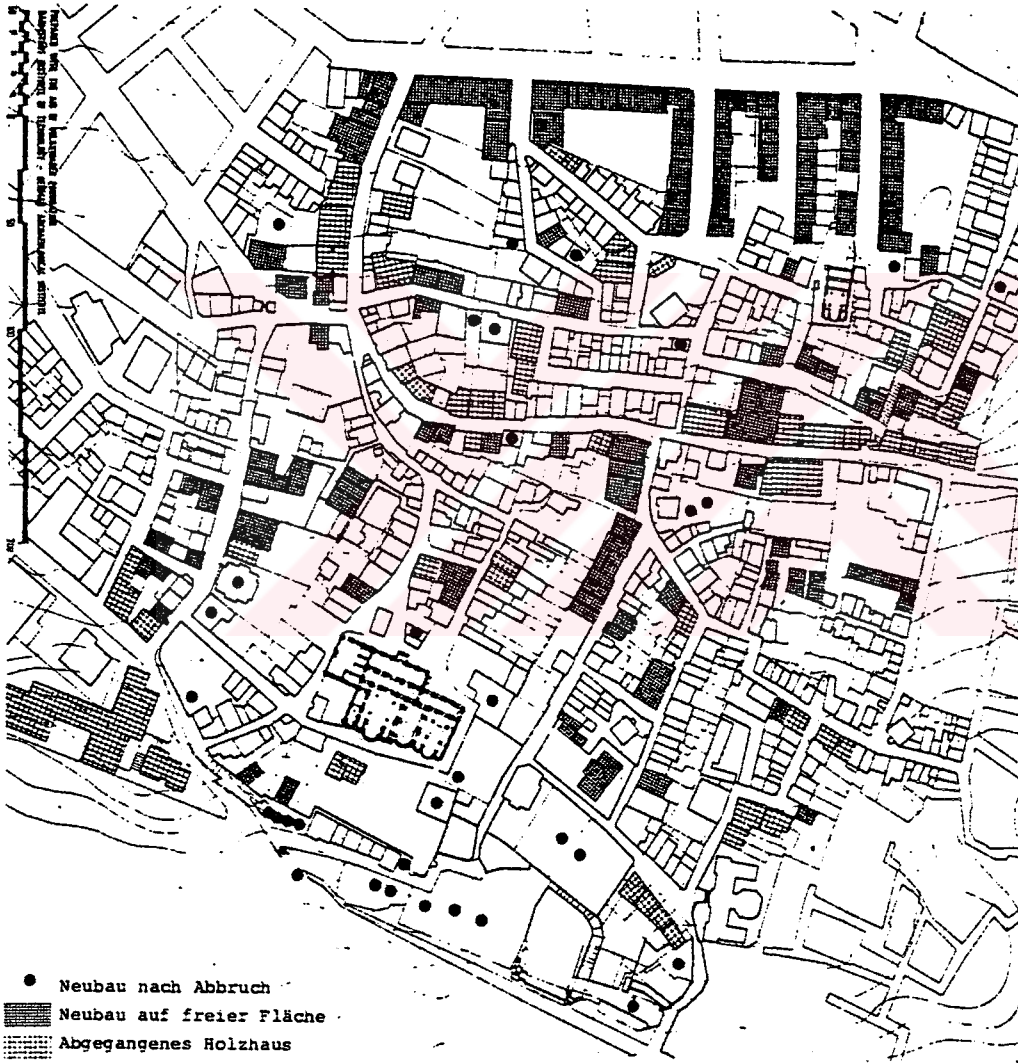
Wiener ve

CRAMER, Johannes, a.g.e.

Harita 33 Zeyrek Bölgesi'nin topografyası.

ve parselsiz arsa, boş araziler, kötü durumda bulunan harabe ev ve yapılarla doludur. Buraya, çok acil bir bakım ve düzen gerekmektedir. Aynı acil bakım, Atatürk Bulvarı civarı için de gerekmektedir. Bu bölgede, birçok yapı, yılların verdiği, bakımsızlık nedeni ile kötü bir durumdadır. Özellikle, Haydar Caddesi ve Haydar Bıçakçı Çeşme Sokağı'nda şehirleşme görülmektedir. Bölgede bütün bunların yanında -bulunan fazla ev (apartmanların oluşumu) yüzünden- alt yapı sorunu ortaya çıkmıştır.

- yıkımdan sonra yeni yapı
 ■ boş alanlar üstüne yeni yapı
 ▨ harap olmuş ahşap ev

Harita 34 1982 yılına ait bölgede bir çalışma.

6. BÖLÜM

6.1. ZEYREK KORUMA MODELİ

Bölgeye yönelik, bir koruma modeli önerebilmek veya bu amaçlı ilk sözü toparlayabilmek için, diğer bölümlerde olabildiğince, bölgeyi tanımlamaya çalıştık. Bölge, anıt eserleri, sokak dokusu, insanlarıyla ele alınarak, sanatsal, kültürel, ekonomik, sosyolojik incelenip, tanımlamanın ipuçları yakalanmaya çalışıldı. Bunlar bir koruma modeli için, en alt gerekliliği oluşturan çalışmalardır.

Bölgeye müdahaleyi amaçlayan çalışmalar (Koruma imar planları v.b.) bölgesel bütünlük ilkesini, anıt eser kavramının, tüm dokuyu içine alması gerekliliği düşüncesini, korunabilirlik, güç dengeleri, finansman v.b. nedenlerle, ya reddetmekte ya da önemsememektedir. İstanbul, sur içi bölgesi, anıt eser olarak kabul edilmediği ve bütünün parçaları bakışıyla, dokuya bakılmadığı için, günümüzde artık, tamiri imkansız denebilecek (!) yıkımlar, yokoluşlar yaşanmıştır.

Zeyrek Bölgesi, bir bütündür. Zeyrek Bölgesi diye, Valens (Bozdoğan) kemerinden başlayıp, Pantokrator (Zeyrek Kilise Cami) ve çevresi, Haydar Mahallesi ve Cibali'ye kadar olan kısım anlaşılrsa da, koruma çalışmasının işlerliği açısından, -bu birbirinden koparılmaz dokuların birleştirilerek ele alınması gerekmektedir. Zaten bölge oluşumundan günümüze, Süleymaniye, Cibali, Fener, Balat bölgelerinden kopmamış, sur içinin, sur içiyle anlamlı parçası olagelmıştır. Özelde, Süleymaniye Bölgesi ile -topografik engellere rağmen- iç içedir. Resim 16 Atatürk Bulvarı'yla, Süleymaniye Bölgesi'nden koparılan Zeyrek, hiçbir tipolojik temele dayandırılmadan, Cibali Bölgesi ve Haydar Mahallesi'nden koparılmıştır. Müdahale edilmiş dokuların fazlalığından dolayı yapıldığını kabul ettiğimiz bu bölünme, Zeyrek kentsel sit alanının, müzeci, örnektil anlayışı doğrultusunda, korunmasının amaçlandığını göster-

mektedir. (Zeyrek koruma amaçlı imar planı çalışması. Aykut Karaman 1993.) Fakat, güncelde bu bakış açılarının yokluğu, önlemede yetersiz kaldığı, tek örnek şeklinde korunabilirliğe kadar, indirgenmiş çözümlere ulaşıldığı gerçeği vardır. Bu düşünceyi aşarak, tüm sur içini bir bütün kabul eden ve buna yönelik koruma çalışmaları perspektifi geliştiren çalışmalara ihtiyaç vardır. İşte bu çalışmanın amaçladığı da, bu farklı perspektifleri, Zeyrek Bölgesi'nde, yok olmuş doku olmasından dolayı, yapı ölçeğine, sokak ölçeğine indirgenerek korunamamasıdır. Haydar Mahallesi ve Cibali'yi de içine alan, Fener'e, Balat'a kadar uzanan bölge, fiziksel değerlerin, homojenliği ve sosyo-kültürel önemi dolayısıyla, tek bir anıt olarak kabul edilmektedir. Yani bölge, sıraevlerden veya sokaklardan oluşan, bir küme değil, bütünlüğü olan bir kentsel organizma olarak ele alınmıştır.

Günümüzde korumaya yönelik, çok geç kalındığı gerçeğine rağmen, ülkemizde, anlamlı ve yoğun bilinçlenmeler yaşanmaktadır. Kamu hizmeti yapan kurumların da, gerek denetim gerekse korumaya yönelik planlama çalışmaları konusunda, daha duyarlı olmaları umut vericidir. Bunun, belli bir kitlesellik kazanan kamuoyu baskısından kaynaklandığı düşüncesi, umudu daha bir arttırmaktadır. Fakat daha önce de belirtildiği gibi, binayı veya salt belirli bir sokağı, anıt kabul eden yaklaşım, sırf görüntünün korunduğu, Hollywood kovboy filmleri dekoru havasını vermektedir. Bu dekor havasının, sur içinin tümüne yayılması, asıl büyük bir tehlikedir. Uzun vadede bu yaklaşım, çok daha büyük tehlikeleri, bünyesinde barındırmaktadır. Sur içi incelendiğinde, farklı uygarlıkların kültürel ürünlerinin birleşiminden oluşan, ihtiyaçlarla belirlenen fonksiyonların, bütünü etkilediği, birleşim oluşturduğu, devamlılığını, dönüşümlerle sürdürmesine rağmen, (fonksiyonun, mekana uyduğu şeklinde bir iddiayı destekleyecek, kilise cami dönüşümleri v.b. örneklerde de görüleceği gibi) kültürel sürekliliğin

sağlandığı sonucuna ulaşılır. Kentin ruhu kavramından 16-17. yy'da ve 18. yy'da bahsedebilmek mümkündür. Bu ruhu salt anıt eserler oluşturmuyordu, yaşayanlarca belirlenen doku üzerindeki yaşamdı, asal birleşen. Kentin ruhu kavramının satır başlarını, gezginlerin notları arasında bulmak mümkündür. (1) Sonradan, kentin kabuk değiştirmesi, büyümesi, mevcut ana caddelerin genişletilmesi, ikincil öneme sahip sokakların iyileştirilmesi hedeflerinin devamı gibi sürdürülen, merkez güdümlü koruma çalışmaları, kentin ruhunun öldürülmesi sonucuna ulaşmıştır. Bunu, değişen sosyo-ekonomik koşulların yansıması, kişisel, toplumsal beklenti farklılaşması olarak kabullenmek, mümkün değildir. Tüm bu yok oluşlar yaşanırken/yaşatılırken, farklı yaklaşımlar da mevcuttur. "... milli kültürün içinde şekillendiği fiziksel ortamı tüm yoketmenin ve onun yerine yeniyi koymanın, tarihi devamlılığın ve dolayısıyla milli tarih bilincinin köklerinden birini yoketmek olacağı açıktır. ... Tarihi eser ve tarihi çevrenin korunması, şehrin tarihi dokusunun bugüne ulaşmış niteliklerinin, şehrin gelecekteki yaşantısına entegrasyonu sorunudur. Yani dünü, bugünü ve yarını beraber yaşatabilme ve bunun yöntemini bulma ve gerçekleştirme sorunudur. Bu bir teknik sorun olmadan önce ekonomik ve kültürel bir sorundur. Sanayileşmenin, şehirleşmenin ve demografik hareketlerin maddi çevreyi değiştiren gücü biliniyor. Boyutları, görünüşü, fonksiyonel eğilimleri ve hızı ile eskinin yerine yeni bir organizma geçmektedir. Sadece teknolojik gelişmenin getirdiği eğilimler söz konusu olduğu zaman eskinin yaşama olanağı olmayacaktır. Fakat bu değişimin karşısına dikilen kültürel eğilimler var. İnsanların düşünce ve duygusal hayatının boyutları insanın kendi hakkındaki bilgisinin artması oranında artmaktadır. Modern insanın geçmişi hakkındaki bilinci de

(1) KUBAN, Doğan, İstanbul'un tarihi yapısı, tarihi gelişme şehrin tarihi yapısının özellikleri koruma yöntemleri.

artmaktadır. Dünyanın her köşesinde tarihi şehrin fiziksel görüntüsünü korumaya toplumları sevkeden şey bu bilinçlenme olmaktadır. ... Biz geçmişi bugünle beraber yaşama hakkını günümüz kültürü içinde evrensel kabul gören bir ilke olarak öne sürüyoruz. Tarihi yapının yaşatılabilmesi onu bugüne fonksiyonel olarak katarak ve bu katılmanın biçimsel düzeyde şehrin bütünü ile organik birleşmesini gerçekleştirecek olacaktır. ... Bize geçmişten gelen bu maddi değerleri salt güzel oldukları, büyük sanat eseri oldukları için değil, bir kültürün ifadesi olarak benimsiyoruz... (1) Ne yazık ki bu bakış açısı, kendisini uygulamada ifade edemezken, hazırlanan imar planları, yokoluşu biçimlendirmiştir. Kentin büyümesi, tarihi dokuyu ezişine yönelik önlemler de (nüfusun yönelişine müdahale, planlanmış yeni kent alanları, tarihi kentte bulunan, atölyelerin ve uyumsuz fonksiyonların temizlenmesi, fiziki koruma önlemleri ve denetim biçimlerinin geliştirilmesi, yaşayanlara dayanan bütüncül koruma v.b.) alınmamıştır.

Tarihi bölgeler için hazırlanan, koruma planları, güdümlülük ve gereklilik temeline dayandıkları için, daha önceki bölümlerde belirtilen olumsuzlukları, herkesçe kabul gören zaafı, bünyelerinde taşımaktadır. Çalışmaların, kendi özlerinde barındırabilecekleri olumsuzlukları, konu yapmadan, ayrıntılandırmak gerekirse, amaç, parçayı korumak güncele hizmet etmektir. Dokunun ruhunu oluşturan bileşenlerden, yaşayanlara dayanmamakta, onları bireysel zarara uğradıkları düşüncesiyle başbaşa bırakmakta, uygulanabilirlik, finansman modelitesi sunmadıkları gibi, amaç olarak parçayı korumayı, güncele sunmayı kabul etmektedirler. Finansman ve örgütlülük modeliteleri olarak, devlet organlarını hedef seçişleri, yoğun tarihi dokunun, nefesini kes-

(1) KUBAN, Doğan, İstanbul'un tarihi yapısı, tarihi gelişme şehrin tarihi yapısının özellikleri koruma yöntemleri.

meleri sonucu getirmektedir.

Alternatif olma, mevcuttan hareketle onu aşma, karşıt olma iddiasına girmeden hazırlanan, Zeyrek koruma modeli, cümle aralarında da sezileceği gibi, farklı bir bakışın ürünüdür. Hedefleriyle de bu farklılık netleşir.

1. Bütün bölge, anıt eserdir. Bozulmuş dokuya ve yok oluşun hızına rağmen, bunu -bütünde- tersine çevirmek.

2. Tarihi ve kültürel mirasa, -bölgenin ruhunu öldürmeyen olumlu değişimi yadsımsızın- uygun işlev verilerek, somut müdahaleler yolunu açmak.

3. Bölge yaşayanlarının örgütlülüğüyle, koruma bilincini geliştirmek, bu örgütler aracılığıyla, somut müdahaleleri organize etmek, uzun vadede yaşatabilirliğin güvenesi olarak da -bölge ruhunun devamlılığı adına da- bu örgütlülüklerin devamını sağlamak.

4. Bölgeye müdahaleleri, olumlu-olumsuz anlamda denetlemek için, yerel yönetimi harekete geçirmek. Yerel yönetimlerin, üst yapı, organizasyon, finans aktarımı, denetim v.b. konulardaki sorumluluklarını, tam anlamıyla yerine getirmesinde parantez açmak.

5. Tarihi bölgeye gerekli tüm sosyal donatılarının getirilmesi.

6. Plan kararları geliştirerek, somut müdahale biçimleri oluşturmak, bu kararların sürekliliğini sağlamak.

7. Finans modelitesi oluşturarak, "yapılabilirlik", belirgin kaynak akışını sağlayıp, bölgenin ruhunu yitirmeden, dönüşümünü gerçekleştirmek.

Bu yaklaşımın farkı temelde, bölgede yaşayanları, çalışmanın içine tam anlamıyla katmadan, koruma çalışma başarısının mümkün olmadığı ve finans problemine yönelik modeliteler önermeden yapılacak her çalışmanın, boşlukta asılı kalacağı gerçeklerini, kabullerinden kaynaklanmaktadır. Bunlar, önemli başlıklar olarak savunulabilir. Fakat, bunlardan daha öncelikli olan bölgede denetimin sağlanıp, mal sahiplerinin, bireysel zarar, kamu yararı uzlaşmasının olumlanmasına yönelik kararların oluşturulması gerekmektedir. Günümüzde korumaya yönelik alınan kararlar, bu uzlaşma derinleştirmektedir. Kamunun, tüm kentsel ve arkeolojik kalıtları korumaya yönelik, güç aktarımı mümkün olduğundan, bu -umutsuz- uğraşının, gerçekcilik gereklerine göre, ele alınması gerekmektedir.

Kamunun, denetim ve aktöre oluşumu sürecinde, daha aktif yükümlülükler üstlenmesi gerekliliği, sürekli vurgulanır. Fakat buna yönelik modeliteler, zabıta yönetmeliği gibi farklı müdahalelerle bağitlanır. Bu konuda, daha önce de açıklandığı gibi, belirgin bir denetim ve kararlılık oluşturabilmek için, yeni yaklaşımlara ve yeni oluşumlara ihtiyaç vardır.

Bölgedeki hızlı yokoluşu önleme, entegre, bütüncül bir müdahaleyle, mümkün olduğunu açıklamıştık. Bu entegre müdahalenin, yapılabirliğini sağlamak, bir planlama sorunu olduğu kadar, hatta daha da öncelikli olarak, bir finansman sorunudur. Zeyrek'i, olumsuzluklarını, avantaja dönüştürerek, korumak mümkündür. Bölgenin korunmasını sağlayan, yüksek eğim, korumanın devamında, en önemli engel durumundadır. Ulaşmazlık düzeyine ulaşan yol dokusu, bölgenin turistik gelişimi için engeldir. Fakat, bunları aşan veya aşılabilirliği sağlayan özellikler de mevcuttur. Bölgenin, turistik bakirliği, kent merkezi ile uygun konumlanışı, konut stoğu v.b. kısmi bozulmamışlık da, bu açılımları desteklemektedir. Finansman modelini açmadan önce, bölgeye yö-

nelik oluşturulması gereken, planlama taslağına değinilmelidir.

6.1.1. PLANLAMA İLKELERİ VE ÇALIŞMA İLKELERİ TASLAĞI

Zeyrek tarihi dokusunun, temel birimi konuttur. İncelemelerden, farklı konut tiplerinin zaman içinde, mevcut olmasına rağmen, belirgin bir tipolojinin ve tiptemenin oluştuğu ve şu an sıra ev dokusu ve buna ait, tipolojik verilerin, değer kazandığı sonucuna ulaşılr. Seçilen koruma yöntemlerinin, bu tipoloji ve strüktürünün devamlılığını sağlayacak özellikleri, bünyesinde taşıması gerekmektedir. Bölge, bütünüyle anıttır. Dolayısıyla, bütüne müdahale eden, tekil istekler kabul edilemez. Yapılacak müdahaleler de, eserin devamlılığını -onun özelliklerini yoketmeden- sağlayacak olması, ilk kabüldür. Eserin, yaşanıyor ve yaşanacak birim olması, tüm özelliklerini, belirli derecelere indirgemeyi gerektirmemektedir. Restorasyon, yenileme, özgün değerlerini kazandırmak gibi kavramlar, her eser, her grup ve her bölgede farklı bakışlar, uygulamalara yol açabileceğinden, olabildiğince, bölgenin tipolojisinden hareketle oluşturulmuş ilkeler dışına taşan uygulamalara, izin verilmemelidir. Bunun için de, bölge tipolojisinden ve özelliklerinden hareketle, katı, kuralcı müdahale ilkeleri saptanmalıdır. Müdahale ilkeleri, yapı gruplarına göre, farklılık gösterecektir. Fakat, yapı durumu, bunda belirleyici olandır. Zeyrek Bölgesi'ndeki doku, beş grupta ele alınır ve bunlara yönelik müdahale ilkeleri oluşturulursa;

1. Anıt Eserler (Sanatsal, kültürel olarak, Bizans ve Osmanlı kamu yapıları, kiliseler, sarnıçlar v.b.): Bu eserler, şu an yok oluş tehdidinden ziyade, fonksiyonlandırma ve kötü kullanım ile değerlendirilmekten dolayı, olumsuz bazı özellikleri, bünyelerinde taşımaktadırlar. Uygun fonksiyonlandırma ve kullanıma sunma gibi açılımlar, bunlara, öncelikli olan müdahaledir. Özgün malzeme ile du-

yarlı bir restorasyon, bölgenin anıt eserler açısından, mevcut turistik potansiyelini, gün ışığına çıkaracaktır. Bölgede, yoğun olarak bulunan, sarnıçlar ve arkeolojik siteler, bilimsel araştırmalara ve turizme açılmalıdır. Bunun için, bu eserleri gün ışığına çıkaracak, kazı programları hazırlanmalı ve uzun vadeye yayılan programlarla, bölgeye açık müze özelliği kazandıracak, çalışmalara başlanmalıdır. Bu çalışmalar, bölge yer üstü dokusunun korunması için de önemlidir. Kültürler katmanı Zeyrek imajı, korunmanın tek güvenilir yoludur. Böylelikle bölge, gerçek değerine kavuşturulabilir.

2. Anıt Eserler (Yer üstünde kötü durumda olan, duvar, sarnıç ve çeşme kalıntıları): Bu eserler, bütüncül olarak yok olmuşlardır. Bunlara yönelik çalışmalarda, uzun süreli arşiv tarama yöntemi gerekmektedir. Ancak, ondan sonra özgün şeklini yeni olarak, ama kalanını orjinalinde sunan model çalışmaları, atölye çalışmalarından sonra, müdahaleler olabilir. Bu bozulmuş duvar, çeşme, sarnıç kalıntıları, bölge yaşamının belirgin bir parçasını sunuşları ve güncelle de ulaşmaları açısından, önem kazanmaktadırlar. Bunlara yönelik müdahaleler, kent donatısının, bölgede karşılanmasını sağlayacak tutarlıkta olduğu zaman değerlendirilir.

3. Bölge Sokak Dokuları (Korunan sıra ev dokusu): Özgün fonksiyonunu koruyan, tipolojik ve bütüncül özelliklere sahip bu dokularda müdahale, tam anlamıyla kurallara bağlanmalıdır. Bu sokak dokularında, sadece anıt özellikleri çıkarabilecek müdahalelere izin verilmelidir. Tüm tarihi bileşenleriyle doku, bütün olarak kazandığı özellikleriyle korunmalıdır. Strüktürüne yönelik müdahaleler, sağlamlaştırma, askıya alıp yenileme, tümünden yenileme şeklinde olduğu gibi, yeniden inşa düzeyine asla varılmamalıdır. Özgün veriler göz önüne alınarak, cephe kaplamaları yenilenebilir. Taş, tuğla v.b. malzemeler özgünlüğü bozulmamalıdır.

4. Bölge Sokak Dokuları (Kısmen korunan dokular): Bozulmuş dokunun, uzun vadede, günümüz ölçeğindeki tarihi yadsıyışını gideren planlama ilkeleri oluşturulmalıdır. Uzun vade için, bozulmuş dokulara yönelik oluşturulacak ilkeler, bölge tipolojisiyle uyumlu bir yapılanmayı, -uzun vadede- oluşturabilir olmalıdır. Bu dokuların, yükseklik, açıklık, doluluk—boşluk, parsel ve en gibi özellikleri, mevcut dokuyla, uyumlu hale getirilmelidir. Binalar ölçeğine indirgenmiş bu tarihi eserler, mevcutlar için, 3.'de açıklanan veriler, yokolma aşamasına gelmiş olanlar için ise 2. maddede sayılan, arşiv yeniden yapım yöntemleri uygulanmalıdır. Bu bozulmuşluk, yapının özgünlüğünü aşacak düzeye ulaşmış ise, öncelikle bu özgünlüğü yeniden kazandıracak, tarihle doğru ilişkiler kurması sağlanmalıdır.

Bölgede, pek çok sokak dokusu bozulmuştur veya özgünlük yitişine uğramıştır. Sokak dokularını, yeniden tarihsel özgünlüğüne kavuşturmayı, yenileme ölçeğinde sağlamak gerekmektedir. Yıkıntıların yeniden inşası, bozulmuş binaların eski özgünlüğüne kavuşturulması, uzun vadeye yayılan, bölge tipolojisine uygun yapılanma izinleri, tarihle sağlıklı ilişkiyi sağlayacaktır.

5. Yeniden Yapmamak Üzere Yıkım: Bazı dokular, farklı süreçler nedeniyle, bölgede yaşam şansı bulmuşlardır. Bunlar, bölge özgünlüğüne, büyük rahatsızlıklar ve problemler yaratmaktadırlar. Bunların temizlenmesi, en sağlıklı yoldur. Böylelikle, yer altı ve yer üstü eserlerin değerleri ortaya çıkacağı gibi, bölgenin yaşamı için de belirgin bir rahatlık oluşacaktır. Bunlar, yeni ve sağlıklı yapılanmalardır. Kültürel, sanatsal hiçbir özellikleri yoktur. Bölge yoğunluğuna, yaşamına sağlıklı bir katılımın göstergesi olan bu yapılar, kesinlikle temizlenmelidir.

Bu ilkeler ve sınıflandırma oluşturulurken, baz olarak bölgenin, -turistik potansiyelinden, konut stoğu potansiyel-

linden, merkeze olumlu katılım potansiyelinden ziyade- tarihi özellikleri ve bunların kültürel devamlılığı alınmıştır. Dolayısıyla, oluşumlar bu yönde sorgulanmalıdır.

Bölgenin mevcut durumu, bu sınıflandırmayı destekler niteliktedir. Fakat bu taslakta bulunmayan bazı veriler, müdahalenin biçiminde çok çeşitli farklılaşmalara, ayrıntılarda farklı çözümlere ulaşma kapısını, aralık bırakmaktadır. Önemli olan, bölgedeki tersine gidişi durdurmak, umdu yaratmak ve başlangıçların alt yapısını oluşturmaktır.

Bölgedeki anıt eserlerin, uygun fonksiyonlandırılması, yenilenmesi, kentsel alt yapı, donatı ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacaktır.

Sokak dokularını fonksiyonlandırmada, baz alınması gereken, konut ve pansiyon tipi oluşumlar olmalıdır. Bunun yanında, bazı yapı grupları, birtakım kurumlara ait, lojman olarak değerlendirilebilir. (Örneğin, üniversite öğretim elemanları için) Yapı ve doku, bu tip fonksiyonlandırmaları kaldırabilir düzeydedir. Böylelikle, büyük müdahalelerden kaçınılabilecek, bu da ekonomik olacaktır. Yenileme çalışmalarında, taşıyıcı yapıyı yenileme, temel yalıtımı, yapı içi ulaşımın koordinasyonu, merdiven yenilemeleri, geleneksel birimlerin korunması, standart ihtiyaçların, yeniden ele alınıp, prefabrik olarak montesi, malzemelerin güncel kullanıma göre düzenlenmesi, iç, dış sağlıklaştırmalar (tesisatlar), ısıtma, havalandırma birimlerinin yenilenmesi, şeklindeki müdahale başlıklarıyla, bölge yaşam alanları ve tarihi dokular, uygun fonksiyonlarla, güncel kullanıma sunulabilir. Burada, geleneksel teknikler kullanılırsa, belirli ekonomik faydalar sağlanabilir. Bu, yapıların konumlarıyla da belirgin şekilde çakışmaktadır.

6.1.2. ZEYREK FİNANSMAN MODELİTESİ

Günümüzde kentlerde, yönetimden kaynaklanan, zaafılar yaşanmaktadır. 1960'lı yıllardaki, mücadele ve savunuyla, "yerinde yönetim, haklar taşraya" açılımları da, güncelde, yeni küçük, fakat bunun değişimi ölçeğinde, problemleri aşamayan, kısır, bürokratik yapılanmalara yol açmıştır. Yerel yönetimlerde, büyüyen kentle birlikte, birer karar merkezi, danışmanın, katılımın dışlandığı, "Belediye Sarayları"dır. Kentin sorunlarını çözmek amacıyla oluşturulan tüm projeler, başarısızlığa mahkum görünüyor, kent sorunları yumağından kurtulamıyor. Modeller, projeler ile aşılacak kararlılık yerine, olayı finansman ve kişilerle açıklamaya çalışıyorlar. Fakat asıl çözüm yadsınıyor. KATILIM.

Yoğun göçler ve farklı nedenlerle, İstanbul'luluk bilinci oluşmadığı ve bu, örgütlülükler olarak, yerel yönetimlere yansıtılmadığı, yerel yönetimlerde, bunun için uğraşı yerine, merkezden daha çok haklar alıp, birer küçük karar sarayları olup, halktan kopma noktasına geldikleri için, kent bu haldedir. Çözüm ise, bunun tam tersi, İstanbul'luluk bilincinin oluşması için uğraşmak, halkın örgütlü katılımını, yerel yönetim kararlarına katmaktan geçmektedir. Bu örgütlenmeler, iç bileşenlerde açıklanmıştır.

6.1.3. ZEYREK KORUMA MODELİTESİNDEKİ İÇ BİLEŞENLER

Bunlar, bölgede oluşturulacak olan, 4 çeşit örgütten meydana gelmektedir.

1. Bölgede yaşayan mal sahiplerinin örgütü: Kamu yararı adına, mallarından dolayı bireysel zarara uğrayan ve sağlıksız koşullarda yaşamlarını sürdüren bu şahıslar, şu an çözüm olarak, çok sayıda kiracı ile ekonomik fayda sağlama yolunu, tercih etmektedirler. Onları bu koşullara, yitirdikleri ekonomik güçleri mahkum ettiği gibi, evlerine

yönelik müdahalelerini (sağlamlaştırma, onarım, sıhhileştirme) de önlemektedir. Bireysellikleri, planlama ve kredi olanakları kullanmalarını engellemektedir. Mevcut turistik kullanım da, onlara fayda sunmanın çok uzağındadır. Bu insanların, turistik potansiyel ve kullanımdan dolayı sundukları, kamu yararının karşılığını, almaları gerekmektedir. Böylelikle kamu yararı da artmış olacaktır. Dolayısıyla, önemli ilk müdahale sonrası çelişkiler, ortadan kalkacaktır. Bunun b kadar açık olmasına rağmen, finansmanı ve organizasyonu, sağlıklı ve kontrollü yürütebilmek için, bu mal sahiplerinin -denetime açıklığı, yürütme kolaylıkları gibi nedenlerle- kooperatif tipi örgütlülükler çatısı altında bir araya gelip, üst kurula bağlanmaları gerekmektedir. Böylelikle, mallarına yönelik çalışmaları yapma, yaptırabilme, denetleme ve bu süreci en az zarar geçirebilme şansını bulacaklardır.

2. Bölge dışına taşınmış mal sahiplerinin örgütü: Mal sahipleri tarafından, çeşitli nedenlerden dolayı terkedilmiş, çok harap evler, onarılarak, kullanılacak duruma getirilmelidir. Böylece, ilk onarılan evler, aynı bölgede oturan kişilere, dönerli bir sistemde sunulmakta, restorasyon dolayısıyla, bölge halkının yaşadıkları yöreden koparilmaları, önlenmeye çalışılmaktadır. Yapının kullanılacak duruma getirilmesi, ticaret işlevleri, el sanatları, konut otel v.b. fonksiyonlarını içermektedir. Bu tip mal sahipleri, kooperatif tipi örgütlülükler çatısı altında bir araya gelip, üst kurula bağlanmalıdır. Böylelikle, çalışmaları yapma, yaptırabilme, denetleme ve bu süreci en az zarar geçirebilme şansını bulacaklardır.

3. Bölgede yaşamı seçenlerin örgütü (gönüllüler): Zeyrek Bölgesi'nde, yaşamak isteyenlerden oluşan bir örgüttür. Bu örgüte, bölgede, her yaşamak isteyen girebilmektedir. Kişilerin, gönüllü olması yeterlidir. Bunlar, işlerini yapma, yaptırabilme v.b. için örgütlenmelidir.

4. Mahalle komiteleri: Tüm yetkilerin, Belediye Meclisi'nde toplanması yerine, halkın örgütlü katılımına dayanan, mahalle birlikleri, sağlıklı karar ve uygulamanın gereğidir. "İtalya'da, 1950'li yıllarda Adriano Olivetti tarafından 'Comunita' hareketiyle örgütlenen kent plançıları, çağdaş gelişmeyi kentin bütünleşik bir parçası, aynı zamanda bağımsız bir nüvesi olan bir organizma ile gerçekleştirmek istemişlerdir." (1)

Ülkemizde ki temel yanlış, planlamacıların, kenti mimari bir müdahale sahası olarak görmeleridir. Her kent parçası, yaşayanlarıyla, onların istemleri, bir deyimde 'nefes' ve 'arzuları' sonucunda oluşan, yaşayan ve politik olarak ele alınması, karar üretiminde onların arzuları dışlandığı ölçekte ölen birimlerdir.

Zeyrek koruma modeli, bu katılımı asal eksen, kabul etmektedir. Zeyrek'te yaşayan, ilişki biçimleri, bu tür bir katılımın denenebilirliğini, haklı kılacak şekilde feodal ve bütüncül oranda da alt yapıya sahiptir. Bölge dört ana mahale ayrılıp, bunlar içerisinde oluşumlarla, dört mahalle komitesi oluşturulması ve bu komitelerin de üst yapı içerisinde dört başkanla temsil edilmesi şekliyle şu an ki muhtarlık uygulamasından ayrılmaktadır. Bu komitelere, bölgede yaşayanlar ve dışarda yaşayan mal sahipleri katılabilirler. Her komite, bölgenin korunması ve yaşayanların sorunlarıyla ilgili çalışmalar yapmak amacıyla oluşturulmalıdır. Komitelerin, karar alma için, üst birimleri olabilir. Fakat bazı kararlarda, (bölge biriminde yaşayanların, sağlık, eğitim, kültür, binalara yönelik) birimin tümünün katılımı, şart koşulmalıdır. Yerel yönetim üyesi statüsünde olan, komite başkanları, kısa (1-2 yıl) için

(1) NAYIR, Zeynep, Bologna Tarihi Merkezi Koruma Çalışmaları.

gönderme ve aynı şekilde, geri çağırabilme şartıyla seçilmelidirler. Geri çağırma yolunu açmak için %20 birim yaşayan imzası yeterli olmalıdır. Birimler, danışman çalıştırabilme, meslek kurumlarıyla, çeşitli birimlerle ortak hareket edebilme serbestliği taşımalarıdır. Bu birimlerin görevi, bölge yaşayanlarının, sağlık, eğitim özellikle kültürel ihtiyaçları olmalıdır. Bu, beraberinde bir kentlilik bilinci oluşmasına yol açacaktır. Asıl olarak da bölge tarihi dokusunun korunması, işlerin, ilişkilerin organizasyonu ve yapılacak müdahalenin tüm yaşayanların katılımı yarar bulması, sağlamlılığının denetimidir.

Bölgede yapılacak tüm koruma amaçlı müdahaleler, bu komitenin ve bölge yaşayanlarının katılımına ve eleştirisine açık olmalıdır. Üç boyutlu ve fotoğraf çalışmalarıyla öncelikle, bölgedeki yaşayanlar ve mal sahipleri, koruma konusunda bilgilendirilmeli ve onayları alınmalıdır. Her karar değişmesi, yine mahal/birim toplantılarıyla, halka aktarılmalıdır. Finansmanın organizasyonunu yürütülmesi önerilen, bölge kurulu birimlerinin, kontrolüne açık olmalıdır.

Meydana getirilecek olan bu örgütler, oluşturulacak üst kurula bağlanmalıdır.

Üst Kurul: Yerel yönetim ve dış bileşenlerden oluşacaktır. Bölge hakkında her türlü kararı -halkın katılımı şartı ile- alacaktır. Tüm üyeleri, yerel yönetim üyesi, statüsünde olup, aynı hakları kullanacaktır. Her türlü danışma hizmeti alma konusunda yetkili olacaktır. Mevcut duruma göre, üyelerin katılım oranlarını açıklamak gerekirse 25 üyeden oluşacaktır. Bu üyelere 11 tanesi yerel yönetimden, 8 tanesi birim başkan ve örgütlülük başkanlarından (4 ve 4), 2 tanesi merkez yerel yönetiminden, 4 tanesi ise konu bilim adamlarından oluşacaktır. Her türlü planlamayı ve finansmanı organize ve kontrolle yetkili olup, yerel

yönetim, birimler ve finans kurumları (bakanlıklar dahil) denetlenecektir.

6.1.4. ZEYREK KORUMA MODELİTESİNDEKİ DİŞ BİLEŞENLER

Bölgede kurulacak olan, turizm işletmeleri, kamu hizmeti için yenilemeler, eğitim ve sağlık birimleri, hizmetler sektörü ve mahalle komitelerinden her biridir. İsteyen herkes, bu hizmetlerden birini gerçekleştirebilir.

SONUÇ

Bölge, İstanbul'un en eski yerleşim alanlarından birisidir. Yörede, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait kalit- lar bulunmaktadır. Sebebi, bölgede Bizans Yerleşimi varken Osmanlı Dönemi'nde sur içi yerleşim hedeflendiğinden, Bi- zans Yerleşimi üstüne, Osmanlı Yerleşimi'nin gelmiş olma- sıdır. Bu durum da, günümüz Zeyrek'ini, bir kültürler katmanı olarak göstermektedir.

Zeyrek konumu nedeniyle, evvelden, seçkin bir konut bölgesiymiş. Günümüzde de bir konut bölgesi durumundadır. Fakat, oturan ailelerin, gelir durumları, oldukça düşü- tür. Aynı zamanda, burda oturanların çoğunluğunu, göç eden kesim oluşturmaktadır. Bölgede oturan İstanbul'lu aileler, az bir nüfusa sahiptirler. Bunlar, bölgeye göç edenlerle uyum sağlayamamaktadırlar. Nedeni, kültür farklılığının olmasıdır. Bunun yanında, göç eden kişiler de birbirleriyle uyum sağlayamamaktadırlar. Çünkü, bu insanlar, farklı farklı kesimlerden gelmişler ve dolayısıyla da farklı farklı kültürlerle sahiptirler. Bölgenin çoğunluğunu oluş- turan bu kesim, semtte zorunluktan oturmaktadır. Bu zorun- luluğun sebebi ise, bölgenin ucuz bir oturma alanı olması- dır.

Bölgedeki ahşap evlerin, her odasında, bir ailenin o- turması, olumlu bir konut anlayışı değildir. Bu aileler aynı odanın içinde yemek yemekte, yatmakta ve uyumaktadırlar. Tuvalet ihtiyacı ise, ahşap evde oturan, her aile e- lemanlarıyla, ortak kullanılarak giderilmektedir. Bütün bunların yanında, bu kişilerde tarihi bilinç olmamakta ve sonuç olarak da bölgedeki tarihi eseri koruma olgusu var- olmamaktadır. Böyle bir sonuca göre, yıkılan ahşap evin tahtalarını (tarihi) sobalarında yakmaları da normal olur.

Bakımsızlık sürecine girmiş olan Zeyrek Bölgesi'ne

acil bir şekilde önlem alınması gerekmektedir. Aslında, bu önlem, bütün İstanbul için gereklidir.

Tezimde ele aldığım, Zeyrek koruma modeli önerisindeki amaç, bölgede gerçekten yaşama isteğinde ve bilincinde olan insanları, barındırmaya yöneliktir. Bir amaç da, semtten göç eden ev sahiplerini, bölgeye geri çekme ve bölgede oturan mal sahipleri ile birlikte bu kişilere, finansmanın nasıl sağlanabileceğidir. Bölgede, sırf mal sahiplerininin oturması diye bir konu, söz konusu olamaz. Yöre oturmak isteyen her gönüllüye karşı açık olmalıdır. Bölge için gerekli olan, finansın nasıl sağlanabilirliği konusunun yanında, insanları yöreye çekebilmek, evlere, lojman v.b. işlevler yüklemekle olabileceği temasına da yer verilmiştir. Böylelikle, lojman işlevleri v.b. için başlıyan yenileme girişimleri, bölgede var olan diğer evlerin onarımı için bir öncülük yapacaktır.

Bölge, konut ağırlıklıdır ve konut ağırlıklı olarak da kalması gereklidir. Bunun sebebi ise, yöre çevresinde, yeterince iş yerlerinin olmasıdır. (İst. Manifaturacılar çarşısı, S.S.K., Fevzipaşa caddesi üzerinde bol miktarda bulunan, çeşitli iş yerleri v.b.)

KAYNAKLAR

1. ALTINOLUK, Ülkü "Eski Yapıtlarda Çağdaş İşlev"
Y.Ü. Mim. Fak. Doktora tezi,
Aralık-1984/İstanbul.
2. ARSLAN, Rıfkı "Sosyo-Ekonomik Açından Kent",
Yerleşme Bilimleri ve Şehirci-
lik Enstitüsü Yayını No:1,
İ.D.M.M. Akademisi Matbaası,
Haziran-1980/İstanbul.
3. ATAMERT, Serhat "İstanbul Cibali-Haydar Alt
Bölgesinde Tarihsel Merkez Çev-
re Koruma Ve Yenileme Çalışma-
sı", Y.Ü. Mim. Fak. Y. Lisans
Tezi, 1986/İstanbul.
4. CELAYİR, Sibel "İstanbul'da Geleneksel Ahşap
Yapı Tekniklerinin İncelenmesi
Ve Çağdaş Çözümler", Y.Ü. Mim.
Fak. Y. Lisans Tezi, 1990/İst.
5. ELDEM, Sedad Hakkı "Türk Evi-Osmanlı Dönemi I",
T.A.Ç. Vakfı Güzel Sanatlar
Matbaası, 1984/İstanbul.
6. EVREN, Mesut "Türk Evinde Çıkma", İ.T.Ü.
Mim. Fak. ,Fakülteler Matbaası,
1959/İstanbul.
7. Fatih Camileri Ve Diğer Türkiye Diyanet Vakfı Fatih Şu-
Tarihi Eserler besesi, Başkent Ofset.
8. İŞSEVEN, İ. Hakkı "Haydar Hamamı Restorasyon Pro-
jesi Kadınlar Bölümü", İ.T.Ü.
Mim. Fak. Y. Lisans Tezi,
Şubat-1982/İstanbul.
9. KOÇGÜNDÜZ, Mesut "İstanbul'da Bizans Devrine Ait
Anıt Ve Yapılar", Güven ve Sucu-
oğlu Matbaaları, 1951/İstanbul.

10. KUBAN, Doğan "İstanbul'un Tarihi Yapısı, Tarihi Gelişme Şehrin Tarihi Yapısının Özellikleri Koruma Yöntemleri", Şubat-1969/İst. İstanbul Büyük Nazım Plan Bürosu için hazırlanan rapordur.
11. MANTRAN, R. "17. yy.'nin II. Yarısında İstanbul", 2. Cilt, Çevirenler: Mehmet Ali Kılıçbay, Enver Özcan, V Yayınları, Aralık-1986/İstanbul.
12. MÜLLER, Wolfgang-Wiener "Bildlexikon zur Topographie İstanbuls", Byzantion-Konstantinopolis ist, bis zum Beginn des 17. Jahrhunderts, Deutsches Archäologisches Institut, 1977/İstanbul.
13. MÜLLER, Wolfgang-Wiener ve CRAMER, Johannes "İstanbul-Zeyrek Studien zur Erhaltung eines Traditionellen Wohngebietes", Deutsches Orient-Institut, im Verbund der Stiftung Deutsches Übersee Institut, 1982/Hamburg.
14. MÜLLER, Wolfgang-Wiener ve SCHIELE, Renate "19. yy.'da İstanbul Hayatı", Apa ofset, 1988/İstanbul.
15. MÜLLER, Wolfgang-Wiener "Bauaufnahme in İstanbul", Universität Karlsruhe, Institut für Baugeschichte, Institut für Baugestaltung, Baukonstruktion und Entwerfen II, Deutsches Archäologisches Institut Sommer-1977/İstanbul.

16. NAYIR, Zeynep "Bologna Tarihi Merkezi Koruma Çalışmaları", ÇEVRE, Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi, Printed by Reyo Basımevi, Sayı:3, Mayıs,Haziran-1979/İstanbul.
17. ONAT, Sibel "Türk Evinin Çağdaş Yaşama Uyarlanması", Y.Ü. Mim. Fak. Y. Lisans tezi, 1990/İstanbul.
18. ÖNOL, Aytaç "Geleneksel Türk Evinde Mekanı Tanımlayan Boyutsal Özellikler Üzerinde Bir Araştırma", İ.T.Ü. Y. Lisans tezi, Şubat-1980/İstanbul.
19. TÖRÜN, Pınar "Geleneksel Türk Evi Ve Apartman Dairesinin, Plan Tipi Ve Yaşantı Açısından, İstanbul Ölçeğinde, İncelenip Karşılaştırılması", Y.Ü. Mim. Fak. Y. Lisans tezi, 1989/İstanbul.
20. WOGENSCKY, Andre Architecture Active, (Casterman, Bruxelles, 1972).

ÖZGEÇMİŞ

Mimar Nazlı Ferah ERYURTLU, 05.11.1970 tarihinde İstanbul'da doğdu. 1987 yılında, İstanbul Vefa Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl, Y.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'ne girdi ve aynı bölümden 1991 yılında mezun oldu. 1991 yılında, Y.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalının Mimari Tasarım Bölümünde, yüksek lisans öğrenimine başladı.